

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

VLIV PRÁCE A PRACOVNÍ ČINNOSTI NA SEBEPOJETÍ MENTÁLNĚ
POSTIŽENÉHO ČLOVĚKA

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Karolina Diallo
Autor práce: Bc. Andrea Chmelíková, DiS.
Studijní obor: Pedagogika volného času
Ročník: 2.

2015

Diplomová práce v nezkrácené podobě

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákon č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

29. 3. 2015

Bc. Andrea Chmelíková, DiS.

Poděkování

„Děkuji vedoucímu diplomové práce Mgr. et Mgr. Karolině Diallo za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.“

OBSAH

ÚVOD.....	7
1 PRÁCE A JEJÍ VÝZNAM V ŽIVOTĚ ČLOVĚKA.....	9
1.1 VYMEZENÍ POJMU PRÁCE A PRACOVNÍ ČINNOST.....	9
1.1.1 Práce = pracovní činnost	10
1.1.2 Zaměstnání = placená činnost.....	10
1.2 ČLOVĚK A PRÁCE, VÝZNAM PRÁCE V ŽIVOTĚ ČLOVĚKA.....	12
1.3 PŘÍNOSY JEDNOTLIVÝCH STRÁNEK PRÁCE PRO ČLOVĚKA, PROČ LIDÉ PRACUJÍ	13
2 ČLOVĚK S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM.....	19
2.1 VYMEZENÍ POJMU MENTÁLNÍ POSTIŽENÍ A JEHO KLASIFIKACE.....	19
2.1.1 Lehká mentální retardace, IQ 50 – 69 (F 70).....	23
2.1.2 Střední mentální retardace, IQ 35 – 49 (F 71).....	24
2.2 CHARAKTERISTIKA SOCIÁLNÍCH VZTAHŮ MENTÁLNĚ POSTIŽENÉHO ČLOVĚKA A SPOLEČNOSTÍ	25
2.2.1 Postoj společnosti k osobám s mentálním postižením v minulosti a současnosti.....	25
3 PRÁCE A PRACOVNÍ ČINNOST ČLOVĚKA S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM.....	28
3.1 ASPEKTY PRÁCE A PRACOVNÍ ČINNOSTI V ŽIVOTĚ MENTÁLNĚ POSTIŽENÉHO ČLOVĚKA	28
3.2 PŘÍPRAVA NA BUDOUCÍ POVOLÁNÍ (UPLATNĚNÍ) MENTÁLNĚ POSTIŽENÉHO ČLOVĚKA VE SPOLEČNOSTI	29
3.2.1 Vzdělávání v rámci profesní přípravy – střední školství.....	30
3.3 ZAMĚSTNÁVÁNÍ OSOB SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM	32
3.3.1 Statut osoby zdravotně postižené	33
3.3.2 Legislativní vymezení práce lidí s mentálním postižením.....	34
3.3.3 Chráněné pracovní místo.....	35
3.4 PRACOVNÍ REHABILITACE	36

4	PRACOVNÍ ČINNOSTI MENTÁLNĚ POSTIŽENÉHO ČLOVĚKA VE VOLNÉM ČASE.....	38
4.1	VOLNÝ ČAS.....	38
4.2	TERAPEUTICKÉ DÍLNY V RÁMCI VYUŽITÍ VOLNÉHO ČASU	40
4.2.1	<i>Sociálně terapeutické dílny</i>	40
4.2.2	<i>Ergoterapie</i>	41
5	SEBEPOJETÍ.....	43
5.1	DEFINICE SEBEPOJETÍ A JEJICH SROVNÁNÍ.....	43
5.2	GENEZE A STRUKTURA SEBEPOJETÍ.....	45
5.3	ASPEKTY SEBEPOJETÍ.....	46
5.4	VYMEZENÍ POJMU SEBEPOJETÍ A SEBEHODNOCENÍ.....	47
5.4.1	<i>Sebepojetí (Self – concept)</i>	47
5.4.2	<i>Sebehodnocení (Self – esteem)</i>	48
5.5	VNĚJŠÍ FAKTORY SEBEHODNOCENÍ ČLOVĚKA	50
5.6	VNITŘNÍ FAKTORY SEBEHODNOCENÍ ČLOVĚKA	50
5.7	SEBEPOJETÍ Z HLEDISKA HUMANISTICKÉ PSYCHOLOGIE – C. R. ROGERS	51
5.7.1	<i>Sebeaktualizace a Teorie „Self“ – Rogers</i>	53
5.8	SPECIFIKA SEBEPOJETÍ ČLOVĚKA S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM.....	54
6	PRAKTICKÁ ČÁST	58
6.1	METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA PRŮZKUMU.....	58
6.2	CÍL VÝZKUMU	58
6.3	OTÁZKY VÝZKUMU	58
6.4	VÝZKUMNÝ VZOREK.....	59
6.5	METODOLOGIE.....	59
6.5.1	<i>Polostandardizovaný rozhovor</i>	60
6.5.2	<i>Dotazník</i>	61
6.6	POPIS ZAŘÍZENÍ, VE KTERÉM VÝZKUM PROBÍHAL.....	62
7	VLASTNÍ ŠETŘENÍ	71
7.1	INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	71
7.1.1	<i>Obecné informace o zkoumaných osobách, kvalitativní výzkum</i>	71
7.2	ROZHOVORY	74

7.2.1 První skupina respondentů – výcvikové chráněné bydlení, skupina pracovní rehabilitace.....	74
7.2.2 Druhá skupina respondentů – zaměstnání, pekárna „Mlsný anděl“ ..	82
7.3 VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	90
7.3.1 Výzkumná otázka č. 1.....	90
7.3.2 Výzkumná otázka č. 2.....	91
7.3.3 Výzkumná otázka č. 3.....	94
7.3.4 Výzkumná otázka č. 4.....	96
7.4 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ	97
7.4.1 Vlastní průběh dotazníkového šetření.....	97
7.4.2 Výsledky a vyhodnocení výzkumu	98
DISKUZE A ZÁVĚR	102
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	105
SEZNAM PŘÍLOH	112
PŘÍLOHY.....	113
ABSTRAKT	127
ABSTRACT.....	128

ÚVOD

Práce má pro život člověka nezastupitelný význam, je jeho přirozenou činností. Prací člověk rozvíjí vlastní přirozenost, své vlastní schopnosti a dovednosti a uspokojuje své potřeby a potřeby druhých. Lidská aktivita je předpokladem utváření a rozvoje lidské osobnosti, ale i konečným cílem. Práce jako nejdůležitější činnost zasahuje do celé naší osobnosti, do našich vztahů. Práce je pro člověka prostředkem, díky němuž dokáže dojít ke svému naplnění. Vzhledem k tomu, že osoby s mentálním postižením tvoří v současné době jednu z nejpočetnějších skupin mezi zdravotně postiženými, je nasnadě, že téma jejich integrace a zapojení do pracovních činností je v současné době velice aktuální. Jsou vytvářeny nové podmínky pro co největší zapojení těchto lidí do běžného života. Vznikají nová chráněná pracovní místa, budují se samostatná chráněná bydlení, lidé s mentálním postižením se učí co největší samostatnosti a odpovědnosti, dbá se o jejich vzdělávání, o jejich celkový rozvoj.

K výběru této problematiky jsem se rozhodla díky osobním zkušenostem v práci s lidmi se zdravotním postižením. Již několik let pracuji v Centru pro zdravotně postižené a setkávám se zde s lidmi s mentálním postižením, pro které se stala práce nenahraditelnou součástí jejich života. Při zpracování diplomové práce mi pomohla vnitřní motivace pochopit, popsat a prozkoumat zvolené téma.

Cílem této diplomové práce je popsat vliv pracovní činnosti a zaměstnání na sebepojetí člověka s mentálním postižením. Jak takovýto člověk vnímá sám sebe a jak se toto vnímání mění ve vztahu k jeho práci. Chci také zjistit, jakou roli zde hrají důležité aspekty v životě člověka, které přímo souvisejí s prací nebo pracovní činností a zároveň se sebepojetím jeho samého, jako je např. vědomí užitečnosti, vytváření něčeho, co má hodnotu a smysl, větší samostatnost, nezávislost, možnost stále se učit a zdokonalovat se, pravidelný kontakt s ostatními lidmi, zprostředkování kontaktu se sociálním prostředím. V souvislosti s tímto bych chtěla poukázat na to, že práce a pracovní činnost má bezesporu zásadní vliv na utváření sebepojetí člověka, ať již během přípravy na ni, nebo přímo během ní.

Obsah a struktura práce se jednoznačně odvíjí od stanoveného cíle. První kapitola teoretické práce objasňuje pojem práce, popisuje rozdíl mezi pracovní činností a zaměstnáním, zaměřuje se na to, co práce znamená pro člověka, co mu přináší, jaké

jsou její nejdůležitější aspekty, popisuje ji z historického pohledu i v kontextu doby. Druhá kapitola se zaměřuje na člověka s mentálním postižením, na jeho psychickou charakteristiku. Klasifikuje mentální postižení, charakterizuje vztahy člověka s mentálním postižením se společností, a to jak v historii, tak v současné době. Třetí kapitola řeší téma práce a pracovní činnosti člověka s mentálním postižením. Jaké aspekty práce do života těchto lidí přináší, jak u nich probíhá příprava na budoucí uplatnění ve společnosti, popisuje statut osoby se zdravotním postižením, vymezuje legislativní normy zaměstnávání u zdravotně postižených. Popisuje, co je to chráněné pracovní místo, jakým způsobem vzniká. Zaměřuje se na pracovní rehabilitaci. Čtvrtá kapitola řeší volnočasové aktivity a možnosti využití terapeutických dílen při pracovní činnosti. Pátá, poslední kapitola teoretické části přibližuje oblast sebepojetí, vymezuje ji, uvádí, jak ji lze členit, jak se utváří, charakterizuje sebepojetí člověka s mentálním postižením.

Praktická část je založena na kvalitativním výzkumu, doplněna kvantitativním výzkumem. Využívanými metodami jsou polostrukturované rozhovory a dotazník s lidmi s mentálním postižením, kteří se pracovní aktivitě věnují v zaměstnání, nebo v rámci svého volného času. Tyto dvě skupiny jsou v závěrečné fázi práce porovnány. Praktická část diplomové práce začíná šestou kapitolou, v ní je popsáno výzkumné šetření, jsou uvedena jeho východiska, popisuje cíl, výzkumné otázky, objasňuje výběr výzkumného vzorku, představuje zvolené metody a popisuje průběh šetření. Na konci této kapitoly je popsáno zařízení DOZP Stod, ve kterém celý výzkum probíhal. Sedmá kapitola shrnuje a interpretuje výsledky praktické části práce. Hledá a vysvětluje vzájemné souvislosti mezi výsledky.

Hlavní myšlenkou této práce je, že i pro mentálně postižené lidi je důležité, aby pro ně měl jejich život smysl, dělat něco užitečného. Vnímat pozitivně sama sebe, těšit se na nové zážitky, užívat si společnost kolem sebe a prožít aktivní život. Jsem přesvědčena, že tyto aktivity jsou důležitou složkou života osob s mentálním postižením, díky nim mohou rozvíjet své sebevědomí a sebepojetí.

1 Práce a její význam v životě člověka

1.1 Vymezení pojmu práce a pracovní činnost

Práce od pradávna patří ke člověku, je jednou z velice důležitých oblastí v našem životě. Díky ní se člověk neustále vyvíjí. Práce je jedním ze základních činitelů lidského duševna. Aby mohl člověk žít, musí být jako otevřený systém v interakci se svým prostředím. Tato interakce rovná se pracovní činnost. Člověk si tak své prostředí přizpůsobuje a utváří k obrazu svému. Cílem pracovní činnosti je uspokojování materiálních a duchovních potřeb člověka, může se však také stát smyslem života. Pojem práce je možné zkoumat z mnoha hledisek, ať již z pohledu filosofického, fyziologického, psychologického, antropologického, sociologického, ekonomického, právního, kulturního a dalších aspektů.

Práce neodmyslitelně patří k našemu životu, pro většinu lidí znamená nějakou pracovní činnost, která je pro ně zdrojem obživy, uspokojují díky ní své potřeby. Převážná většina populace v současné době vykonává nějakou pracovní činnost a to po většinu svého života. S prací je vždy spojena nějaká odměna, ta může být ve formě mzdy, platu, dobrého pocitu, uspokojení, splnění cílů, motivace k dalším úkolům. Může však přinášet i negativní emoce, jako je například zklamání, pocit zmaru, neúspěchu, selhání a mnoho dalších.

V historickém pohledu se člověk vymanil z živočišné říše právě díky své práci. Tím, jak se vyrovnával se stále se měnícími podmínkami prostředí, stále zasahoval do svého vnitřního nebo vnějšího prostředí, tak získával schopnost vyrovnávat se stále těžšími úkoly. Práce sama se pak od pokolení k pokolení měnila, byla stále dokonalejší, mnohostrannější¹.

Jak uvádí Bureš: „Člověk je tvor, který není závislý pouze na pasivní adaptaci na své prostředí, vyniká nad ostatní tvory právě tím, že si své životní prostředí může vytvářet sám, díky své práci.“²

¹Srov. RŮŽIČKA, J.; MATOUŠEK, O.; HLADKÝ, A. *Člověk a práce*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1972, s. 16.

²BUREŠ, Z. *Psychologie práce a její využití*. 3. vydání. Praha: Práce, vydavatelství a nakladatelství ROH. 1989, 324 s. 11.

Pokud budeme pracovat s pojmem práce, je poměrně důležité od sebe odlišit pojem práce a zaměstnání. Práci i zaměstnání má svůj odlišný specifický význam.

1.1.1 Práce = pracovní činnost

Práci je myšlena činnost člověka, která se neodehrává v jeho zaměstnání. Mohou to být činnosti vykonávané ve vlastní domácnosti, svépomocné i mimo domácnost, směna zboží a služeb placených penězi, zbožím či protislužbou v tzv. neformální ekonomice. Tato činnost není evidována úřady. Lze sem zařadit i dobrovolnou práci, ta má v současné době velký význam hlavně pro charitativní organizace.

Práci rozvíjí člověk své schopnosti, profesionální zájmy, postoje, životní názory, charakterové i fyzické vlastnosti. To je v dnešní praxi také využíváno v oblasti pracovní terapie. Pracovní činnost je spojena s plněním povinností. Má proto vliv i na utváření volných vlastností. Zážitky úspěchu a neúspěchu mají vliv na sebevědomí, aspirační úroveň a tím zpětně i na motivaci jednatelce³

1.1.2 Zaměstnání = placená činnost

„Slovo zaměstnání je obvykle chápáno jako určitá role ve světě práce. Z pohledu právního existuje „zaměstnanecký vztah“, který je řízen zákoníkem práce. Pokud máme zaměstnání, pracujeme ve jménu nějaké společnosti, přičemž velkou právní i obecnou zodpovědnost za naše případné chyby přebírá tato společnost, máme svého šéfa a pobíráme plat nebo mzdu. Pojem „zaměstnání“ tedy popisuje především činnost, kterou se „zaměstnáváme“, kterou se zabýváme a pomocí které vyděláváme na své živobytí.“⁴

Významným činitelem vztahu člověka k práci je způsob společenského rozdělování výsledků práce, to může být prožíváno objektivně i subjektivně. Proto je ztráta zaměstnání považována za jednu z náročných životních situací v životě člověka a to z důvodů nedostatku finančních prostředků, snížení životní úrovně, ale také snížení sociálního statusu, deprivace základních potřeb, snížení sociálních kontaktů.

Giddens uvádí: *„Práci obecně, ať placenou či neplacenou, můžeme definovat jako vykonávání úkolů vyžadujících mentální a fyzické úsilí, jehož cílem je výroba zboží a*

³ *Základní druhy pracovních činností.* [online]. 2011 [cit. 2013-12-14] Dostupné z: http://www.vstupnatrhprace.cz/vyuka/poavp/volba_z1.htm.

⁴ ET LABORA, *Povolání, zaměstnání, pracovní pozice nebo profese* [online]. 2012 [cit. 2013-12-14] Dostupné z: <http://www.etlabora.cz/povolani-zamestnani-pracovni-pozice-profese/>.

služeb k uspokojování lidských potřeb. Za zaměstnání považujeme takovou práci, která se děje výměnou za pravidelnou mzdu či plat. Práce je ve všech kulturách základem ekonomiky. Instituce, které zajišťují výrobu a směnu zboží a služeb, vytvářejí ekonomický systém.“⁵

Existuje nespočet definic, které se snaží o komplexní vysvětlení toho, co je to vlastně práce a co tento pojem znamená pro člověka. Pro příklad uvádím některé z nich.

*Pauknerová definuje práci jako „cílevědomé, systematické a záměrné působení člověka na vnější svět. Jejím prostřednictvím člověk získává nezbytné prostředky k zajištění své individuální i druhové existence. V procesu společenské práce se tvoří hodnoty. Současně však práce aktivně formuje a rozvíjí psychiku člověka a jeho osobnost“.*⁶

Jak popisuje Bureš, cílená pracovní činnost odlišuje člověka od ostatních tvorů. Uvádí tuto definici: *„Člověk je tvor, který není závislý pouze na pasivní adaptaci na své prostředí, vyniká nad ostatní tvory právě tím, že si své životní prostředí může sám vytvářet díky své práci.“*⁷

Buchtová uvádí tuto definici: *„Práce zaujímá v životě člověka nezastupitelné postavení. Je důležitou podmínkou jeho důstojné existence, přináší mu nejen materiální prospěch, ale současně mu dává pocit seberealizace a společenské užitečnosti. Vřazuje člověka do řádu sociálních vztahů, uspokojuje jeho potřeby ctižádosti, sebeuplatnění a sebeúcty.“*⁸

Nakonečný vystihuje práci jako *„jednu z nepochybně nejdůležitějších činností člověka, která je zdrojem všech hodnot, jak společenských, tak duchovních i materiálních.“*⁹

Z předchozích definic vyplývá, že práce je soubor veškerých pracovních aktivit, ať již v rámci zaměstnání či volného času, které mají neodmítkovatelný vliv na člověka. Práce ovlivňuje jak postavení člověka ve společnosti, tak i to, jak tento člověk vnímá sám sebe. Přináší mu materiální prospěch, ale zároveň ovlivňuje celou jeho osobnost. Člověk díky práci ovlivňuje a přetváří své prostředí i sám sebe. Díky práci se realizuje,

⁵ GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Argo, 1999, s. 309.

⁶ PAUKNEROVÁ, D. a kol. *Psychologie pro ekonomy a manažery*. Praha: Grada Publishing, 2006, s. 152.

⁷ BUREŠ, Z. *Psychologie práce a její využití*. 3. vydání. Praha: Práce, vydavatelství a nakladatelství ROH. 1989, s. 11.

⁸ BUCHTOVÁ, B. a kol., *Nezaměstnanost. Psychologický, ekonomický a sociální problém*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing a.s., 2002, s. 75.

⁹ NAKONEČNÝ, M. *Motivace pracovního jednání*. Praha: Management Press. 1992, s. 27.

cítí se být užitečným, práce dává životu smysl a směr. Práce má zásadní význam v našem životě. Je obsažena v celé vývojové linii osobnosti, nejprve jako hra a učení, postupně jako jeden ze zdrojů naší identity a situovanosti ve vnějším prostředí.

1.2 Člověk a práce, význam práce v životě člověka

Práce je v dnešní společnosti postavena vysoko na žebříčku hodnot. Její význam je mnohonásobný. Ovlivňuje sociální, ekonomické, psychické i kulturní oblasti v životě člověka. V současnosti se prosazuje zejména ekonomická stránka práce, je však třeba pohlížet i na ostatní aspekty pracovní činnosti, které mají neoddiskutovatelný vliv. Zabývat se hodnotou práce pro člověka má několik smyslů. Jedná se zde zejména o bezprostřední ovlivňování pracovního aktivity prostřednictvím určitých stimulačních nástrojů. Tak dochází k motivaci člověka. Poznání hodnot v práci dává představu o základních orientacích člověka na svět kolem něj.

Práce znamená pro člověka nejen materiální zabezpečení. Člověk si během svého života osvojuje určitý vztah k práci, který se poté stává jeho subjektivním výrazem pracovní pohody či nepohody. Osobní zaměření může být podmíněno zájmem o obor práce, uspokojením z dobře vykonané práce, z možnosti tvůrčí aktivity nebo odpovědnosti. Důležitou roli zde hrají i osobní kladné vazby a nachází-li člověk v práci uspokojení, stává se pak práce zdrojem jeho rozvoje a seberealizace. Pracovní činnost je také jednou z významných oblastí, které výrazně ovlivňují psychiku člověka. Pro pracujícího člověka je důležité, že je práce spojena s plněním povinností, což má vliv na volní vlastnosti člověka. Vývoj a zdokonalování výrobních nástrojů byly nerozlučně spojeny s vývojem a zdokonalováním lidského duševna, duševních procesů a vlastností osobnosti, zejména schopností a dovedností. Úspěšná práce posiluje u člověka pocit jeho osobní důstojnosti a sebevědomí. Význam práce pro člověka bude vždy velmi individuální, závislý na mnoha okolnostech. Bude se měnit i během jednotlivých životních etap a jako důsledek různorodých životních a pracovních zkušeností.¹⁰

¹⁰ JIŘINCOVÁ B. *Studijní podklady k předmětu: Lidé v organizaci*. [online]. 2007 [cit. 2013-12-14] Dostupné z: <<http://www.unium.cz/materialy/zcu/fpe/bozena-jirincova-v35905.html>>.

1.3 Přínosy jednotlivých stránek práce pro člověka, proč lidé pracují

Jestliže se ptáme, proč lidé pracují, musíme si ptát na to, co je motivem jejich práce. Tyto pohnutky mohou být různé. Mohou mít individuální i specifický význam. Motivace je výsledkem mnoha faktorů a většina z nich nemá základ ve finančních požadcích. Na začátku této kapitoly by tedy bylo vhodné popsat, co vlastně slovo motivace znamená a jakým způsobem ovlivňuje chování lidí. Pojem motivace je latinského původu a vychází ze slova „Movere - hýbati, pohybovati. Slovo tak označuje všechny vnitřní podněty vedoucí k nějakému jednání, činnosti nebo cíli.¹¹ Motivace tedy může být nějakým procesem, který přímo určuje nebo ve velké míře ovlivňuje směr, čas a sílu trvání určitého našeho jednání a chování.

Klíčovým pojmem motivace je „motiv“. Jedná se o popud nebo důvod jednání, díky němu člověk určitým směrem orientuje a směřuje svou aktivitu. „*Motiv tedy představuje psychologickou pohnutku, příčinu či důvod určitého lidského chování či prožívání, dává mu psychologický smysl*“.¹²

Teorie motivace přinášejí komplexnější pohled na motivování jednotlivců. Tyto teorie jsou obecné, mohou být tedy aplikovány na jednotlivého člověka a jednotlivé organizace. Motivační teorie zkoumají proces utváření motivace. Vysvětlují, proč se lidé při práci určitým způsobem chovají, proč své úsilí určitým směrem zaměřují.

Autorem nejslavnější a nejpoužívanější klasifikace potřeb dnes je Abraham Maslow. Ten v roce 1954 publikoval svou teorii v knize „*Motivation and Personality*“. Teorie vychází z poznatku, že hybnou silou chování lidí jsou jejich potřeby. Maslow teorii zakládá na existenci pěti hlavních kategorií potřeb, které jsou společné pro všechny lidi.¹³

- **Fyziologické** - potřeba kyslíku, potravy, vody a sexu.
- **Jistoty a bezpečí** - potřeba ochrany proti nebezpečí a nedostatku fyziologických potřeb.

¹¹ Srov. PROVAZNÍK, V., KOMÁRKOVÁ, R. 1996. *Motivace pracovního jednání*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, s. 8.

¹² Tamtéž, s. 11.

¹³ Srov. ARMSTRONG, M. 2007 *Řízení lidských zdrojů- Nejnovější trendy a postupy – 10. Vydání*. Praha: Grada Publishing, s. 299 – 300.

- **Sociální**- potřeba lásky, přátelství a akceptace jako příslušníka skupiny.
- **Uznání** - potřeba mít stabilní a pevné vysoké hodnocení sebe sama (sebeúctu) a být respektován ostatními (prestiž).
- **Seberealizace** (sebenaplnění) - potřeba rozvíjet potenciál a dovednosti, stát se tím, v co člověk věří, že je schopen se stát.

Všechny potřeby člověka jsou hierarchicky uspořádány, tvoří model, který je univerzálně platný. Naplňování těchto potřeb je vázáno na vnitřní i vnější podmínky, nabývá individuálních podob v závislosti na jedinci. Pravidlo, které zde platí je, že všechny potřeby působí souběžně, nicméně vyšší potřeby bývají aktualizovány až po naplnění potřeb nižších.

V následujícím textu se budeme věnovat motivaci pracovní. Pro většinu lidí je práce prostředkem ke svému zaopatření, přináší ale i jiné požitky, jako např. uspokojení z průběhu práce, z vykonané činnosti, pocit úspěchu, moci, uznání, zařazení do společnosti, do sociálních vztahů, rozvíjení sebe sama.¹⁴

Postoj člověk k práci může podle Nakonečného nabývat třech dimenzí, přičemž jejich vzájemné vztahy se formují vlivem sociálního prostředí. Ve své práci uvádí tyto dimenze:¹⁵

- **postojovou** (práce jako hodnota),
- **motivační** (psychologický důvod pracovní činnosti)
- **výkonovou** (faktický pracovní výkon).

V oblasti práce jsou nejčastějšími lidskými motivy podle Vágnerové tyto:

Peníze - cílem je uspokojení řady potřeb prostřednictvím hodnot a požitků, které lze za peníze pořídit. Opakem je chudoba, omezení možností, především v oblasti spotřeby.

Aktivita - pracovní činnost může uspokojovat potřebu smysluplné aktivity, opakem je nuda a nedostatek životní náplně.

¹⁴ Srov. ARMSTRONG, M., *Řízení lidských zdrojů- Nejnovější trendy a postupy – 10. Vydání*. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 123.

¹⁵ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Motivace pracovního jednání a její řízení*. Praha: Management Press, 1992, s. 24.

Seberealizace - hlavním cílem je úspěch, získání žádoucí sociální pozici, potřeba ukázat, že člověk něco umí. Práce může být smyslem života. Opakem je pocit zbytečnosti, neúspěchu, vyřazení ze skupiny zaměstnaných.

Sociální kontakt - během pracovní činnosti má člověk možnost navázat celou řadu kontaktů, stýká se s různými lidmi. Opakem je osamělost a sociální izolace.

Samostatnost a nezávislost - ekonomická soběstačnost a nezávislost na společnosti či rodině je potvrzením dospělosti. Opakem je závislost a nesoběstačnost, která má generalizovaný negativní význam.¹⁶

Jahoda uvádí pět základních potřeb, které jsou uspokojovány zaměstnáním:

- „vytváří pro zaměstnaného člověka reálnou strukturu času (dne, týdne a roku)
- znamená příležitost pravidelně sdílené sociální zkušenosti mimo rámec rodiny
- umožňuje jedinci podílet se na cílech a účelech, které ho přesahují
- vymezuje jeho osobní status a osobní identitu
- vynucuje si řadu aktivit, k nimž člověk bez zaměstnání není motivován“¹⁷

Podle V. H. Vrooma, kterého cituje Nakonečný, má práce pro člověka tyto významy:

- „nabízí výměnu peněz za výkon,
- umožňuje odvod duševní a tělesné energie,
- umožňuje příspěvek k produkci statků a služeb,
- umožňuje sociální interakci,
- vymezuje přinejmenším zčásti sociální status“.¹⁸

Práce je pro člověka nezbytná nejen z finančních důvodů, ale přináší mu také mnoho psychologických aspektů, které komplexně působí na celou jeho osobnost. Ze všech tvorů na planetě je práce schopen pouze člověk. V současném pohledu je vyzdvihováno v oblasti

¹⁶ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004, s. 731 – 732.

¹⁷ Jahoda, M., Lazarfeld, P. F., Zeisel. H. Marienthal. *The Study of Unemployment Community* (Kráčeno - vybral Sekot, A., přeložil Pálenský, P.) *Nezaměstnanost. Psychologický, ekonomický a sociální problém*. Brno: Masarykova univerzita, s. 175 – 201.

¹⁸ NAKONEČNÝ, M.. *Motivace pracovního jednání*. Praha: Management Press. 1992, s. 28.

práce ekonomické chování lidí, protože práce je zdrojem peněz, díky nimž člověk realizuje své potřeby, udržuje si životní úroveň. To vše ale ruku v ruce souvisí s jeho vnímáním sebe sama, s vlastním sebehodnocením a sebeúctou.

Autorka Kolibová popisuje důvody pracovního zapojení u současného člověka následovně:¹⁹

Instrumentalita

Zaměstnání je prostředkem k získání peněz, ale vykonávají se i práce neplacené – např. v domácnosti, protože lidé potřebují výsledky práce k bezprostřednímu užítku. Plat je významný v případě, že zajišťuje živobytí, jeho výše vyjadřuje postavení zaměstnance, a to nejen v organizaci, ale vzhledem na ostatní sociální vazby. Jeho zvýšení potvrzuje pracovní úspěch, plat může kompenzovat i nedostatek citů a emocionálních vztahů.

Emocionální důvody

Práce je vnímána jako potěšení. Jestliže je práce pro člověka atraktivní, vykonává ji pro potěšení, není u něj odměna rozhodující.

Práce jako seberealizace

Díky práci má člověk možnost využít svůj potenciál, své schopnosti, dovednosti, může tak také zúročit své zájmy.

Práce jako sociální instituce

Zde jsou uvedeny některé důvodů pracovního zapojení. Existuje vnější tlak, který je na člověka vytvářen. Člověk nechce být stigmatizován (př. nezaměstnanost), práce spojuje člověka se společností, je významný zdrojem sociálních interakcí, vytváří nové vztahy. Výraznou roli zde také hraje získání určitého sociálního statutu v souvislosti s vykonávaným zaměstnáním.

¹⁹ SVOBODOVÁ L. *Svět práce a kvalita života* [online] Praha. Výzkumný ústav bezpečnosti práce. 2010 [cit. 2013-12-14]. Dostupný z [www:http://www.szu.cz/uploads/Svobodova_Svet_prace_a_kvalita_zivota.pdf](http://www.szu.cz/uploads/Svobodova_Svet_prace_a_kvalita_zivota.pdf)

V tomto duchu Machalová uvádí že: „*práce a zaměstnání jsou centrem a nezbytností v organizování vlastního života. Jejich ztráta, či změna jsou většinou lidí prožívány jako negativní životní událost.*“²⁰

Ze šetření, které proběhlo v roce 2006 a účastnilo se jej 3106 osob vyplývá, že: nejdůležitějším motivem pro výkon zaměstnání je důvod ekonomický. Následující důvody jsou spojovány zejména se sociálními aspekty, vztahovými důvody. Méně významný, než předchozí oblasti je vnímán osobní rozvoj a kariérní postup. Z hlediska vnímání sociálního charakteru byl pro oslovené nejdůležitější pocit užitečnosti a potřeby. Pro většinu dotázaných je práce záležitostí uspokojení a radostí ze samotné činnosti, případně možnost něco dokázat a předvést své schopnosti, než jen dobrý zdroj finančních proudků. V následujícím přehledu jsou jednotlivé stránky práce seřazeny podle frekvence souhlasu s nimi.

- „*Práce umožňuje kontakt s lidmi (89% souhlasných odpovědí)*
- *Práce udržuje člověka v činnosti a životní aktivitě (85%)*
- *Práce dává pocit užitečnosti a potřeby (82%)*
- *Práce baví a uspokojuje (71%)*
- *Práce umožňuje něco dokázat a předvést schopnosti (71%)*
- *Práce zajišťuje potřebný příjem (66%)*
- *Práce dává zapomenout na soukromé starosti (47%)*
- *Práce poskytuje postavení a prestiž (43%)*
- *Práce zajišťuje velmi dobrý příjem (37%)*
- *Práce neuspokojuje a je jen nezbytným zdrojem obživy (38%)“²¹*

Šetření kvality pracovního života, zpracovala Zuzana Dvořáková. Výzkum byl proveden na aktivní ekonomické populaci v ČR starší 15 let na Úřadech práce v celé ČR.

Přes všechny prvky objektivní nezbytnosti má práce i svůj objektivní i subjektivní rozměr. Může přinášet uspokojení ze samotné činnosti a z jejího výsledku, může být zdrojem seberealizace. Stejně tak může být zdrojem odcizení, pocitu ztráty kontroly nad

²⁰ MACHALOVÁ, M. *Psychológia vo vzdelávaní dospelých*. Bratislava: Gerlach Print, s. 153.

²¹ ČADOVÁ, N. *Subjektivní vnímání důležitosti zaměstnání a jeho různých charakteristik*. In Čadová, N. - Paleček, M. (eds.) *Jak je v Česku vnímána práce*. Praha, Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2006.

svými produkty i sebou samým. Na druhé straně nelze opomenout pro dnešní dobu charakteristický rys zaměstnání pro člověka a tím je jeho finanční nezávislost a samostatnost. Je rozdíl mezi tím, jak práci vnímají příslušníci střední vrstvy a příslušníci dělnické třídy. Každá skupina bude zdůrazňovat zájem o své povolání v jiné míře. Co však zůstává všem lidem společné, je to, že práce přináší člověku určité uspokojení, dává mu pocit potřebnosti a užitečnosti, umožňuje kontakt s ostatními lidmi, udržuje člověka v aktivitě.

2 Člověk s mentálním postižením

2.1 Vymezení pojmu mentální postižení a jeho klasifikace

Tento pojem znamená v překladu opožděnost rozumového vývoje, byl přijat Světovou zdravotnickou organizací v roce 1959. V minulých desetiletích byla na tuto problematiku pohlížena z mnoha úhlů, jednoznačně však dominovalo nazírání zdůrazňující rozdílnost ve výši inteligenčního kvocientu. V české psychopedii se v současné době užívá termín jedinec s mentálním postižením či jedinec s mentální retardací. Samotný syndrom je také označován jako mentální postižení či mentální retardace. V současné terminologii je zdůrazňován zejména fakt, že mentálně postižení jsou lidské osoby, osobnosti, teprve na druhém místě je postižení.²²

V současnosti používáme v ČR při pojmu mentální retardace vymezení 10. Mezinárodní klasifikace nemocí, dále ICD – 10, Duševní poruchy a poruchy chování z roku 1992. Mentální retardace je zařazena mezi duševní poruchy, tedy medicínské diagnózy spadající do oboru psychiatrie. Jedná se o stav zastaveného nebo neúplného duševního vývoje, který je charakterizován narušením dovedností, projevujících se během vývojového období. Často se vyskytuje s další přiřazenou duševní či tělesnou poruchou, přičemž prevalence duševních poruch je v případě mentální retardace 3-4x častější než v běžné populaci.²³

Diagnostický a statistický manuál duševních poruch „pátá edice“, zkráceně DSM-5, je aktualizací roku 2013. Tento nástroj americké psychiatrické asociace (APA) má pomáhat při klasifikaci a diagnostice duševního onemocnění. Ve Spojených státech DSM slouží jako univerzální nástroj pro psychiatrickou diagnózu. Doporučení léčby, stejně jako platby poskytovateli zdravotní péče, jsou často určovány DSM klasifikací, takže vzhled nové verze má značný praktický význam. DSM-5 byla zveřejněna dne 18. května 2013, nahradil v DSM IV, která byla zveřejněna v roce 2000. Nová definice se

²² Srov. FRANIOK, P. *Vzdělávání osob s mentálním postižením*. Repronis: Ostrava, 2005, s. 27 – 28.

²³ Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace, vzdělávání, výchova, sociální péče*, Praha : Portál, 2003, s. 27.

výrazně neliší od předchozí verze, jednou ze zajímavostí však je, že mentální retardace získala nový název: „duševního postižení“ (duševní vývojová porucha).²⁴

Americká asociace pro intelektová a vývojová postižení (AAIDD – American Association on Intellectual and Developmental Disabilities) definuje mentální postižení takto:

*„Mentální postižení je snížená schopnost charakterizovaná výraznými omezeními v intelektových funkcích a také v adaptačním chování, což se projevuje v pojmových, sociálních a praktických adaptačních dovednostech. Toto postižení vzniká před dosažením věku osmnácti let“.*²⁵

Terminologické vymezení mentálního postižení se stává velkým problémem při jeho cizojazyčného interpretaci. Osoba s mentálním postižením – „*mentally impaired (disabled)*“, toto označení může u mnoha lidí vyvolat značně negativní ohlas, proto byl v současnosti ve Spojených státech amerických a Austrálii nahrazen pojem mentální retardace výrazem „*intellectual disability*“, v Anglii potom pojmem „*learning disabilities*“²⁶

Každý člověk s mentálním postižením je svébytná osobnost, člověk s určitými charakteristickými osobnostními rysy. Je to osoba s vlastními lidskými potřebami i problémy, s vlastními vývojovými potencialitami, které je nutno rozvíjet a vyvíjet. Přestože tato skupina osob je charakterizována určitými společnými znaky, které se projevují ve větší či menší míře, u jednotlivce závisí zejména na hloubce a rozsahu mentální retardace, na míře postižení jednotlivých psychických funkcí a na rozvoji psychického vývoje v rámci mentální retardace. Jedinci, kteří jsou považováni za mentálně postižené, mají tyto společné znaky – zaostávání vývoje rozumových schopností, odlišný psychický vývoj a poruchy v adaptačním chování. Jde o trvalé porušení poznávací činnosti. Z hlediska psychické struktury netvoří mentálně postižení

²⁴ INTELLECTUAL DISABILITY, *DSM V*, 2013, [online].[citováno 7. 01.2014]. Dostupné na: <http://.dsm5.org/Documents/Intellectual%20Disability%20Fact%20Sheet.pdf> , stránka American psychiatric association

²⁵ ŠÍŠKA J., *Mimořádná dospělost: edukace člověka s mentálním postižením v období dospělosti*, Praha : Karolinum, 2005, s. 14.

²⁶ Tamtéž, s. 15.

homogenní skupinu, kterou by bylo možné jednotně charakterizovat. Přesto se však u velké části z nich projevují společné znaky.²⁷

Podle Lečbycha je pojem „postižení“ v současnosti chápán spíše jako neutrální fenomén.

„To znamená, že teprve postoje a hodnoty společnosti z něj vytvářejí sociální znevýhodnění, tedy hendikep. Zda člověk s postižením bude, či nebude hendikepován, závisí také na postojích společnosti k jeho postižení.“²⁸

Na to navazuje Valenta, který poukazuje na to, že Mezinárodní asociace pro vědecké studium mentální retardace jasně říká, že člověk s mentálním postižením je v první řadě lidská bytost, a až na druhém místě je i „defektní“²⁹

Toto je třeba mít neustále na paměti. Charakterizujeme-li člověka jako mentálně postiženého, automaticky ho tím řadíme do zvláštní kategorie - zvláštní, nenormální, jiné. Člověk si na základě této charakteristiky sám podle svých zkušeností vytváří představu. Stále však existují v naší společnosti lidé, kteří vnímají člověka s mentálním postižením jako individuum neschopné života ve společnosti. Mají zkreslené informace, osoby s mentálním postižením vnímají jako nesamostatné, nevzdělatelné, nevychovatelné a jsou přesvědčeni o tom, že jediné místo, kam tyto lidé patří, je ústavní péče.

Mentální postižení je velice široký pojem, tak široký, že nemůžeme na všechny jedince pohlížet stejně. Každý z nich má svoji osobnost, svoje individuum, své vlastní zájmy, názory, potřeby, cíle a sny. Měli bychom u každého postiženého člověka zdůrazňovat to, to jej nejvíce charakterizuje, mluvit o tom, co daný člověk dokáže, co má rád, v čem je dobrý, jak žije, co je na něm zajímavého.

²⁷Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace, vzdělávání, výchova, sociální péče*, Praha: Portál, 2003, s. 33.

²⁸LEČBYCH M., *Mentální retardace v dospívání a v mladé dospělosti*, 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, s. 19.

²⁹Srov. VALENTA, M., MÜLLER, O. *Psychopedie*. Praha: Parta, 2003, s. 2.

„Při klasifikaci mentálního postižení se v současné době používá 10. revize mezinárodní klasifikace nemocí, zpracována světovou zdravotnickou organizací v Ženevě, která vstoupila v platnost od 1992.“³⁰

Mentální postižení definují různí autoři odlišně, existuje celá škála definic. Některé definice zahrnují zejména snížení inteligence, v jiných nalezneme zahrnuto širší hledisko, jako náhled na individualitu člověka na jeho vlastnosti a schopnosti. Tyto názory se v současnosti mísí, v našich podmínkách je ovšem kladen největší zřetel stále na hodnocení inteligenčních výsledků jedince.

Monatová ve své práci také zdůrazňuje širší pojetí a chápání mentální retardace: „...nejde jen o nedostatek intelektových schopností, nelze je oddělit od celé osobnosti postiženého a je třeba si uvědomit, že se zde projevuje narušení všech dalších osobnostních kvalit jako je zvýšená afektivita a jednoduché citové prožitky, primitivní schopnost navazovat kontakt, malá síla spontaneity, bizarní zájem o okolí a o činnosti, ale také nedostatky v oblasti pohybových dovedností včetně poruch řeči apod.“³¹

Oproti tomu např. Müller se při vymezení a definování pojmu přiklání spíše k užšímu chápání: „Za mentální retardaci můžeme považovat takovou vývojovou duševní poruchu (s prenatální, perinatální i postnatální etiologií), která je charakteristická celkovým významným snížením inteligence doprovázeným nedostatky v adaptaci na okolní prostředí“.³² Také pro Langeru je nejdůležitějším kritériem zejména intelekt, pojímá mentální retardaci jako celkově nevyvinutou osobnost s výrazným postižením intelektové oblasti.³³

Pro účely mé práce považuji za opodstatněné zaměřit se při klasifikaci mentálního postižení pouze na lehký a střední stupeň a to z toho důvodu, že na tyto osoby se budu ve svém výzkumu v DOZP Stod zaměřovat. Výzkumný vzorek budou tedy tvořit lidé s lehkým nebo středním mentálním postižením. Lidé s těžkým a hlubokým mentálním postižením nejsou již totiž ve většině případů schopni určité práce či aktivity. Zaměřím

³⁰ ŠVARCOVÁ I., *Mentální retardace, vzdělávání, výchova, sociální péče*, Praha: Portál, 2003, s. 29.

³¹ MONATOVÁ, L. *Pedagogika speciální*. Brno: MU, 1995, s. 115.

³² VALENTA, M., MÜLLER, O.: *Psychopedie*. Praha: Parta, 2003, s. 14.

³³ Srov. LANGER, S. *Mentální retardace*. Hradec Králové: Kotva, 1996, s. 10.

se tedy na lidi s mentálním postižením, kteří jsou ve svém životě produktivní a jsou schopni alespoň částečné sebereflexe.

2.1.1 Lehká mentální retardace, IQ 50 – 69 (F 70)

Tato forma odpovídá u dospělých mentálnímu věku 9 až 12 let a tvoří asi 80% všech mentálně postižených lidí. Osoby s tímto stupněm postižení většinou dosáhnou účelně schopnosti užívat řeč při každodenním kontaktu, udržovat konverzaci, podrobovat se klinickému interview. Mluvu si ale většinou osvojují opožděně. Myšlení bývá velmi jednoduché, převážně konkrétní, stereotypní. Myšlenkové operace, především analýza a syntéza jsou neplnohodnotné.³⁴ Vítková uvádí, že jednou ze základních charakteristik poruch myšlení je neschopnost dosáhnout přiměřené úrovně rozvoje logického myšlení. Opožďuje se vývoj řeči, převládá agramatizmus, přetrvává dyslalie.³⁵ Tito lidé dokážou dosáhnout plné nezávislosti v péči o vlastní osobu a v praktických domácích dovednostech, i když nauka těchto činností vyžaduje delší dobu a tento vývoj je proti normě pomalejší. Hlavní obtíže se u nich obvykle projevují při teoretické práci, např. ve škole. Mnozí mají specifické problémy se čtením a psaním. U těchto osob má největší prospěch vzdělávání zaměřené na rozvíjení jejich dovedností a kompenzování nedostatků. Možnosti vzdělávání se uskutečňuje pomocí speciálního vzdělávacího programu. Většina jedinců je úplně nezávislá v sebeobsluze, v domácích i praktických dovednostech. V dospělosti tak mohou vykonávat jednoduchá zaměstnání vyžadující spíše praktické než teoretické schopnosti v sociálně nenáročném prostředí.³⁶ V sociokulturním kontextu nemusí lehký stupeň mentálního postižení působit žádné závažnější potíže. Problémy se však mohou vyskytnout v situacích, kdy je jedinec také emočně a sociálně nezralý, např. má problémy se přizpůsobením se kulturním tradicím, normám a očekáváním, takový člověk není schopen vyrovnat se s požadavky manželství nebo s výchovou dětí. Není schopen sám řešit problémy plynoucí z nezávislého života, jako je například získání a udržení si zaměstnání (finanční zajištění), zajištění bydlení, zdravotní péče. U tohoto druhu postižení se mohou v různé míře také projevovat přidružené chorobné stavy, např. autismus,

³⁴ Srov. ŠVARCOVÁ I. *Mentální retardace, vzdělávání, výchova, sociální péče*, Praha: Portál, 2003, s. 30.

³⁵ Srov. VÍTKOVÁ, M. a kol. *Integrativní speciální pedagogika*. Brno: Paido, 1998, s. 24.

³⁶ Srov. PIPEKOVÁ, J. *Pedagogika osob s mentálním postižením - psychopedie*. Brno: Paido, 2004.

epilepsie, poruchy chování, tělesné postižení. Poruchy citů a vůle se projevují pasivitou, úzkostností, afektivní labilitou, impulzivností a zvýšenou sugestibilitou.³⁷

2.1.2 Střední mentální retardace, IQ 35 – 49 (F 71)

Tato skupina tvoří asi 7% z počtu mentálně postižených osob. U jedinců zařazených do této kategorie je rozvoj myšlenkových schopností i řeči výrazně opožděn. Do dospělosti nedosáhne postižený jedinec v této oblasti obecné normy. Lechta uvádí, že hranice mezi střední a těžkou retardací vymezují poměrně jednoznačně právě rozdíly v mluvních výkonech. Celková neobratnost je typická i pro vývoj motoriky. Je omezena schopnost sebeobsluhy a zručnost.³⁸ Je také opožděna a omezena schopnost starat se sám o sebe. Pokroky ve škole jsou limitované, někteří žáci jsou ale při kvalifikovaném pedagogickém vedení schopni osvojit si základy čtení, psaní a počítání. V dospělém životě jsou tyto jedinci obvykle schopni vykonávat jednoduchou manuální práci, musí být však pečlivě strukturovány úkoly a musí být přítomen odborný dohled. V dospělosti najdou uplatnění při jednoduchých manuálních činnostech vykonávaných často pouze pod dohledem. Klienti vyžadují v tomto směru chráněné prostředí, tj. hlavně chráněné bydlení a zaměstnání po celý svůj život³⁹ Proto je v dospělosti u těch to jedinců jen zřídka kdy možný samostatný život. Bývají mobilní a fyzicky aktivní, většina z nich má schopnost navázat kontakt, komunikovat s druhými, podílet se na jednoduchých sociálních aktivitách. V této skupině osob jsou obvykle podstatné rozdíly v povaze schopností. Někteří jedinci dosahují vyšší úrovně v oblasti senzo-motorické, jiní jsou lépe schopni sociální interakce a komunikace. Úroveň a rozvoj řeči je variabilní. Někteří jsou schopni jednoduché konverzaci, zatímco jiným činí problém domluvit se o svých základních potřebách. Někteří jedinci se nenaučí mluvit nikdy, i když mohou porozumět jednoduchým verbálním instrukcím a mohou se naučit používat gestikulaci. U značné části těchto osob je přidružen dětský autismus nebo jiné vývojové poruchy, které velmi ovlivňují klinický obraz a způsob, jak s postiženým jednat. Často jsou zde také přidružena tělesná postižení, neurologická postižení (zejména epilepsie), někdy se také objevují psychiatrická onemocnění. Ovšem

³⁷Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace, vzdělávání, výchova, sociální péče*, Praha: Portál, 2003, s. 31.

³⁸Srov. LECHTA, V. *Symptomatické poruchy řeči u dětí*. Praha: Portál, 2002, s. 28.

³⁹Srov. VALENTA, MULLER, *Psychopedie – teoretické základy a metodika*, Praha: Portál, 2003, s. 45.

v tomto případě je kvůli omezené verbální schopnosti ztížena diagnóza a je závislá na informacích od pečujících a blízkých osob.⁴⁰

2.2 Charakteristika sociálních vztahů mentálně postiženého člověka a společnosti

Postižení nebo jakkoli výjimeční lidé byli v celé historii lidstva vždy ostatními vnímáni ambivalentně. Buď byli odsuzováni, pronásledováni a podceňováni, nebo jim byly připisovány mimořádné ba nadpřirozené schopnosti. V devatenáctém, a ještě více ve dvacátém století však nastal zásadní obrat v institucionální péči o lidi se zdravotním postižením, který jím nyní umožňuje prožít hodnotnější život, než tomu bylo v minulosti. Postoje společnosti a jednotlivých členů jsou závislé na historické úrovni vývoje společnosti, významně je ovlivňuje úroveň společenského vědomí, náboženské, filosofické a etické představy. Od tohoto se poté odvíjí postoje společnosti k lidem, kteří se od ostatních liší svým fyzickým či psychickým stavem.⁴¹

2.2.1 Postoj společnosti k osobám s mentálním postižením v minulosti a současnosti

Život mentálně postižených osob a péče o ně má pohnutou historii. V jednotlivých obdobích společenského vývoje se tato péče odehrávala v úzkém vztahu s politickou a ekonomickou situací a kulturní úrovní té které doby.

Ve společnostech prvotně pospolných převažovalo u lidí magické myšlení, převládal strach z nadpřirozených sil. Tyto síly měly vyvolat nemoc.

V prvních civilizacích cca v období 4. - 3. století př. n. l. se staly chrámy prvními internačními instituty, měly funkci léčebnou a trestní. Na zdravotní a tělesné abnormality nebylo nahlíženo jiným způsobem, patřily do společnosti jako součást.

Ve starověku vznikla třídní společnost, spolu s tím se změnil pohled na postižené. Odborné ošetření patřilo jen bohatým, neodborná péče otrokům. Bylo považováno za nejlepší, když byly zuřivé a nevléčitelné osoby zahubeny pro dobro státu. Klidné

⁴⁰Srov. ŠVARCOVÁ I., *Mentální retardace, vzdělávání, výchova, sociální péče*, Praha: Portál, 2003, s. 30.

⁴¹ Srov. ŠTECH, S., VÁGNEROVÁ M., HADJ-MOUSSOVÁ Z., *Psychologie handicapu. Část I, Handicap jako psychosociální problém*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 1997, s. 12.

jedince bylo doporučeno ponechat v domácím prostředí, nejbližší příbuzní měli povinnost se o ně postarat. Dalším způsobem bylo vyobcování těchto lidí ze společnosti, což tehdy již představovalo jistou smrt. Ve středověku se nejvíce odrazil vliv křesťanství. Opět přetrvávala představa, že nemoc je božím trestem za hříšný život. Tato myšlenka přetrvávala v evropské kultuře až do 19. století. V raném středověku však již vznikaly hospitály, to byla nemocniční zařízení při kláštorech. Pro renesanci byla charakteristická snaha vše vysvětlovat pomocí vědy. Započal boj proti pověrám, čarodějnictví a démonologii. V této době se poprvé objevují psaná pravidla a předpisy pro zacházení s duševně postiženými lidmi. Postižení lidé již nebyli považováni za nebezpečí. Panovalo přesvědčení, že tito lidé mohou i pobavit, byli vystavováni na tržištích a městských slavnostech. Z této doby pocházela rovněž loď bláznů. Primitivní, ale soběstačná instituce, zabezpečující detenční a izolující funkci ve společnosti. Loď putovala od kraje ke kraji.

V období osvícenství cca v 17. stol. vznikají velké internační budovy pro mentálně postižené osoby. Z této doby pocházejí velké špitály. Nejprve nebyly lékařskými institucemi, ale měly polosoudní strukturu. S mentálně postiženými bylo zacházeno jako s vězni.

Radikální změnu přinesl až novověk. Philip Pinel zavedl zdravotnickou péči o mentálně postižené, humanizoval léčbu ve velkých špitálech. Na počátku 19. století se byla kritizována polyfunkčnost internačních zařízení, docházelo tedy postupně k jejich specializaci. Začaly vznikat nové nemocnice, trestnice, polepšovny a starobince.

Na konec 19. a na začátku 20. stol. přichází přesun k ústavní výchově. Ústavy původně sloužící k vylučování lidí ze společnosti se stále více orientovaly na zájmy klientů. V současné době dochází k transformaci těchto ústavů. Společnost tak nabízí lidem s mentálním postižením právo podílet se na společenském životě, je jim dána možnost rozvíjet svoji osobnost. Mají právo se vzdělávat, rozšiřovat své schopnosti a dovednosti, zapojit se do aktivního života.⁴²

V problematice zabezpečování životních podmínek lidem s mentálním postižením a uspokojováním jejich potřeb zaznamenala historie tři charakteristická období. Mluvíme o období represivním, charitativním a humanitním. Od likvidace člověka s

⁴² MÜHLPACHR, P. *Vývoj ústavní péče*. Brno: MU, 2001, s. 19.

postižením v období represivním, s příchodem křesťanství v období charitativním, se dostáváme do období humanitní péče, která se dle Mühlpachra dělí na stadium:⁴³

Období renesančního humanismu – k lidem s postižením se hledal lidský poměr.

Období rehabilitační – společnost viděla jako výhodnější osobám s postižením najít možnost pracovního uplatnění, nežli je zdarma žít.

Období socializační – člověk s postižením má být v duchu humanismu uschopňován k práci a ke společenskému životu za pomoci rehabilitace,

Období prevenční – dominuje snaha předcházet vzniku abnormalit.

Jak můžeme vidět v předchozím historickém výčtů, postoje společnosti k osobám s mentálním postižením se mění spolu s vývojem společnosti. V současné době mají lidé dostatek nových informací, získávají vlastní zkušenosti s osobami s mentálním postižením, které se již zapojily do života ve společnosti, a proto mohou přehodnocovat a měnit své zaběhlé negativní názory a stereotypy.

Také Jan Pavel II. ve své encyklice „O lidské práci“ z roku 1991 psal o práci jako o fundamentální potřebě v životě handicapovaného člověka. Tak mohl mentálně postižený člověk cítit, že není odstrčený na okraj světa práce ani závislý na společnosti, ale že je plnoprávným podmětem práce, užitečným a respektovaným pro svou lidskou důstojnost, a že je také povolán, aby přispíval k rozvoji a dobru vlastní rodiny a společnosti podle svých schopností. Postižená osoba je jedním z nás a plně se podílí na našem lidství. Jan Pavel II. tedy vyjadřuje přesvědčení, že i lidé se zdravotním postižením přispívají k našemu dobru. Mají stejný podíl jako my, jsou stejně jako my povoláni, aby přispívali k dobru společnosti. Chybí jim však často příležitost.⁴⁴

⁴³ MÜHLPACHR, P. *Vývoj ústavní péče*. Brno: MU, 2001, s. 22.

⁴⁴ JAN PAVEL II., *Encyklika Laborem Exercens*, 1991.

3 Práce a pracovní činnost člověka s mentálním postižením

3.1 Aspekty práce a pracovní činnosti v životě mentálně postiženého člověka

Vývoj každé osobnosti je neodmyslitelně spojen s prací. Již podle Sigmunda Freuda je práce základní potřebou, která člověka spojuje s realitou a která umožňuje člověku vžít se do lidského společenství. Vykonávání práce nebo zaměstnání má obrovský význam, a to jak pro zdravého člověka, tak pro člověka s postižením. Je základním předpokladem integrace člověka a důležitým prostředkem formování osobnosti, které přispívá k sebeurčení a uznání.⁴⁵

Možnost pracovat je základním lidským právem, šanci nalézt vhodné pracovní uplatnění však nemají všichni lidé stejnou. Ve společnosti tradičně dochází na dělení lidí na „*práce schopní*“ a „*práce neschopní*“, pokud však věnujeme větší pozornost spíše možnostem jednotlivého člověka a nikoli jen jeho omezení, je evidentní, že lidé s mentálním postižením se mohou podílet na řadě prací a činností. Optimální pracovní činnost je přínosem pro mentálně postiženého člověka, může tak rozvíjet své schopnosti a dostává se mu pocitu užitečnosti a naplnění vlastního života.⁴⁶

„Lidé s výraznějším mentálním postižením byli tradičně považováni za práce neschopné. Předpokládalo se, že ani pracovat nechtějí. Opak je ale pravdou. Ukázalo se, že i lidé s těžšími formami mentálního postižení mohou úspěšně pracovat a chtějí pracovat.“⁴⁷

⁴⁵ Srov. PROCHÁZKOVÁ, L. *Podpora osob se zdravotním postižením při integraci na trh práce*. Brno: MSDL, spol. s r. o., 2009.

⁴⁶ Srov. JOHNOVÁ, M., STUPKOVÁ, V., TRAMPTOVÁ, M., VITÁKOVÁ, P. *Podporované zaměstnávání*. Praha: 1999, APZ RYTMUS.

⁴⁷ WEHMAN, P., BRICOUT, J., TARGETT, P. (2000). *Supported employment for persons with traumatic brain injury: a guide for implementation*. In R. T. Fraser, & D. C. Clemmons (Eds.), *Traumatic brain injury rehabilitation: practical vocational, neuropsychological, and psychotherapy interventions*, s. 201.

Zaměstnání představuje pro člověka nejen zdroj finančního zabezpečení a sociálního kontaktu, ale je také významným zdrojem pocitu identity a seberealizace. Zaměstnání je tedy jednou z důležitých oblastí kvality života a překážka v jejím uskutečnění představuje materiální, společenské a psychologické problémy.⁴⁸

Jednou ze závažných otázek týkajících se osob s mentálním postižením je v současné době problematika jejich zaměstnávání. Uplatnění osob s mentálním postižením na trhu práce ovlivňuje celou jejich životní situaci. Nejde zde jen o ekonomickou situaci či sociální statut, ale také, a to zejména, o vlastní pocit seberealizace. Práce je charakteristickým atributem dospělého člověka a jeho samostatnosti, bez ohledu na to, zda se jedná o člověka zdravého nebo zdravotně postiženého.⁴⁹

Dát člověku s mentálním postižením možnost pracovat znamená víc, než jen umožnit jim vydělávat si. Můžeme jim tak přiznat sociální postavení v rámci rodiny i celé společnosti. Pracující člověk má mnohem větší předpoklady být soběstačný a vést samostatnější život. Lidé s mentálním postižením se mohou uplatnit vedle otevřeného trhu práce také na chráněných pracovních místech, která jsou za tímto účelem přímo zřizována. Třetí možností je využití sociálně terapeutických dílen.⁵⁰

3.2 Příprava na budoucí povolání (uplatnění) mentálně postiženého člověka ve společnosti

„Vzdělávání obohacuje každého člověka s mentálním postižením, zkvalitňuje jeho život tím, že podněcuje jeho aktivitu, podporuje samostatnost a nezávislost, vybavuje jej potřebnými znalostmi a sociálními dovednostmi, které může uplatnit ve společenském styku. Vzdelávání také život usnadňuje: usnadňuje orientaci v životním prostředí,

⁴⁸ Srov. KREJČÍŘOVÁ, O. *Projektování chráněných pracovišť a dílen pro uplatnění absolventů praktických škol*. Olomouc: ÚP, 2002.

⁴⁹ Srov. PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 2006, s.102.

⁵⁰ Srov. DOLEŽEL, R., VÍTKOVÁ, M. *Zaměstnávání osob se zdravotním postižením*. Brno: Paido, 2007.

*podporuje rozvoj jednotlivých stránek osobnosti, kapacit a potencionálních schopností, posiluje komunikaci a pozitivně působí na komplexní rozvoj každého jedince“.*⁵¹

Významnou otázkou v dnešní teorii i praxi je problematika přechodu člověka s mentálním postižením ze školního prostředí do dospělosti, tedy do jeho profesního života a částečného či úplného osamostatnění se. Jedná se zde především o pracovní uplatnění člověka s mentálním postižením, o jeho další vzdělávání a pedagogický doprovod v procesu integrace, pomoc při řešení problematiky bydlení, ovlivňování volného času. Tak celá tato integrace mentálně postižených lidí získává zcela nový rozměr.⁵²

Proces vzdělávání mentálně postiženého člověka probíhá v mnoha oblastech jinak než v běžné škole, vyžaduje speciální učební metody a individuální přístup učitele. Tyto nároky jsou také podmíněny sníženým počtem žáků ve třídě. Tuto vzdělávací soustavu tvoří mateřská škola speciální, základní škola praktická, základní škola speciální, praktická škola a odborné učiliště (§5, odstavec f vyhlášky č. 73, 2005). Svou profesní přípravu mohou mladiství lidé s mentálním postižením realizovat několika způsoby, vše závisí na jejich individuálních schopnostech. Například úspěšný absolvent ZŠ praktické může navštěvovat po splnění podmínek pro přijetí střední odborné učiliště. Jedná se však spíše o ojedinělé případy, ve většině případů se absolventi ZŠ praktických vzdělávají na odborných učilištích.⁵³

3.2.1 Vzdělávání v rámci profesní přípravy – střední školství

Tento vzdělávací systém zahrnuje:

- praktická škola s jednoletou přípravou
- praktická škola s dvouletou přípravou
- odborná učiliště

⁵¹ ČERNÁ, M. *Česká psychopedie. Speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008, s. 167.

⁵² Srov. DOLEŽEL, R., VÍTKOVÁ, M.: *Zaměstnávání osob se zdravotním postižením*. Brno: Paido, 2007.

⁵³ Srov. KREJČÍŘOVÁ, O. *Psychopedie*. In Kolektiv autorů. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita palackého, 2002, s. 12 - 20.

Praktická škola

Je určena pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, případně pro s více vadami, kteří ukončili povinnou školní docházku. Je určena absolventům základní školy praktické, základní školy speciální a žákům, kteří ukončili povinnou školní docházku základní školy v nižším než devátém ročníku. Jejím úkolem je připravit žáky pro výkon jednoduchých činností v oblasti služeb nebo výroby. Je tedy zaměřena na přípravu pro výkon jednoduchých činností dle zaměření a činností v oblastech praktického života. Cílem je poskytnout žákům doplnění a rozšíření všeobecného vzdělání, dát jim základy odborného vzdělání a základy manuálních dovedností v oboru dle zaměření. Mezi vyučované odborné předměty patří rodinná výchova, ruční práce a praktická cvičení. Všechny předměty učebního plánu mají prohlubovat dovednosti a vědomosti žáků nabyté v základní škole speciální či praktické. Při praktické škole musí být vždy zajištěno odpovídající pracoviště pro plnění praktických cvičení.⁵⁴

Praktická škola jednoletá

Jednou z možností praktické profesní přípravy žáků s těžkým zdravotním postižením, zejména s těžkým stupněm mentálního postižení a s více vadami, nebo žákům, kterým byl diagnostikován autismus, je praktická škola s jednoletou přípravou. Tento stupeň vzdělání je určen pro žáky, kteří již získali ucelené vzdělání na úrovni základní školy speciální, případně praktické a ukončili již povinnou školní docházku. Jestliže se ze zdravotních či jiných důvodů nemohou vzdělávat na jiném druhu a typu školy. Vyučují se zde odborné předměty, jako např. rodinná výchova, ruční práce a praktická cvičení.

*Absolventi praktických škol s jednoletou přípravou se mohou v rámci svých možností a individuálních schopností uplatnit přiměřeným výkonem v chráněných pracovištích a při pomocných pracích v různých profesních oblastech. Způsob ukončení je závěrečnou zkouškou, doklad o dosažení středního vzdělání je vysvědčení o závěrečné zkoušce.*⁵⁵

⁵⁴Srov. PIPEKOVÁ, J. *Osoby s mentálním postižením ve světle současných edukativních trendů*. Brno: MSD, 2006, s. 282.

⁵⁵ Tamtéž, s. 282.

Praktická škola dvouletá

Vzdělávání v praktické škole umožňuje žákům se speciálními vzdělávacími potřebami, u nichž se vyskytuje snížená úroveň jejich rozumových schopností a žákům s více vadami, doplnit a rozšiřovat všeobecné vzdělání, které již dosáhli v průběhu plnění povinné školní docházky. Dále rozvíjí vědomosti a dovednosti potřebné i v každodenním životě k vykonávání konkrétních jednoduchých činností v různých profesních oblastech. Dle Pipekové je na tomto stupni vzdělávání kladen větší důraz na vypěstování kladného vztahu k práci. Škola dále rozvíjí komunikační dovednosti, základní orientaci v celospolečenských problémech, kultivuje osobnost, vychovává ke zdravému životnímu stylu. Jejím cílem je dosažení maximální možné míry samostatnosti a posílení sociální kultivace člověka.

Odborná učiliště

Tato učiliště jsou určena pro absolventy zvláštních škol, kteří nejsou schopni pokračovat ve vzdělávání na odborném učilišti. Po ukončení povinné školní docházky mají mentálně postižení lidé možnost ucházet se o přijetí na odborné učiliště. Tato zařízení poskytují přípravu pro výkon jednoduchých činností žáků, kteří nejsou schopni pracovat samostatně, bez dohledu a jejichž pracovní uplatnění musí být řízeno jinými osobami. Odborná učiliště poskytují odbornou přípravu v učebních oborech s upravenými učebními plány. Studium trvá většinou dva až tři roky a ukončuje se vykonáním závěrečné zkoušky a předáním osvědčení.⁵⁶

3.3 Zaměstnávání osob se zdravotním postižením

Zaměstnávání osob se zdravotním postižením a jeho podpora je jednou z forem státní podpory návratu zdravotně postižených osob do společenského a pracovního života. Zaměstnávání osob se zdravotním postižením v České republice je upraveno v § 67–84 zákona o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb.⁵⁷

Fyzickým osobám se zdravotním postižením je poskytována zvýšená ochrana na trhu práce. Osobami se zdravotním postižením jsou osoby, které jsou orgánem

⁵⁶Srov. PIPEKOVÁ, J. a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 1. vyd. Brno: Paido, 1998, s. 98.

⁵⁷ Zákon č. 435/2004 Sb., *O zaměstnanosti*

sociálního zabezpečení uznány invalidními, a to v prvním, druhém nebo ve třetím stupni. Dále existuje statut osoby zdravotně znevýhodněné, za ty se pak považují osoby, které mají sice zachovanou pracovní schopnost, avšak jejich schopnost vykonávat dosavadní povolání, využívat dosavadní kvalifikaci, či získat kvalifikaci novou je omezena dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem. Za nepříznivý zdravotní stav je považován stav, který trvá podle lékařského závěru déle než jeden rok a který omezuje psychické, fyzické nebo smyslového schopnosti člověk a tím i jeho schopnost pracovat.⁵⁸

3.3.1 Statut osoby zdravotně postižené

*„Zdravotní postižení je dlouhodobý nebo trvalý nepříznivý zdravotní stav, který nelze výrazně zlepšit nebo odstranit a zároveň je to situace nezávislá na vůli jedince“.*⁵⁹

Klasifikace jednotlivých zdravotních postižení vytvořená podle převládajícího postižení u člověka rozlišuje na postižení tělesná, mentální, zraková, sluchová, řečová, kombinovaná a civilizační choroby.⁶⁰

Dle D. Opatřilové a D. Zámečnickové je v definici Světové zdravotnické organizace (WHO-World Health Organization, 1980) postižení popsáno jako částečné nebo úplné omezení schopností vykonávat danou činnost v důsledku dané poruchy či dysfunkce orgánu. Tato definice však nemusí znamenat snížení kvality života jedince nebo jeho neschopnost vzdělávat se a pracovat.⁶¹

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti popisuje v § 67 osoby se zdravotním postižením takto: *fyzické osoby, které jsou orgánem sociálního zabezpečení uznány invalidními a) ve třetím stupni („osoby s těžším zdravotním postižením“), nebo b) v prvním nebo druhém stupni.* Osoby se zdravotním postižením dokládá tuto skutečnost posudkem a rozhodnutím orgánu sociálního zabezpečení (OSSZ). *Za osoby se zdravotním postižením se*

⁵⁸ Zákon c. 435/2004 Sb., *O zaměstnanosti*, § 67

⁵⁹ *Národní plán vytváření rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2010-2014: schválený usnesením vlády České republiky ze dne 29. března 2010 č. 253.* 2010. Praha: Úřad vlády České republiky, sekretariát Vládního výboru pro zdravotně postižené občany.

⁶⁰ Srov. MICHALÍK, Jan, 2011. *Zdravotní postižení a pomáhající profese.* Vyd. 1., Praha: Portál, 2011.

⁶¹ OPATŘILOVÁ, D., ZÁMEČNÍKOVÁ, D. *Somatopedie.* Brno: Paido, 2007, s. 13.

*považují i fyzické osoby, které byly orgánem sociálního zabezpečení posouzeny, že již nejsou invalidní, a to po dobu 12 měsíců ode dne tohoto posouzení“.*⁶²

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, rozlišuje tři stupně invalidního důchodu, ty jsou odstupňovány podle míry poklesu pracovní schopnosti. Pracovní schopnost je pro účely tohoto zákona „schopnost vykonávat výdělečnou činnost, která odpovídá tělesným, smyslovým a duševním schopnostem jedince. Podle § 39 platí následující rozdělení: *Pojištěnec je invalidní, jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu nastal pokles jeho pracovní schopnosti nejméně o 35%. Jestliže pracovní schopnost pojištěnce poklesla a) nejméně o 35%, avšak nejvíce o 49%, jedná se o invaliditu prvního stupně, b) nejméně o 50%, avšak nejvíce o 69%, jedná se o invaliditu druhého stupně, c) nejméně o 70%, jedná se o invaliditu třetího stupně“.*⁶³

Zaměstnavatelé, kteří zaměstnávají v pracovním poměru více než 25 zaměstnanců, jsou ze zákona povinni zaměstnávat také osoby se zdravotním postižením, a to v 4 % podílu z celkového počtu zaměstnanců. Tuto povinnost mohou nahradit odebráním výrobků nebo služeb od zaměstnavatelů zaměstnávajících více než 50% osob se zdravotním postižením. Další možností je odvod daně do státního rozpočtu ve výši 2,5 násobku průměrné měsíční mzdy v národním hospodářství za každou osobu se zdravotním postižením, která měla být zaměstnána. Zaměstnavatelé mají právo volby, případně mohou zvolit jim vyhovující kombinaci předchozích variant.⁶⁴

3.3.2 Legislativní vymezení práce lidí s mentálním postižením

Člověk s mentálním postižením má stejná lidská práva jako ostatní lidé ve společnosti. Má tedy právo na přijatelné vzdělání, právo na přípravu na budoucí povolání či samotné právo pracovat. Tato práva jsou deklarována v Listině základních práv a svobod ČR či v mezinárodním dokumentu Všeobecné deklarace lidských práv, která byla přijata po II. světové válce mezinárodní organizací OSN.⁶⁵

Hlasy pro uznání práv mentálně postižených lidí se začaly objevovat již v 60. letech 20. století. Tehdy byla ustanovena Evropská liga společnosti mentálně handicapovaných. Tato organizace měla za cíl hájit zájmy mentálně postižených lidí bez

⁶² Zákon č. 435/2004 Sb., *O zaměstnanosti*, § 67

⁶³ Zákon č. 155/1995 Sb., *O důchodovém pojištění*, § 39

⁶⁴ Zákon č. 435/2004 Sb., *O zaměstnanosti*, § 81.

⁶⁵ Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. Praha: Portál, 2000, s. 14.

ohledu na národnost, rasu či náboženské přesvědčení. Její hlavní snahou bylo zabezpečit péči v oblasti bytové, léčebné, vzdělávací, přípravy na budoucí povolání či zaměstnání a zejména v oblasti sociální služeb, a to nejen na základě dobročinnosti, ale zejména na základě práv mentálně postižených lidí. V roce 1961 byla přijata Evropská sociální charta, jejím úkolem bylo upozorňovat na mentálně postižené osoby jako na nositele lidských práv. Zde byla markantní snaha uplatnit práva zdravotně postižených lidí na odbornou přípravu na povolání a rehabilitaci. Z tohoto konceptu vzešel poté požadavek na budování speciálních vzdělávacích zařízení pro lidi s postižením a potřeba přijmout opatření pro zaměstnávání těchto osob. V roce 1971 byla na valném shromáždění OSN přijata Deklarace o právech mentálně postižených osob. Zhruba ve stejné době vznikla také ve Švédsku skupina lidí s mentálním postižením, která se začala zabývat záležitostmi bezprostředně se takajícími jich samotných. Jejich cílem bylo hájit svá práva. V roce 1993 byla OSN schválena Standardní pravidla pro vyrovnávání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením, tyto pravidla nemají platnost mezinárodního práva, představují však politický i morální závazek pro všechny státy. V ČR tyto pravidla převzalo Sdružení zdravotně postižených v roce 1997. Ve stejném roce se v Praze také konala mezinárodní konference K 97, jejichž tématem byla „*Lidská práva pro osoby s mentálním postižením*“.⁶⁶

3.3.3 Chráněné pracovní místo

Od 1. ledna 2012 byl novelizací zákona o zaměstnanosti zrušen termín chráněná pracovní dílna. Tato místa samozřejmě stále existují, legislativně však nyní spadají pod termín chráněné pracovní místo.

Chráněné pracovní místo je pracovní místo vytvořené zaměstnavatelem s podporou úřadu práce. Toto místo je vytvořeno na základě písemné dohody. Musí být provozována nejméně po dobu tří let ode dne sjednaného v dohodě. V takovémto případě pak úřad práce poskytuje zaměstnavateli finanční příspěvky na provoz těchto míst, avšak jen v případě, že je zde zaměstnáno z celkového počtu zaměstnanců nejméně 50% osob se zdravotním postižením. Takovýto příspěvek je určen k částečné úhradě na zřízení chráněného pracovního místa (stroje, zařízení, vybavení a

⁶⁶Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. Praha: Portál, 2000, s. 15 – 18.

přízpůsobení provozovny), nebo je příspěvek určen přímo na mzdy a platy pro zaměstnance takového místa.

Příspěvek zřízení chráněného pracovního místa může dosahovat maximálně osminásobek průměrné mzdy a pro osoby s těžším zdravotním postižením maximálně dvanáctinásobek. Dalším příspěvkem, který Úřad práce poskytuje je určen na podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením na již zřízeném chráněném místě. Tento příspěvek činí měsíčně 75% skutečně vynaložených prostředků na mzdy a platy, včetně odvodů na pojistném a sociálním zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti a veřejné zdravotní pojištění, maximální částka je však 8000 Kč.⁶⁷

3.4 Pracovní rehabilitace

Osoby se zdravotním postižením mají právo pracovní rehabilitaci. Tu zabezpečuje krajská pobočka Úřadu práce místně příslušná podle bydliště osoby se zdravotním postižením. Vše je realizováno ve spolupráci s pracovními rehabilitačními středisky, nebo na základě dohody s jinou fyzickou nebo právnickou osobou. Úřady práce platí náklady s ní spojené. Jedná se zde obecně o souvislou činnost zaměřenou na získání a udržení vhodného zaměstnání pro osoby se zdravotním postižením. Pracovní rehabilitace obecně zahrnuje zejména poradenskou činnost zaměřenou na volbu povolání, zaměstnání či jiné výdělečné činnosti, součástí je teoretická i praktická příprava. Vytváří se tak vhodné podmínky pro výkon zaměstnání zdravotně postižených osob. Úřad práce sestaví s osobou se zdravotním postižením individuální plán pracovní rehabilitace s ohledem na jednotlivé možnosti konkrétního člověka, jako např. zdravotní způsobilost, schopnost vykonávat soustavné zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost, kvalifikaci, vše s ohledem na situaci na trhu práce.

Teoretická a praktická příprava pro zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost osob se zdravotním postižením zahrnuje:

- přípravu na budoucí povolání podle zvláštních právních předpisů,
- přípravu k práci,

⁶⁷ novela č. 376/2011 Sb., zákon o veřejném zdravotním pojištění § 75 - 76

- specializované rekvalifikační kurzy⁶⁸

Příprava k práci je přímo cílená činnost směřující k zapracování osoby se zdravotním postižením na určité pracovní místo. Zdravotně postižený člověk tak získává znalosti, dovednosti a návyky nutné pro výkon zvoleného zaměstnání. Tato příprava trvá nejdéle 24. měsíců. Osobě se zdravotním postižením, která nepobírá žádné dávky nemocenského pojištění, starobního důchodu nebo mzdu náleží podpora při rekvalifikaci. Totéž platí i pro osoby, které nejsou v evidenci uchazečů o zaměstnání.⁶⁹

⁶⁸ Zákon o zaměstnanosti, č. 435/2004 Sb.

⁶⁹ Tamtéž, § 69 – 74

4 Pracovní činnosti mentálně postiženého člověka ve volném čase

4.1 Volný čas

Podle Čápa plní volný čas mnoho funkcí. Mezi nejvýznamnější patří zejména funkce odpočinku, zábavy a rozvoje osobnosti. Pomáhá tak člověku obnovovat svou pracovní schopnost, vyvažuje jednostrannost pracovní činnosti, umožňuje kulturní rozvoj, obohacení osobnosti. Může však znamenat také stagnaci nebo nečinnost.⁷⁰

S výše uvedenými funkcemi volného času nesouhlasí autor Šerák, ten považuje za nekompletní, neudávající komplexní představu o všech možnostech, které nám prožívání volného času přináší. Autor ve své knize předkládá podrobnější kategorizaci, kterou uvedl Vážanský ve své knize v roce 1996. Funkce volného času je zde dělena následujícím způsobem:

- *„rekreace – zotavení, shromažďování sil, psychické uvolnění, osvěžení;*
- *kompenzace – rozptýlení, potěšení, vyrovnání nedostatků, vědomé zřeknutí se pravidel a norem, bezstarostnost;*
- *edukace – potřeba poznání, další vzdělávání, touha po zážitcích, výměna rolí;*
- *kontemplace – potřeba klidu, rozjímání, čas pro sebe sama, autoreflexe;*
- *komunikace – potřeba sdělení, kontaktu, vyhledávání sociálních vztahů, pospolitost, empatie, láska;*
- *integrace – potřeba společenských vztahů, hledání emocionální jistoty, pocit sounáležitosti, rituály, tradice, kolektivní vědomí;*
- *enkulturace – potřeba kreativního rozvoje, nezávislý růst schopností, tvůrčí uplatnění, fantazie, spontaneita;*
- *participace – potřeba angažovanosti, vlastní iniciativa, potvrzení sebe samého, spolurozhodování, kooperace, spoluodpovědnost.“⁷¹*

⁷⁰ Srov. ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: KU Karolinum, 1997, s. 306.

⁷¹ ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 29 – 30.

Na skutečnost, že volný čas hraje významnou roli v životě každého člověka, poukazuje i Světové sdružení pro rekreaci a volný čas (*World Leisure and Recreation Association – WLRA*) v dokumentu *Charta výchovy pro volný čas*.⁷²

Z pohledu rodičů, pedagogů ale i samotných dětí je způsob trávení volného času pro člověka velice významný. Existuje mnoho možností, díky nimž lze člověka ve volném čase také vychovávat. Na to se snaží poukázat také auto Čáp. Volný čas podle něj přináší mnoho možností, jako např. odpočinek, zábavu, kompenzaci jednostranných učebních činností, příležitost k poznání různých druhů činností a oblastí života. Všechny tyto oblasti jsou důležité z hlediska přípravy člověka při život ve společnosti. Během nich dochází k formování vědomostí, dovedností a schopností, zájmů. Mladý člověk se musí naučit, jakým vhodným způsobem využívat svůj volný čas k upevnění svého tělesného i duševního zdraví, k mnohostrannému bohatému vnitřnímu životu, a to jak u sebe, tak u svého nejbližšího okolí. „*Pro mladistvé se volný čas stává prostorem, ve kterém si mohou vyzkoušet různé činnosti, ověřit si své schopnosti i další předpoklady pro různé životní oblasti.*“⁷³

Právo na volný čas patří všem, samozřejmě tedy i osobám se zdravotním postižením. V *Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením* je tomuto tématu ve článku třicet věnována speciální část. Je zde popsána účast osob se zdravotním postižením na kulturním životě, rekreaci, volnému času a sportu.⁷⁴

Také v *Úmluvě o právech dítěte* se nepřímě o volném čase pojednává. V článku dvacet tři existuje požadavek, aby duševně nebo tělesně postižené dítě mohlo požívat plného a řádného života v takových podmínkách, ve kterých bude zajištěna důstojnost a podpora sebedůvěry. To vše má vést k aktivní účasti dítěte ve společnosti. Článek třicet jedna poté pojednává o tom, že každé dítě má právo na odpočinek a volný čas, na účast ve hře, na oddechovou činnost odpovídající jeho věku, jakož i na svobodnou účast v kulturním životě a umělecké činnosti.⁷⁵

⁷² PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, s. 32.

⁷³ ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: KU Karolinum, 1997, s. 308 – 311.

⁷⁴ WORLD WIDE WEB, 2014, [online].[citováno 7. 01.2014]. Dostupné na: http://www.helpnet.cz/data/articles/down_33878.pdf

⁷⁵ WORLD WIDE WEB, 2014, [online].[citováno 7. 01.2014]. Dostupné na: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

Volný čas je také nepostradatelnou součástí života lidí s mentálním postižením. K tomuto tvrzení se přiklání autoři Valenta a Müller, ve své práci konstatují: „*Pokud mají lidé s mentální retardací zastávat roli „řadových“ občanů, musí jim být umožněno také vykonávat všemožné zájmové a rekreační aktivity Mají právo tyto aktivity realizovat ve stejném prostředí a stejným způsobem jako ostatní občané – významný je u nich navíc fakt otevření dalšího prostoru pro žádoucí rozšíření seberealizačních kompenzačních mechanismů.*“⁷⁶

Chceme-li mentálně postiženým lidem umožnit vykonávat zájmové a rekreační aktivity, musíme k tomu vytvořit také odpovídající podmínky. Takovouto společenskou podporu poskytují instituce, zabývající se edukací těchto osob (školy, domovy pro osoby se zdravotním postižením), specializované instituce a projekty.⁷⁷

4.2 Terapeutické dílny v rámci využití volného času

Terapeutický přístup

V práci s lidmi s mentálním postižením je v současné době trendem využívat různé druhy terapie a jejich modifikace podle potřeb jednotlivých lidí, hloubky a formy postižení. Lze zde tedy zároveň hovořit o volnočasových aktivitách.

*„Terapeutické přístupy lze obecně vymezit jako takové způsoby odborného a cíleného jednání, které směřují k odstranění či zmírnění nežádoucích potíží, nebo odstranění jejich příčin, k jisté prospěšné změně.“*⁷⁸

4.2.1 Sociálně terapeutické dílny

Služba sociální terapie, (konkrétně sociálně terapeutické dílny) je upravena v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů a ve vyhlášce č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, § 67. Sociálně terapeutické dílny jsou ambulantní službou, která je poskytována osobám se sníženou soběstačností z důvodu zdravotního postižení. Tyto osoby nejsou z tohoto důvodu umístitelné na otevřeném ani chráněném trhu práce.

⁷⁶ VALENTA, M., MÜLLER, O. *Psychopedie. Teoretické základy a metodika*. 1. vyd. Praha: Parta, 2003, s. 267.

⁷⁷ Tamtéž, s. 268.

⁷⁸ Tamtéž, s. 268.

Účelem této sociální služby je dlouhodobá a pravidelná podpora zdokonalování pracovních návyků a dovedností prostřednictvím sociálně pracovní terapie. Sociálně terapeutické dílny jsou místem, kde může mentálně postižený člověk bezpečně rozvíjet svůj potenciál v pracovní oblasti. Pracovní potenciál klientů sociálně terapeutických dílen je ve většině z různých důvodů limitován, proto tyto dílny mohou představovat prostor, kde lze smysluplně provozovat pracovní činnosti. Umožňují tak zdravotně postiženým lidem jistou seberealizaci v rámci maximální možné aktivace pracovního potenciálu člověka.⁷⁹

4.2.2 Ergoterapie

Ergoterapie je terapie prací. Je to libovolná tělesná nebo duševní činnost předepsaná lékařem a vykonávaná pod dohledem terapeuta. Tato činnost musí vhodně zvolena podle osobnosti jedince. Má léčebnou, resocializační a psychoterapeutickou funkci. Podporuje schopnost spolupráce a komunikace s ostatními, přispívá k rozvoji hrubé a jemné motoriky. U dětí probíhá tato terapie většinou formou hry, u mládeže a dospělých probíhá většinou formou rukodělných činností, nebo nácvikem pracovních dovedností. V praxi se většinou jedná o zhotovování rozličných výrobků, zahradnické práce nebo práce v domácnosti.⁸⁰

Ergoterapie pomáhá lidem vykonávat každodenní činnosti tím, že se do těchto činností zapojí a to navzdory jejich postižení či poruše. Tato terapie funguje jako prostředek i cíl zároveň. Je to aktivita, která podporuje tělesné i psychické funkce, napomáhá návratu funkčních schopností. Ergoterapie jakožto smysluplné zaměstnávání osob s určitým handicapem, využívá schopností jedinců, podporuje zvládání jejich běžných denních činností. Podporuje maximální možnou participaci jedince v jeho životě. Ergoterapie funguje na principu pracovních činností, jejím cílem je u klientů nácvik jemné i hrubé motoriky. Používají se zde výtvarné techniky, výroba koláží a mnoho dalších. Rozlišení mezi arteterapií a ergoterapií vyplývá spíše z cíle, jakou oblast

⁷⁹ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Sociální rehabilitace (§ 70) a sociálně terapeutické dílny (§ 67)*, 2014, [online].[citováno 7. 01.2014]. Dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/13929>

⁸⁰ Šrov. JELÍNKOVÁ, J., KRIVOŠÍKOVÁ, M., ŠAJTAROVÁ, L. *Ergoterapie*. Praha: Portál, 2009.

chceme momentálně rozvíjet. Celkovým cílem je zvýšit soběstačnost klienta a jeho seberealizaci.⁸¹

Ve speciální pedagogice má léčebná rehabilitace a tedy i ergoterapie obrovský význam. Terminologicky zůstáváme u názvu pracovní výchova s vědomím úzké soudržnosti s pracovní terapií vzhledem k užití podobných metod a prostředků. Ergoterapie působí na osoby s mentálním postižením pozitivně, uklidňuje, dává pocit radosti z práce, odstraňuje nespokojenost a předchází konfliktům a výbuchům hrubosti. Rozšiřuje se obzor poznání, slovní zásobu, vyjadřování. Přiměřené fyzické a rozumové zatížení tak přináší celkové zlepšení zdravotní a duševní stavu člověka s mentálním postižením.⁸²

⁸¹ Srov. ŠAUEROVÁ M., ŠPAČKOVÁ K., NECHLEBOVÁ E., *Speciální pedagogika v praxi*, Praha: Grada Publishing, 2012, s. 115.

⁸² Srov. LADA, S., VODÁKOVÁ, I. *Texty k pracovní výchově osob vyžadujících zvláštní péči*. Praha: SPN, 1984, s. 62.

5 SEBEPOJETÍ

5.1 Definice sebepojetí a jejich srovnání.

Úvodem chci uvést několik definic termínu sebepojetí, tak jak ně bylo nahlíženo v minulosti, a jak je na ně nahlíženo současnými autory.

*„V nejširším smyslu je sebepojetí percepcí sebe samého. Tyto percepce jsou formovány prostřednictvím zkušenosti s prostředím a jsou ovlivněny zvláště posílením z prostředí a od významných druhých.“*⁸³ Sebepečetí může být také definováno jako vidění nebo mentální reprezentace sebe. Můžeme zde také použít jiná vyjádření, která jsou u toho pojmu běžná, např. „vnímané JÁ“ nebo „sebeobraz“.⁸⁴ Rogers popisuje sebepojetí jako kognitivní obraz sama sebe, jenž je výsledkem sebepoznávání a sebeporozumění (poznatky o vlastním já). Je jako ucelený, ale měnící se vztah jedince k sobě samému. Celý pojem vystihuje to, co si o sobě myslíme, jak si sebe představujeme, jak se vnímáme a také jak se hodnotíme. Sebepečetí podle Rogerse zahrnuje také motivaci a motivační sílu, která se může stát příčinou určitého jednání.⁸⁵ Současní autoři Hartl a Hartová přinářejí tuto definici: *„Sebepečetí je představa o sobě, to jak jedinec vidí sám sebe, je zde zdůrazněna poznávací složka a má hodnotící a popisnou dimenzi“*⁸⁶. Podobnou definici předkládá i autor Balcar, podle něj je sebepojetí: *„Obraz našeho já. Tento obraz sebe je obsahovou zážitkovou strukturou vztaženou k nezávisle existující nebo jen pomyslné skutečnosti.“*⁸⁷ Podle autora Čačky představuje sebepojetí: *„Osobně volený, osobitý a celistvý obraz sebe sama, představující specifickou složku (jádro) nesdílňného a postupně se harmonizujícího komplexu aspektů Jáství (sebepečetí, sebehodnocení, sebeuplatnění)“*. Autorka Bokorová charakterizuje pojem sebepojetí takto: *„Sebepečetí je ve svém celku tvořeno třemi hlavními složkami: reálným Já, sebehodnocením a ideálním Já. Tyto tři složky navzájem ovlivňují průběh psychické autoregulace. Každá z těchto tří složek zahrnuje*

⁸³ SHAVELSON, R. J., HUBNER, J. J., STANTON, G. C.: *Self-Concept : Validation of construct interpretations*. Review of Educational Research, 1993, s. 411.

⁸⁴ VAN DER WERFF, J. : The problem of self-conceiving.. In : Blatný, M. : Sebepečetí v osobnostním kontextu. MU, Brno 2001, s. 7.

⁸⁵ WEDLICOVÁ, I. *Sebepečetí dospívajících a způsob výchovy v rodině*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2008, s. 46 – 47.

⁸⁶ HARTL, P.; HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 524.

⁸⁷ BALCAR, K. *Úvod do studia psychologie osobnosti*. Praha: SPN, 1983, s. 156.

další dílčí prvky, takže má opět určitou individuální skladbu, která působí na vzájemné vazby složek Já a celkovou kvalitu sebepojetí lidského jedince.“⁸⁸

Konstrukt sebepojetí představuje významné výzkumné téma v mnoha oblastech lidského života. Hlavní změna v současném chápání sebepojetí spočívá v tom, že přestalo být chápáno jako jednoduší globální pojem ze sebe, který je konzistentní v čase a situacích. V současnosti je na sebepojetí nahlíženo jako na složitou, vnitřně strukturovanou mentální prezentaci jednotlivce, na faktor psychické regulace chování, na nástroj orientace a stabilizátor činnosti. Z hlediska osobnosti je sebepojetí produktem i činitelem mediujícím intrapersonální a interpersonální procesy.⁸⁹

Sebepojetí jako má podle současného psychologického pohledu tyto charakteristické společné znaky:

Multifacetovost : tento pojem vyjadřuje, že sebepojetí je tvořeno dílčími mentálními reprezentacemi Já, označovanými jako percepce, schémata či prototypy tvořící systém vztahovaný k „Já“.

Hieratické uspořádání: generalizování poznatků o sobě získaných zkušenostmi na základě pozorování vlastní činnosti, učení, sociálního srovnáváním a také vzájemnou interakce se sociálním prostředím.

Dynamika: sebepojetí je také, podobně jako další složky psychiky charakteristické dynamičností. (energie pudů a potřeb se považuje za hlavní hnací síly chování).

Procesuální a strukturální provázanost: „Já“ jako subjekt i objekt poznání a hodnocení, pro teoretické účely se rozlišuje, je však zdůrazňována zážitková neoddělitelnost a propojenost.⁹⁰

⁸⁸ BOKOROVÁ, V. *Význam ego - struktur v psychické a sociální regulaci*. Československá psychologie, 1988, s. 135.

⁸⁹ Srov. BLATNÝ, M. *Sebepojetí v osobnostním kontextu*. Brno: Masarykova Univerzita, 2001

⁹⁰ Srov. BLATNÝ, M., PLHÁKOVÁ, A. *Temperament, inteligence, sebepojetí*. 1. vyd. Brno: Albert, 2003, s. 97 – 105.

5.2 Geneze a struktura sebepojetí

Autor Helus uvádí, že jedním z nejvýznamnějších znaků u člověka, je existence jeho „Já“, že jest „Já“. Právě existence „Já“ vyvolává u člověka zájem o sebe sama, obrací pozornost k sobě. Člověk se zajímá o to, kým a jaký je, hodnotí sám sebe, chce dosahovat vytyčených cílů a stát se tak sám sebou, chce se realizovat (aktualizovat své pravé já). Sebepečetí je velice důležité v oblasti sociálního začlenění osobnosti, kde k sobě člověk zpočátku přistupuje tak, jak k němu přistupují druzí. Poté však vůči sobě jedinec jedná podle schématu svého vlastního jednání s druzými lidmi, a to na základě zkušeností.⁹¹

Spolu s vývojem osobnosti se vyvíjí i sebepečetí, a to postupným narůstáním informací o sobě. Tyto informace získává jedinec zpětnou vazbou ze svého prostředí, nebo na základě svého vlastního úsudku a zkušeností v průběhu pozorování vlastní činnosti a duševních stavů a procesů. Toto vše je u člověka podporováno zvyšující se schopností abstrakce a uvědomění si sebe sama.⁹² Ze sebepečetí vychází z procesu interakce“ osoba – svět“, čili ze sociálního učení.⁹³ Na utváření sebepečetí u člověka se podílí hned několik činitelů, mezi něž patří dispozice osobnosti (temperament, intelekt) a především vztahy k sociálnímu prostředí a následné zkušenosti z nich.⁹⁴

Během celého svého života si o sobě vytváříme určitý obraz, který námi musí být určitým způsobem kognitivně zpracovaný, roztříděný a zorganizovaný. Proto má naše sebepečetí svoji strukturu.

Struktura sebepečetí

Sebepečetí má svou strukturu a dynamiku, tvoří jakýsi hypotetický konstrukt. Vymětal a Rezková uvádějí tuto definici: *Struktura sebepečetí je chápána jako relativně stabilní celek osobních charakteristik, jež se vyvíjí, tedy diferencují a integrují.*⁹⁵

⁹¹ Srov. HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007, s. 55 – 57.

⁹² Srov. BLATNÝ, M., PLHÁKOVÁ, A. *Temperament, inteligence, sebepečetí*. 1. vyd. Brno: Albert, 2003, s. 97.

⁹³ Srov. WEDLICOVÁ, I. *Sebepečetí dospívajících a způsob výchovy v rodině*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2008, s. 44.

⁹⁴ Tamtéž, s. 43 – 45.

⁹⁵ VYMĚTAL, J., REZKOVÁ, V. *Rogersovský přístup k dospělým a dětem*. Praha: Portál, 2001, str. 45.

U psychicky zdravého člověka tvoří strukturu sebepojetí to, co člověk považuje za samozřejmost a to, co si uvědomuje. Jsou veškeré informace vedoucí k jeho identitě, jako např. jméno, pohlaví, sociální role. Za tímto výčtem následují charakteristické osobnostní vlastnosti, které se zvláště týkají vztahů k druhým lidem, tedy to, jaký člověk je a jak se projevuje v určitých situacích. Při sebehodnocení se jedinec srovnává s ostatními lidmi, patří sem např. vytváření tělesního schématu a posuzování vnějšího vzhledu. Další oblastí jsou hodnoty, hodnotové postoje a svědomí. Ty většinou přijímáme od autorit.⁹⁶

5.3 Aspekty sebepojetí

V oblasti sebepojetí se pracuje i s řadou nových pojmů, které prozatím nemají ustálený český ekvivalent. Takovýmto specifickým pojmem je anglický výraz „self“. Ten chápeme v češtině jako „já“, nebo jej přikládáme ke staršímu českému pojmu „jáství“.⁹⁷

Termín „Jáství“ začal užívat pro označení všech aspektů „Já“ jeden za zakladatelů moderní české psychiatrie - A. Heverech. *„V Jáství prožíváme svou osobnost, pociťujeme ji již při všech svých psychických projevech i při tělesných pocitech. Jáství je tedy pocit vlastní osobnosti“*.⁹⁸

Pojem „jáství“ je označován jako sebeobraz, neznamena však jen uvědomování si rysů své osobnosti, ale jedná se zde o celostní představu o svém já.

V jáství figuruje tyto zásadní aspekty:

Aspekt kognitivní: shrnuje představu o charakteristikách a podobě vlastní osobnosti, jde zde o obsah a strukturu sebepojetí.

Aspekt afektivní: zabývá se sebeláskou a sebehodnotícími pocity.

Aspekt konativní (volní): určuje míru úsilí k sebeprosazení a sebeuplatnění⁹⁹

⁹⁶ Srov. VYMĚTAL, J., REZKOVÁ, V. *Rogersovský přístup k dospělým a dětem*. Praha: Portál, 2001, str. 46.

⁹⁷ Srov. BLATNÝ, M., PLHÁKOVÁ, A. *Temperament, inteligence, sebepojetí*. 1. vyd. Brno: Albert, 2003, s. 92 – 93.

⁹⁸ SMĚKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2002, s. 107.

⁹⁹ Tamtéž, s. 342.

Sebehodnocení je jádrem jáství, má dva póly: spokojenost a nespokojenost se sebou. Díky němu cítíme a prožíváme stav, že posuzujeme a oceňujeme své vlastní já. Prožíváme tak větší nebo menší sebedůvěru či sebevědomí.¹⁰⁰

Můžeme zde ještě rozlišit několik oblastí vnímaného já, tak, jak je rozčlenil autor Smékal:

- *„Reálné já: je reprezentací obsahu a struktury sebepojetí.*
- *Vnímané já: obsahující pocity sebe sama v daném okamžiku, souhrn toho, jak se vidíme v kontextu daných situací.*
- *Ideální já: vyjadřující představu ideálního obrazu sebe, jaký by chtěl daný člověk být, jaký by měl být.*
- *Prezentované já: obsahuje charakteristiky, které jedinec ukazuje druhým – předvádí se tak, jak by se chtěl jevit, jak by chtěl být druhými vnímán“.*¹⁰¹

5.4 Vymezení pojmu sebepojetí a sebehodnocení

5.4.1 Sebepojetí (Self – concept)

Existuje mnoho definic sebepojetí, zjednodušeně však tento pojem můžeme chápat jako vztah člověka k sobě samému. Blatný považuje za všeobecnou definici toto: „*je to soubor představ a hodnotících soudů, které člověk o sobě chová*“.¹⁰² Podle Rogerse představuje sebepojetí: „*způsob, jakým člověk vnímá sám sebe je nejdůležitějším faktorem při předvídání jeho chování, protože realistické sebepojetí úzce souvisí s realistickým vnímáním venkovní reality a situace, ve které se tato osoba nachází*“.¹⁰³ Současný výzkum sebepojetí je v podstatě postaven na práci Williama Jamese, ten rozlišil dva komponenty já, které vystihují dualitní povahu lidského vědomí. Je to tzv. „čisté já – pure ego (I), self – as - knower“, „já“ jako subjekt duševní činnosti a druhé „já“ jako objekt duševní činnosti (empirici self, (me) self – as – know). Druhý model znázorňuje obraz činného já, tedy sebepojetí a sebeuvědomění. Toto rozlišení vyjadřuje skutečnost, že vědomí jako životní kvalita je ukotveno dvojím

¹⁰⁰Srov. SMÉKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2002, s. 353.

¹⁰¹Tamtéž, s. 342.

¹⁰²Srov. BLATNÝ, M. *Temperament, inteligence, sebepojetí*. Nové pohledy na tradiční témata psychologického výzkumu. Brno: Albert, 2003, s. 92.

¹⁰³J. ROGERS, C. R. *Způsob bytí*. Praha: Portál, 1998, s. 107.

vztahem. Psychologická konceptualizace činného je možná, avšak největší pozornost je z řad odborníků věnována empirickému já, neboli obrazu „já“. To je v současné psychologii označováno jako sebepojetí. Rozlišení činného já a sebepojetí je problematické, daří se tak spíše na teoretické úrovni, proto lze často závěry shrnout díky anglickému pojmu „Self“, který odpovídá zájmenu „sebe, sobě“.¹⁰⁴ Pojem sebepojetí označuje hodnocení sebe sama a postoj k sobě samému, který z tohoto hodnocení vyplývá. To ovlivňuje chování jedince i jeho očekávání. Tak, jak během svého života prochází člověk určitým vývojem, tak prochází vývojem i jeho sebepojetí, to je vždy závislé na rozumových schopnostech, emoční zralosti a socializaci jedince.¹⁰⁵

5.4.2 Sebehodnocení (Self – esteem)

Z pohledu fenomenologické teorie osobnosti C. R. Rogerse je sebehodnocení výsledkem internalizovaných sociálních norem (conditions of worth). Podmínkou udržení kladného sebehodnocení je jejich realističnost. Dvě nejdůležitější základní lidské potřeby jsou dle Rogerse tyto: být *pozitivně přijímán druhými* (positive regard) a *rozvíjet své schopnosti a potenciál* (sebeaktualizace - self actualization).¹⁰⁶ Sebehodnocení je jednou ze složek sebepojetí (viz výše). Je chápáno jako výsledek sociálního srovnávání a sebeuposuzování, a to na základě pozorování vlastních činností. Sebehodnocení se začíná objevovat již v dětství, kdy na člověka nejvýznamněji působí rodiče nejbližší rodina a významné osobnosti z okolního prostředí. Na počátku adolescence má nejvýraznější vliv na sebepojetí člověka jeho vrstevnická skupina. Její vliv je zpočátku srovnatelný s rodičovskou oporou, význam rodičovské podpory v tomto období však neklesá.¹⁰⁷ Autoři Blatný a Plháková uvádějí, že: „*Sebehodnocení je výsledkem sociálního srovnávání a sebeuposuzování na základě porovnání vlastní činnosti.*“¹⁰⁸ Podobě jako u sebepojetí jsou základy sebehodnotících kritérií položeny již v dětství. Emoční vztah člověka k sobě je také závislý na tom, jak jedince hodnotí a

¹⁰⁴ Srov. BLATNÝ M., OSECKÁ L., MACEK P., *Sebepojetí v současné kognitivní a sociální psychologii*, Československá psychologie, roč. 37, Praha: 1993, s. 445.

¹⁰⁵ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Učební text pro vychovatele obor spec. ped.* Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2000.

¹⁰⁶ Srov. ROGERS, C.R. *Způsob bytí*. Praha: Portál, 1998, s. 18.

¹⁰⁷ Srov. WEDLICOVÁ, I. *Sebepojetí dospívajících a způsob výchovy v rodině*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2008, s. 44 – 45.

¹⁰⁸ BLANTÝ, M., PLHÁKOVÁ, A. *Temperament, inteligence, sebepojetí. Nové pohledy na tradiční témata psychologického výzkumu*. Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR, 2003.

oceňují ostatní lidé. Vliv mají také skupiny, jichž je člověk členem a které hodnotí.¹⁰⁹ Toto chápání rozšiřuje ještě autor Helus. Sebehodnocení se podle něj týká názorů a soudů o sobě samých na pozadí určitého ideálu. U člověka neustále dochází ke srovnávání s ostatními lidmi, nebo vzhledem k nějaké normě. Vztah osobnosti k sobě není jen konstatující a citově angažovaný, ale může vyústit v rozhodnutí, které vybízí ke změně a k práci na sobě.¹¹⁰ Kohoutek pracuje s rozdělení sebehodnocení na zdravé, zvýšené nebo snížené. Jednotlivé typy se mohou během života měnit, to vše se odvíjí o celkové struktury osobnosti, od situací, kterým je jedinec vystaven a od vzájemných vztahů s okolím.¹¹¹ Vágnerová považuje za další aspekt sebepojetí sebedůvěru a sebeúctu. Sebehodnocení tak zahrnuje sebepoznání, dává obrazu vlastnímu „já“ určitou hodnotu.¹¹²

V současných odborných publikacích jsou v některých případech pojmy sebepojetí a sebehodnocení užívány synonymně. Watkins a Dhawan tuto skutečnost vysvětlují různými přístupy ke studiu sebepojetí. První skupina autorů se domnívá, že lidé v běžném životě nerozlišují mezi sebehodnocením a sebepojetím, proto přistupují k sebepojetí z hlediska lidí. Druhá skupina autorů považuje sebehodnocení pouze za aspekt sebepojetí, byť velice důležitý.¹¹³ Skutečnost, že sebepojetí a sebehodnocení nejsou identickými konstrukty, byla potvrzena řadou výzkumů. Podle těchto výzkumů souvisí úroveň emočního vztahu k sobě s bohatostí obsahu sebepojetí. Ukazuje se, že existuje souvislost mezi kladným vztahem k sobě a množstvím pozitivních výpovědí v různých oblastech sebepoznání a mezi sociální úzkostí a celkově malým množstvím výpovědí o sobě. K těmto závěrům dospěli ve výzkumu také autoři Blatný a Osecká, když zjistili, že osoby s vysokým sebehodnocením mají složitější strukturu významu vlastního „já“, než osoby s nízkým sebehodnocením.¹¹⁴

¹⁰⁹ Srov. ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007.

¹¹⁰ Srov. HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007.

¹¹¹ Srov. KOHOUTEK, R. *Základy psychologie osobnosti*. Brno: CERM, 2006.

¹¹² Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha: Univerzita Karlova, 2004.

¹¹³ Srov. WATKINS, D., DHAWAN, N. *Do we need distinguish the construct of .self-concept and self-esteem?* Journal of Social Behaviour and Personality, 1989, s. 555 – 562.

¹¹⁴ Srov. BLATNÝ, M., OSECKÁ, L. *Rosenbergova škála sebehodnocení: struktura globálního vztahu k sobě*. In *Československá psychologie*. Praha: Československá akademie věd, 1994, č. 6., s. 481 – 488.

5.5 Vnější faktory sebehodnocení člověka

Za nejdůležitější faktor vývoje se považuje mateřská láska, díky ní se u dítěte začne vytvářet určité povědomí jeho vlastní hodnoty. V případě, kdy se těchto citů dítěti nedostává, může vést až k opožděnému vývoji. Rodina jako celek má nezastupitelný význam a vliv na kladné nebo záporné sebehodnocení. V dětství je dalším výrazným faktorem hodnocení druhých, přesto, že nemusí být vždy objektivní, to se pak promítá jak do aspirací, tak do reálné výkonnosti. V mladším školním věku je také velice důležitá školní úspěšnost, sebehodnocení se v této době promítá do školní práce a ovlivňuje ji. V pozdějším věku ustupuje školní úspěšnost do pozadí a vynořují se nové podněty, jako např. sportovní úspěchy, styk s vrstevníky mimopracovní zájmy. Dále jsou pro člověka velice důležité referenční skupiny, které jsou velice podnětné a přispívají k vývoji jeho sebehodnocení.¹¹⁵

Může se stát, že naše kulturní prostředí, víra či jiné diktované kritérium zapříčiní popření nebo dokonce předstírání našeho sebehodnocení. To čím skutečně jsme a co prožíváme je v rozporu s našimi možnostmi či tendencemi. Můžeme to také označit jako: *Stav zažívané neslučitelnosti vnějších požadavků s osobními hledisky sebezpřijetí je pak mnohými zažíván jako ohrožení vlastního Já a vyvolává úzkost až nezbytné sebeobrané snahy ústící k přesnějšímu ujasnění, vymezení a upevnění samostatných kritérií vlastního sebehodnocení.*¹¹⁶

Postupem času se nejdůležitějším faktorem sebehodnocení stává posuzování dosahovaných výsledků, stále však dochází k porovnávání s ostatními lidmi a vnějšími požadavky. Tento postup vyžaduje pevná vnitřní kritéria osobnosti.¹¹⁷

5.6 Vnitřní faktory sebehodnocení člověka

Hodnocení, která ovlivňují sebehodnocení člověka, se víceméně tvoří podle vnějších sociálně-racionálních kritérií. Naše sebehodnocení se opírá hlavně o více či méně zralá vnitřní osobně-subjektivní hlediska. Čím více je člověk vyspělý, tím více přechází z vnějších aspektů do těch vnitřních. Zralá osobnost bere ohled na svou vlastní hodnotu a na důvěru v sebe sama. K tomuto stádiu se člověk dostává, postupem času si

¹¹⁵Srov. ČAČKA, O. *Psychologie vrstev duševního dění osobnosti a jejich autodiagnostika*. 3. vyd. Brno: Doplněk, 2009, s. 214 – 216.

¹¹⁶Tamtéž, s. 216.

¹¹⁷Tamtéž, s. 216.

stále více uvědomuje své osobnostní prožívání a psychologické aspekty se stávají důležitějšími. Člověk vede své vnitřní dialogy, kterými se zároveň hodnotí. Každý si tak postupně buduje svou vlastní cenu. Teprve až člověk dosáhne samostatnosti osobního prožívání, stává se jeho sebepojetí stabilizovanější a zralější. Při vyšší stabilitě a zralosti naše osobnost usiluje o vytvoření tzv. sebekonzistence, tedy o to být věrno samo sobě. Dojde-li k narušení tohoto rysu, naše vlastní Já aktivuje sebeobrané mechanismy (např. racionalizace, popření, vytěsnění, regrese atd.). Lidé s nízkou sebeúctou jsou ve většině případů takoví jedinci, kteří se po celý svůj život považovali za neúspěšné v jakémkoli aspektu žití.¹¹⁸

5.7 Sebepojetí z hlediska humanistické psychologie – C. R. Rogers

Jedním z nejvýznamnějších představitelů humanistické psychologie byl C. R. Rogers. Tento psycholog se věnoval psychoterapeutické práci zaměřené na člověka. Vznikl tak nový přístup v psychoterapii, který byl jednoznačně nedirektivní. Tato metoda je vystavěna na poradenské a psychoterapeutické činnosti. Rogers zastával teorii, že každý organismus má v sobě svoji nekonečnou, v genech zakódovanou moudrost tzv. „sílu růstu“, kterou označil jako sebeaktualizační tendenci. Tato tendence může růst a diferencovat se ze své vlastní podstaty, a právě to, za jakých podmínek k tomuto dochází, Rogers hledal a zkoumal. Prosazoval myšlenku, že za příznivých podmínek je každý jedinec schopen optimálního sociálního rozvoje. K tomuto růstu jsou podle Rogerse nutné tyto tři vlastnosti: empatické porozumění, akceptace bez podmínek a opravdovost.¹¹⁹ Ihned od počátku se Rogers snažil vytvářet akceptující (nehodnotící) atmosféru mezi klientem a terapeutem, která celý psychoterapeutický proces podporuje. Práce byla zaměřena přímo na klienta, kladl důraz na schopnosti a postoje terapeuta, jeho empatii vůči klientovým pocitům. Později došlo ještě k přejmenování přístupu a to na přístup zaměřený na člověka.¹²⁰

Tento přístup je otevřen ke všem formám mezilidských vztahů, sám autor své učení shrnul takto: „*Způsob bytí: Staré pojetí „terapie zaměřené na klienta“ se proměnilo*

¹¹⁸ Srov. ČAČKA, O. *Psychologie vrstev duševního dění osobnosti a jejich autodiagnostika*. 3. vyd. Brno: Doplněk, 2009, s. 216 – 218.

¹¹⁹ Srov. NYKL, L. *Pozvání do Rogersovské psychologie*. Brno: Barrister a Principal, 2004, s. 8.

¹²⁰ Srov. ŠIFFELOVÁ, D. *Rogersovská psychoterapie pro 21. století*. Praha: Grada, 2010, s. 24 – 25.

v „přístup zaměřený na člověka“. Jinými slovy, nehovořím již pouze o psychoterapii, ale o stanovisku, filozofii, přístupu k životu, způsobu bytí, jenž lze aplikovat na jakoukoli situaci, ve které je růst-osobnosti, skupiny či komunity-jedním z cílů.“¹²¹

Pokud navodíme důvěrný vztah s druhým člověkem, vytvoříme nehodnotící, akceptující prostředí, aktivujeme tak u člověka jeho růstový potenciál, a ten pak v životě začne orientovat člověka žádoucím směrem. Aktualizační síla je brána jako jediná motivační síla lidského rozvoje a chování. K omezení této tendence dochází vlivem prostředí, které člověka obklopuje, ve kterém žije.¹²²

Pokud chceme pochopit myšlení člověka, musíme vycházet z jeho vnitřního referenčního rámce. To je způsob, jakým každý z nás prožívá sám sebe a svět kolem. Jde tedy jednoznačně o pohled jedné konkrétní (pozorované) osoby, ne pozorovatele. Vnitřní vztažný rámec spočívá v postoji. Subjektivní realita člověka se časem diferencuje prostřednictvím zážitků, to Rogers označuje pojmem „Self“. Je to výsledek všech vjemů člověka o svém organismu a jeho prožívání, vztahů organismu s vjemy a objekty vnějšího světa. „*Self, self-koncept a self struktura: Tyto pojmy se vztahují na organizovaný, jednotný gestalt. Tento obsahuje charakteristiky vnímání Já, vnímání vztahů mezi Já a jinými životními aspekty včetně hodnot spojených s těmito zkušenostmi. Tato „bytost“ může být vnímána, nemusí být ale nutně vědomá. Jedná se o plynulý, rostoucí gestalt, o proces, který má v každém libovolném okamžiku specifickou podstatu, je alespoň částečně zachytitelný operacionálními pojmy. Pojmy self či self-koncept se většinou používají, hovoří-li se o osobě nebo způsobu pohledu z jejího self, pojem self-struktura se používá, díváme-li se na na tento gestalt z jiného vztahového rámce.*“¹²³

„Self“ vzniká postupně, vstupuje do vztahu k prožitkům, které organismus zakouší. Může tyto prožitky přijmout jako část „já“ nebo je může popřít (v případě, že svou skladbou neodpovídají skladbě „já“), může je však také symbolizovat zkráceně. Organismus chápe Rogers jako psychofyzický základ veškerého prožívání, k duševnímu zdraví lze tedy podle něj dojít jen tehdy, pokud člověk ve svém pojetí „Self“ umožní

¹²¹ ROGERS, C.R. *Způsob bytí*. Praha: Portál, 1998, s. 16 – 17.

¹²² Srov. NYKL, L. *Pozvání do Rogersovské psychologie*. Brno: Barrister a Principal, 2004, s. 23 – 25.

¹²³ NYKL, L. *Pozvání do Rogersovské psychologie*. Brno: Barrister a Principal, 2004, s. 70-71.

prolnout veškeré smyslové a fyziologické prožitky organismu, pokud přijímá za své všechny organistické prožitky.¹²⁴

Carl Ransom Rogers ve své práci také navazoval na práci Abrahama Herolda Maslowa.

Svou teorii osobnosti rozpracoval v souvislosti s psychoterapií a interpersonálními vztahy. Rogers i Maslow zdůrazňují úzkou souvislost mezi duševním zdravím a seberealizováním. Protože Rogers kladl veliký důraz vlastní zkušenost jedince, na jeho city hodnoty, na vše to, co je označováno jako „vnitřní život“, má tato teorie fenomenologický charakter.¹²⁵

5.7.1 Sebeaktualizace a Teorie „Self“ – Rogers

Výchozí bodem Rogersovi teorie je pojem sebeaktualizace. Každý jedinec má podle něj základní tendenci k sebeaktualizaci a usiluje o ni. Je to interní tendence organismu, rozvíjet všechny své kapacity všemi způsoby, které vedou k uchování nebo zdůraznění organismu. Tato sebeaktualizace obsahuje řadu potřeb, jako např. potravu, bezpečí, nezávislost, sebeřízení a naplnění prostřednictvím interpersonálních vztahů. Naše chování je vždy motivováno přítomnými potřebami, minulé události mohou naši motivaci jen do určité míry ovlivnit. Cílevědomé chování ovlivňuje člověka až do takové míry, kdy se cítí být „vnitřně svobodný“. Toto úsilí je provázáno emocemi, ty získávají na síle tím, víc, čím víc člověk rozpoznává význam svého snažení. *„Jedinec se stává schopnějším naslouchat sám sobě, prožívat to, co se děje v něm samém. Je také otevřenější vůči svým pocitům strachu, sklíčenosti a bolesti. Je též otevřenější vůči svým citům odvahy, něžnosti a úcty. Zakouší svobodu subjektivně prožívat své city tak, jak se v něm vyskytují, a také zakouší svobodu tyto city si uvědomovat.“*¹²⁶

Rogers rozlišuje dvě složky organismu, které však nejsou vzájemně odděleny. První složkou je organismus jako psychický základ veškerého prožívání. To zahrnuje myšlení, touhy, emoce, fyziologické odezvy a různé druhy vnějšího chování. Některé tyto prožitky mohou být příjemné, některé ohrožující. Organismus je tedy místem dříve

¹²⁴ Srov. DRAPELA, J. V. *Přehled teorií osobnosti*. 3. vydání. Praha: Portál, 2008, s. 125 – 127.

¹²⁵ Srov. NYKL, L. *Carl Ransom Rogers a jeho teorie, přístup zaměřený na člověka*, Praha: Grada, 2012, s. 74 - 79.

¹²⁶ ROGERS, C. R. *On becoming a person: a therapist's view of psychotherapy*. Boston: Houghton Mifflin, 1961, s. 188.

zmíněné tendence k seberozvíjení. Tento seberozvoj se uplatňuje se prostřednictvím uspokojování potřeb.

Druhou složkou je „Já“, tedy „Self“, „*Self*“ (*jáství*), blíže určené jako „pojem Já“ („Concept of self“ či „Self-concept“), někdy i jako „struktura Já“. Tento termín označuje, konzistentní pojmový gestalt, složený z percepce charakteristik (the „I“ or „Me“) a vjemů vztahů „Já“.

Dalším důležitým pojmem v rogersovské psychologii je pojem kongruence, tedy shoda mezi prožitky přítomnými v organismu a tím, jak jsou symbolizovány v „Já“. Tato symbolizace musí být přesná, bez zkreslení, existuje-li rozpor mezi prožitky a vnímáním těchto prožitků, má to za následek zkreslené uvědomování si vlastního „Já“. Vysoká míra kongruence je známkou duševního zdraví jedince.¹²⁷

5.8 Specifika sebepojetí člověka s mentálním postižením

Z toho, jakou má o sobě člověk představu, vyplývá i jeho postoj k sobě samému, tj. sebehodnocení, sebedůvěra a sebeláska. Vývoj sebehodnocení je ovlivněn výchovou a motivací. Autorka Pipeková zdůrazňuje vliv protikladných vlivů v rodině a ve škole. Ve své práci uvádí: „*Zvýšené sebehodnocení u osob s mentálním postižením souvisí s celkovým nedostatečným intelektuálním rozvojem, je projevem celkového emocionálního zabarvení hodnocení i sebehodnocení a je projevem celkové nezralosti osobnosti*“. Dále vysvětluje slony mentálně postižených dětí k nerealisticky nízké nebo naopak vysoké osobní aspiraci. To vysvětluje snahou těchto dětí vyhnout se zadaným úkolům, obavám z nezdaru, ze selhání.¹²⁸ Doležal a Vítková rovněž uvádějí, že v životě mentálně postižených osob mohou existovat velké citové změny, a to nejen v pojmání sama sebe, ale také svého okolí. Většinou jejich citové reakce neodpovídají podnětu. I bezvýznamný podnět může přivodit velmi silný prožitek. Nebo v opačném případě mohou na hrubosti a netaktnosti reagovat pasivně až povrchně.¹²⁹ Švarcová uvádí, že souvislosti se sebehodnocením a sebepojetím mentálně postižených osob se vše odvíjí od jejich specifických vlastností:

¹²⁷ Srov. NYKL, L. *Carl Ransom Rogers a jeho teorie, přístup zaměřený na člověka*, Praha: Grada, 2012, s. 74 – 79.

¹²⁸ PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 2006, s. 304.

¹²⁹ Srov. DOLEŽEL, R., VÍTKOVÁ, M. *Zaměstnávání osob se zdravotním postižením*. Brno: Paido, 2007, s.100.

- „zpomalené chápání, jednoduchost a konkrétnost úsudků
- snížená schopnost až neschopnost komparace a vyvozování logických vztahů
- snížená mechanická a zejména logická paměť
- těkavost pozornosti
- nedostatečná slovní zásoba a neobratnost ve vyjadřování
- porucha vizuomotoriky a pohybové koordinace
- impulzivita, hyperaktivita nebo celková zpomalenost chování
- citová vzrušivost
- sugestibilita a rigidita chování
- nedostatky v osobní identifikaci a ve vývoji „já“
- opožděný psychosexuální vývoj
- nerovnováha aspirací a výkonů
- zvýšená potřeba uspokojení a bezpečí
- porucha v interpersonálních skupinových vztazích a v komunikaci
- snížená přizpůsobivost k sociálním požadavkům a některým dalším charakteristickým znakům“¹³⁰

Sebehodnocení osob s mentálním postižením je charakteristické svou nekritičností a sugestivitou, tzn., že je zkreslené a ovlivněné názorem druhých, svého okolí. Je výrazně ovlivněno emocemi. Mentálně postižení lidé mají rigidní myšlení, těžko odhadují své možnosti, hůře se přizpůsobují životním změnám. Nedokážou objektivně odhadnout své možnosti a mají nerealisticky vysokou nebo naopak nízkou aspirační úroveň. Pozitivní hodnocení je však u člověka s mentálním postižením velice důležité, protože slouží jako základ pozitivní motivace.¹³¹

Naše sebepojetí se utváří v interakci člověka se světem, na jeho vývoji se podílí složky poznávací, smyslové i citové. Zkušenosti, které získáváme, mohou být různého druhu, např. na základě zobecnění, které sám se sebou člověk učiní, na základě

¹³⁰ ŠVARCOVÁ I., *Mentální retardace, vzdělávání, výchova, sociální péče*, Praha : Portál, 2003, s. 45 – 47.

¹³¹ Srov. ŠVARCOVÁ, I., PIPEKOVÁ, J. *Pedagogika osob s mentálním postižením – psychopedie*. In VÍTKOVÁ, M.(ed.) *Integrativní speciální pedagogika: integrace školní a sociální*. 2. rozšíř. a přeprac. vyd., Brno: Paido, 2004.

sociálních reakcí a v neposlední řadě také na základě hodnocení ostatních lidí. Veškeré tyto informace si poté člověk rozumově zpracovává, hodnotí a ukládá.¹³²

Podmínkou skutečné integrace osob s mentálním postižením je uznání a potvrzení jejich společenské rovnocennosti. Je nutné si uvědomit, že tyto osoby prodělávají podobný fyziologický a psychický vývoj, jako lidé bez mentálního postižení. Má-li tento vývoj proběhnout úspěšně, musí být uspokojeny nejen primární, ale také sekundární (psychologické a sociální) potřeby.¹³³

Lidé s mentálním postižením představují nejpočetnější skupiny mezi lidmi se zdravotním postižením, i přesto však zatím nebyla publikována taková práce, která by pojednávala o jejich sebehodnocení a vnímání okolního světa. Člověk s mentálním postižením většinou nedovede přímo a výstižně vyjádřit své postoje a pocity a aktivně tak hledat cestu k porozumění okolnímu světu. Proto nám schází přesnější představa o hloubce jejich citového života. Z těchto důvodů nejsou u lidí s mentálním postižením využitelné běžně používané psychoterapeutické techniky.

Podle mého názoru je téma sebepojetí člověka s mentálním postižením, nebo vliv na něj neodmyslitelně spojeno s pojmem terapie, proto jsem rozhodla tuto myšlenku dále rozpracovat.

Jedním z cílů terapie je také působení na sebepojetí a sebehodnocení člověka. Nalezení smírnějšího postoje k sobě sama je první nutný krok k umožnění změn. Tento aspekt je u lidí s mentálním postižením ústřední. To, že budeme člověka akceptovat takového, jaký je, je základním předpokladem k umožnění změn v jeho životě a dalšímu rozvoji. Akceptovat je a nechtít působit určité změny, jen vytvářet takové podmínky, které by tyto změny umožnily. Jde o to otevírat lidem s mentálním postižením dosud nepřístupné zdroje. Při tomto postupu je velice důležité zaměřit se přímo na konkrétního člověka a jeho možnosti.

Lidé s mentálním postižením jsou neustále konfrontováni se svými nedostatky, je pro ně velice obtížné akceptovat sebe sama a v závislosti na tom je jejich sebevědomí často velice nízké. Terapie může přispět k tomu, aby si lidé s mentálním postižením

¹³² Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997.

¹³³ Tamtéž

více věřili a zároveň poznali své vlastní hranice. Přístup zaměřený na člověka hraje velice významnou roli. Když člověk s mentálním postižením vnímá, že je plně akceptován, pomáhá mu to k tomu, aby se on sám dokázal lépe akceptovat. Už jen to pro ně znamená obrovskou změnu, zlepšuje se tak jejich životní pocit, uvolní se přebytečná energie, otevírají se dveře k novým možnostem v jejich rozvoji.

Stejně tak důležitá je i oblast kontaktní. Pod tímto pojmem máme na mysli kontakt s realitou, se sebou samých a s ostatními lidmi. Dříve byly kontakty lidí s mentálním postižením negativně ovlivňovány nebo nedostatečně rozvíjeny. V rámci současné každodenní péče je utváření a posilování kontaktních funkcí velice důležité. Budou – li lidé s mentálním postižením schopni sami sebe lépe akceptovat, být více v kontaktu s realitou, s vlastním prožíváním a jinými lidmi, nutně to povede ke změnám v jejich chování, i když o tyto změny nebylo usilováno cíleně. Tímto způsobem v sobě dokážou najít skryté rezervy a dokážou pak sami dělat vlastní kroky. Změna koncepce sebepojetí se pak projeví větší jistotou v chování a vystupování, větší sebedůvěrou, odvahou k samostatnosti a vlastnímu názoru, a to v každodenním životě. To nejdůležitější však probíhá mimo terapii. Je důležité, aby se v každodenní praxi podporovala svébytnost a možnost výběru. Pro lidi, jejichž život je z velké míry ovlivňován ostatními, má možnost výběru a rozhodování obrovský význam. Je důležité, aby se v současné péči o lidi s mentálním postižením vytvořily takové podmínky, které jim umožní rozvíjet svou svébytnost, vlastní osobnost a vypořádat se tak s realitou, ve které žijí.¹³⁴

¹³⁴ Srov. PORTNER M., *Psychoterapie lidí na základě přístupu zaměřeného na člověka*. Quip 2008., projekt Pro změnu, financováno z evropského sociálního fondu a státního rozpočtu České republiky. Odborná korektura Mgr. Michaela Petištová, [online]. 2008 [cit. 2014-11-27]. Dostupnéz:<http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/004/000534.pdf>

6 PRAKTICKÁ ČÁST

6.1 Metodologická východiska průzkumu

Následující kapitoly jsou věnovány popisu metodologie výzkumu. Bude zde popsán cíl, použité metody a celková administrativa výzkumu, průzkumný soubor a popis zařízení, ve kterém byl daný výzkum proveden.

6.2 Cíl výzkumu

Hlavním cílem empirické části práce je zjistit, zda a popřípadě jaký vliv na život mentálně postiženého člověka má jeho zaměstnání nebo určitá pracovní činnost. Dílčími cíli pak bude zjistit, jaké hodnoty v životě lidí s mentálním postižením jsou pro ně v oblasti jejich sebepojetí nejdůležitější a to v závislosti na tom, zda jsou zaměstnání nebo vykonávají pouze příležitostné pracovní aktivity v rámci jejich volného času. Jak vnímají sami sebe a zda se jejich život a vnímání sebe sama po nástupu do zaměstnání nějakým způsobem změnil. Výzkum bude probíhat u dvou skupin osob s mentálním postižením, společným jmenovatelem bude to, že se bude jednat o osoby s lehkým nebo středním stupněm mentálního postižení, kteří jsou klienty Centra sociálních služeb Stod. Tyto osoby budou poté rozděleny na ty v pracovním poměru a na klienty pracovní terapie, tyto dvě skupiny budou následně porovnány.

6.3 Otázky výzkumu

1. Jaký vliv má práce a pracovní činnost na sebepojetí mentálně postiženého člověka?
2. Jaké oblasti v životě mentálně člověka byly v největší míře ovlivněny po nástupu do zaměstnání?
3. Je rozdílné vlastní vnímání člověka s mentálním postižením v závislosti na tom, zda je zaměstnaný či není? Vnímají se zaměstnaní klienti DOZP lépe?

Na počátku průzkumu bylo tedy položeno několik otázek, díky kterým budeme sledovat cílovou oblast průzkumu. Odpovědi na tyto otázky se budeme snažit získat pomocí vlastního šetření, které je založen na kombinaci kvalitativního a kvantitativního výzkumu.

Tyto výzkumné otázky jsem poté ještě více specifikovala:

1. Mají lidé s mentálním postižením, kteří jsou zaměstnáni kladnější sebehodnocení, než lidé s mentálním postižením, kteří se věnují určité pracovní aktivitě jen ve svém volném čase?
2. Představuje nástup do zaměstnání u lidí s mentálním postižením podstatné ovlivnění jejich integrace do většinové společnosti a může se tím tak i pozitivně měnit jejich vnímání sebe sama?
3. Mají lidé s mentálním postižením, kteří ve své životě vykonávají zaměstnání jasnější představy o své budoucnosti, než lidé, kteří zaměstnání nevykonávají?
4. Představuje pojem práce u obou zkoumaných skupin jednu z nejvyšších hodnot v životě.? Pokud ano, proč?

6.4 Výzkumný vzorek

Respondenty mého výzkumu byli vybraní klienti Centra sociálních služeb Stod. Hlavními kritérii výběru byla pravidelná docházka do dílen a účast na terapiích u jedné skupiny a zaměstnání u skupiny druhé. Výběrový soubor u kvalitativního výzkumu tvořilo 8 osob s mentálním postižením, jejichž věkové rozložení bylo mezi 27 – 65 lety. Jednalo se o 7 mužů a jednu ženu. Jejich mentální úroveň byla v pásmu lehkého a středního mentálního postižení. Všichni klienti byli schopni komunikovat verbálně. Kvantitativního výzkumu se zúčastnilo 28 osob, z toho 3 ženy a 25 mužů, také v pásmu lehkého a středního mentálního postižení. Věkové rozmezí těchto respondentů se pohybovala také mezi 27 – 65 lety.

6.5 Metodologie

Vzhledem k typu výzkumného problému jsem zvolila kvalitativní výzkum, který bude poté ještě doplněn kvantitativním výzkumem. V první části výzkumu bude použita metoda polostrukturovaného rozhovoru, v další části pak škálový dotazník. Výsledky těchto metod budou poté porovnány. Kvalitativní výzkum mi umožní blíže porozumět jednotlivým osobám. Považuji ho za vhodný hlavně proto, že každý klient je jedinečná osobnost, která vyžaduje určitý individuální způsob komunikace, zvláště vezmeme-li v úvahu, že rozhovory budou probíhat s lidmi s mentálním postižením. Každý klient má charakteristické rysy a potřeby.

„Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“¹³⁵ Dalším důvodem pro zvolení tohoto výzkumu je samotný účel výzkumu, který spočívá především v porozumění dotazovaných a v pochopení souvislostí. Kvantitativní metoda bude tento výzkum doplňovat. Její vhodnost spatřuji zejména v menší časové náročnosti a v možnosti získat více respondentů. Tento výzkum poskytuje přesná a numerická data a výsledky jsou relativně nezávislé na výzkumníkovi.

„Kvantitativní výzkum je metoda standardizovaného vědeckého výzkumu, který popisuje jevy pomocí proměnných (znaků), které jsou sestrojeny tak, aby měřily určité vlastnosti. Výsledky takových měření jsou pak zpracovány a interpretovány, například s využitím statistiky.“¹³⁶

Existuje několik přístupů kvalitativního výzkumu, pro účel mé práce považuji za nejvhodnější tzv. zakotvenou teorii. Je to určitá strategie výzkumu a zároveň způsob analýzy získaných dat. „Cílem výzkumu je návrh teorie pro fenomény v určité situaci, na niž je zaměřena pozornost výzkumníka. Pozornost se věnuje především jednání a interakcím sledovaných jedinců a procesům v daném prostředí“¹³⁷. Tato teorie vyžaduje více vstupů do zkoumaného prostředí, přičemž data jsou stále aktualizována. Vytváříme teorii, kterou následně ověřujeme. Proces končí v okamžiku, když již nenalzáme žádné významné a nové údaje.

6.5.1 Polostandardizovaný rozhovor

Metoda rozhovoru je jednou z nejužívanějších metod při získávání informací od poznávaných osob. Rozhovor je verbální kontakt mezi tazatelem a dotazovaným, tazatel tak získává odpovědi kladením různých otázek. Rozhovor používáme, jestliže potřebujeme poznat ty stránky osobnosti, které jsou přímému pozorování nebo jiným metodám ukryté. Zjišťujeme tak především názory, pocity, potřeba, zájmy a motivy.¹³⁸

¹³⁵ HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, vydání: 2., aktualizované, Praha: Portál, 2005, s. 48.

¹³⁶ JEŘÁBEK, H., *Úvod do sociologického výzkumu*, Praha: Karolinum, 1992, s. 162.

¹³⁷ HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, vydání: 2., aktualizované, Praha: Portál, 2005, s. 123.

¹³⁸ Srov. VÍZDAL, F. *Techniky poznávání osobnosti*. Brno: IMS, 2005.

Dle Hendla zná tazatel při polotrukturovaném rozhovoru téma, to je pevně stanoveno. Má předem přichystaný seznam s pořadím a zněním jednotlivých otázek, avšak formulaci ani přesné pořadí nemusí striktně dodržovat. Podstatné je zde udržet záměr a cíl rozhovoru a dotknout se tak všech předem stanovených oblastí. Průběh rozhovoru však do jisté míry ovlivňuje i sám respondent.¹³⁹

Otázky k rozhovoru jsem volila záměrně jednoduché dle schopností respondentů, tak aby jim dobře rozuměli a neodradila jsem je od dalších odpovědí. Při samotném rozhovoru budu otázky dále rozvíjet, klást doplňující otázky, podporovat tak dotazované k odpovědím. Vždy se však přizpůsobím individualitě a rozpoložení dotazovaného. K rozhovoru využiji otevřené i uzavřené otázky. Samotná struktura otázek bude vložena v této práci jako příloha 1.

6.5.2 Dotazník

Dotazník je velmi frekventovanou metodou získávání dat v pedagogickém výzkumu. Je popisován jako písemné kladení otázek a získávání písemných odpovědí. Kladené otázky se mohou vztahovat jak k vnějším, tak i k vnitřním jevům (např. postoje, motivy člověka). Samotný dotazník je soustavou předem připravených a pečlivě připravených otázek, které jsou promyšleně seřazeny a na které dotazovaná osoba odpovídá písemně. Data získaná dotazníkem mají vždy jen podmíněnou platnost a vyžadují velmi obezřetnou interpretaci. Výhoda této metody spočívá především v rychlém a ekonomickém shromáždění dat od velkého počtu respondentů.¹⁴⁰

Dotazník je vždy sestaven z otázek, které lze třídit podle různých kritérií, z nichž nejčastěji jsou uváděny tyto:

cíl, pro který je položka určena – zde se rozlišují položky obsahové (ty zjišťují údaje) a položky funkcionální (ty optimalizují průběh dotazování), k těm se pak řadí položky kontaktní, funkcionálně psychologické, filtrační a kontrolní.

forma požadované odpovědi – podle toho, jakým způsobem má respondent v určité otázce odpovědět, lze rozdělit otázky na otevřené – nestrukturované (odpověď respondent vytváří sám) a uzavřené – strukturované (určité předem připravené

¹³⁹Srov. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum – Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005.

¹⁴⁰Srov. CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. 1.vyd. Praha: Grada, 2007, s. 164.

odpovědi, respondent si jen vybírá, seřazuje, apod.) Tyto otázky lze ještě podle počtu předkládaných odpovědí rozdělit na dichotomické (dvě vzájemně vylučující se odpovědi, př. ano – ne) a polytomické (více odpovědí, než dvě), ty lze ještě dále dělit na výběrové, výčtové a stupnicové.

obsah, který položka dotazníku zjišťuje – podle tohoto kritéria dělíme otázky na zjišťující fakta, zjišťující znalosti a zjišťující mínění, postoje a motivy.¹⁴¹

Nejdůležitější požadavky pro tvorbu dotazníku jsou tyto: otázky v dotazníku musí být respondentům jasné a srozumitelné, jejich formulace musí být naprosto jednoznačná, nesní připouštět chápání více způsoby. Dotazník by neměl být příliš rozsáhlý, měl by však zjišťovat nezbytné údaje pro výzkum. Dotazník musí obsahovat jasné, krátké a srozumitelné pokyny k vyplnění. Nezbytným předpokladem dotazníkového šetření je ochota respondenta spolupracovat, ten musí být vhodně motivován. Při řazení otázek preferujeme tedy psychologické hledisko před logickým.¹⁴²

6.6 Popis zařízení, ve kterém výzkum probíhal

Centrum sociálních služeb Stod je příspěvkovou organizací zřízenou Plzeňským krajem. Jejím ředitelem je pan Mgr. Radomír Bednář. Zařízení bylo již několikrát přejmenováno, z prvního názvu Ústav sociální péče pro mentálně postižené se stalo Domovem pro osoby se zdravotním postižením (DOZP), v současné době nese název Centrum sociálních služeb. Toto zařízení poskytuje široké spektrum sociálních služeb lidem s mentálním postižením v celoročním domově pro osoby se zdravotním postižením. Areál zařízení je tvořen z pěti bohatě a moderně vybavených budov, ve kterých se nachází sedm pobytových oddělení. Klienti služeb žijí v buňkách rodinného typu či ve vlastních pokojích a bytech se sociálním zařízením. V budovách se také nacházejí výtvarné ateliéry a dílny pro pracovní rehabilitaci, tělocvična a místnosti pro fyzioterapii. K využití je k dispozici též volně přístupná čajovna s počítači a připojením k Internetu. Veškerá zástavba stojí v rozsáhlé zahradě, která je určena ke sportu, relaxaci, ale i k práci. V její zadní části leží farma s hospodářským zvířectvem. Služby tohoto zařízení jsou ještě doplněny sociálně aktivizační dílnou Šikovná myš v centru města. Pro rekreaci a odlehčovací pobyty se využívá rekreační objekt, bývalý zámeček,

¹⁴¹ Srov. CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. 1.vyd. Praha: Grada, 2007, s. 164 – 169.

¹⁴² Tamtéž, s. 169 – 170.

v Březí na Šumavě. Služby jsou poskytovány také v chráněných bytech na sídlišti Pod Makovým vrchem v Holýšově a v Sociálně-terapeutickém centru Stod na Komenského náměstí ve Stodu. Na stejné adrese se nachází i pekárna a prodejna.¹⁴³

V současné době se toto zařízení snaží co nejvíce odstranit ústavní způsob poskytování služeb. Probíhá zde proces deinstitucionalizace a přechod ke službě poskytované v komunitě. Všechny služby se stávají vysoce individualizované „šité na míru“ konkrétnímu člověku. Nezbytná míra podpory je uživatelům poskytována profesionály na základě konceptu na člověka zaměřeného plánování. Veškeré pobytové služby se poskytují v pěti oddělených pavilónech, třinácti cvičných bytech a šestnácti bytech chráněných.¹⁴⁴

Organizace poskytuje tyto druhy sociálních služeb:

- domov pro osoby se zdravotním postižením
- chráněné bydlení
- sociálně - aktivizační činnosti pro osoby se zdravotním postižením a seniory
- odborné sociální poradenství

V rámci Domova:

- cvičné domácnosti
- terapeutické dílny
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím
- odlehčovací pobyty

Cílová skupina uživatelů

Lidé starší 15- cti let s různě vysokou potřebou podpory v oblasti organizace života, sebeobslužných úkonů a zdravotní péče. Podporu poskytují v rozsahu od minimální asistence v organizačních záležitostech až po intenzivní, 24 hodinovou podporu s převahou zdravotní péče.

¹⁴³ CENTRUM SOCIÁLNÍCH SLUŽEB STOD, *Úvod*, [online]. 2014 [cit. 2014-11-29]. Dostupné z: <http://www.dozpstod.eu/index.php>.

¹⁴⁴ Tamtéž

Kapacita zařízení:

„Kapacita služby domov pro osoby se zdravotním postižením je 148 míst. Uvolněná kapacita se z důvodu procesu transformace znovu neobsazuje. Kapacita služby chráněné bydlení je 42 míst.“

Počet uživatelů

„Počet uživatelů služby domov pro osoby se zdravotním postižením k 31. 12. 2013 byl 131 osob, z toho 1 žena. Počet uživatelů služby chráněné bydlení k 31. 12. 2013 byl 42, z toho 5 žen.“¹⁴⁵

Tabulka č. 1: Věková struktura uživatelů sociálních služeb CSS Stod k 31. 12. 2013

Věková struktura	DOZP	CHB
19 – 26 let	1	0
27 – 65 let	126	42
66 – 75 let	4	0

¹⁴⁵ CENTRUM SOCIÁLNÍCH SLUŽEB STOD, *Výroční zpráva za rok 2013*, [online]. 2014 [cit. 2014-11-29]. Dostupné z: http://www.dozpstod.eu/data/download/Vyrocní_zpráva_za_rok_2013.pdf

Tabulka č. 2: Struktura uživatelů podle stupňů závislosti k 31. 12. 2013

Stupeň závislosti	DOZP	CHB
Stupeň	1	6
Stupeň	8	29
Stupeň	42	4
Stupeň	80	3

Poslání zařízení

Zařízení, stejně jako jiné obdobné služby, poskytuje širokou nabídku služeb od poskytnutí stravy a ubytování, přes pomoc s hygienou a zvládnání běžných úkonů péče o vlastní osobu až po výchovné a vzdělávací činnosti. Cílem této organizace je být součástí fungující sociální sítě organizací, které poskytují služby lidem s mentálním postižením. Dodatečně pokrýt svou kapacitou poptávku po dané službě v regionu. Vytvořit a trvale udržet kvalitní a profesionální prostředí s angažovaným týmem pracovníků. Vytvářet uživatelům bezkonfliktní a podnětné prostředí, které vede k naplnění jejich důstojného života. Pomáhat uživatelům při naplňování jejich práv a při zapojení do života mimo organizaci. Zajistit svým klientům všestranný a obsahově zajímavý program vycházející z individuálních plánů. Rozvíjet nebo případně fixovat schopnosti, kterých klienti již dosáhli, rozšiřovat jejich vědomosti, dovednosti. Zajišťovat uživatelům kvalifikovanou ošetrovatelskou péči a přiměřenou rehabilitaci. Podporovat samostatnost a vlastní aktivitu uživatelů a neposlední řadě také poskytovat sociální poradenství uživatelům a zájemcům o služby a jejich zákonným zástupcům v oblastech souvisejících s činností organizace.¹⁴⁶

¹⁴⁶ CENTRUM SOCIÁLNÍCH SLUŽEB STOD, *Výroční zpráva za rok 2013* [online]. 2014 [cit. 2014-11-29]. Dostupné z: http://www.dozpstod.eu/data/download/Vyrocní_zpráva_za_rok_2013.pdf

Aktivity Centra sociálních služeb Stod směřující k větší integraci mentálně postižených lidí do společnosti

Zařízení pořádá pravidelně a to několikrát do roka různé besedy či semináře pro své klienty. Cílem je klienty co nejvíce připravit na život mimo ústavní zařízení. Větší akce jsou také pořádány pro veřejnost. Hlavním cílem při těchto aktivitách je zprostředkování života klientů s mentálním postižením běžné společnosti, tak, aby lidé pochopili, že je naprosto v pořádku, aby se lidé s jakýmkoli postižením stále více integrovali do běžné společnosti. Zvýší se tak celkově kvalita a plnohodnotnost jejich života. Co se týče menších akcí, tak vychovatelky berou uživatele pravidelně na různé výlety, koncerty nebo třeba jen do cukrárny. Někteří z klientů DOZP jezdí i na plavání a různá sportovní utkání, pravidelně jsou pro ně také pořádány paralympiády. Největší akce, která se každoročně uskutečňuje již osmým rokem, se nazývá - „Šestý den“. Je určena pro všechny zájemce, jak pro klienty a jejich rodiny, tak pro širokou veřejnost. Na akci vždy bezplatně vystupují různé skupiny, je naplánován pestrý denní program, jako např. výtvarné dílny => keramika, svíčky, tkaní koberců, historické disciplíny, OffRoad Experience, divadlo, malování => na obličej, na plotě, na zem, loutkový workshop, ukázka letu dravců, čajovna, kavárna a sportovní lukostřelba. Šestý den je každoroční multikulturní festival, který je přímo v areálu zařízení. Na fotbalovém hřišti je postaveno podium, kde vystupují kapely různých žánrů. Dále jsou různá kulturní vystoupení – hasiči, policie, kelti. Stánky s občerstvením a výrobky uživatelů (pečivo, keramika, svíčky, obrazy, atd.). Stanoviště, kde jsou různé hry po děti. Tato akce se těší určitě čím dál větší návštěvnosti, zájmu a oblibě – veřejnost si může prohlídnout celý areál, uživatelé se pohybují mezi nimi a všichni jsou spolu.

Samozřejmě je také cvičení se v domácnosti, terapeutické dílny, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím.

Ovšem největší program, který nyní v zařízení probíhá jeho transformace. Ta může nejvíce napomoci k samostatnému životu klientů.¹⁴⁷

¹⁴⁷ CENTRUM SOCIÁLNÍCH SLUŽEB, *Aktuální dění v DOZP Stod*, [online]. 2014 [cit. 2014-11-29]. Dostupné z: (oline), <http://www.dozpstod.eu/index.php?str=vyves1>.

Transformace Centra sociálních služeb Stod

Jedná se o proces, jehož hlavním cílem je vytvořit koordinovanou síť služeb uživatele umožňující žít život v komunitě a minimalizovat dosud preferovaný způsob poskytování sociální služby prostřednictvím ústavní péče. V souladu s právem každého člověka na kvalitní život a také s vývojem v ostatních zemích EU je nutné umožnit lidem se zdravotním postižením žít v přirozené komunitě s podporou vycházející podle individuální míry a rozsahu jejich potřeb. Jedním z cílů Plzeňského kraje (zřizovatel zařízení) je zvýšit dostupnost takových služeb pro osoby se zdravotním postižením, které podporují samostatnost a společenskou integraci klientů.

Hlavní strategické cíle:

- dosažení pochopení a přijetí transformačního procesu dotčenými osobami (klienti, opatrovníci, zaměstnanci DOZP Stod)
- vznik nových služeb na území vytipovaných měst a obcí (v I. etapě Stod, Nýřany, Holýšov, Dnešice)
- realizace naplánované výstavby na území vytipovaných měst a obcí
- vyhodnocení procesu transformace a životaschopnosti nových služeb

Proces transformace DOZP Stod byl zahájen již v roce 2006 projektem Sociální integrace klientů DOZP Stod podpořeného ze Společného regionálního operačního programu (SROP). Projektu se zúčastnilo 60 klientů v rámci tří základních aktivit - rozšíření aktivit pracovní rehabilitace, vznik specifického vzdělávacího programu a vznik pracovního centra (kavárna Rychlá myš).

Celý proces transformace je zaměřen na změnu spočívající v tom, že sociální služby poskytované doposud v jednom centralizovaném zařízení jsou nyní poskytovány v nově vybudovaných domácnostech, chráněných bytech, případně nízkokapacitních domovech pro osoby se zdravotním postižením a uživatelé budou využívat síť sociálních i jiných služeb v běžné komunitě. Investiční složka transformace bude podpořena z Evropského fondu regionálního rozvoje v rámci Integrovaného operačního programu (dále jen „IOP“), oblasti intervence 3.1 Služby v oblasti sociální integrace. Pokračování procesu transformace bylo zajištěno realizací projektu Sociálně terapeutické centrum DOZP Stod, podpořeného z Regionálního operačního programu

NUTS II Jihozápad (ROP NUTS II JZ). Výsledkem je přestěhování 18 klientů z DOZP Stod do nově vybudovaných chráněných bytů v centru města Stod. Součástí projektu byla také výstavba pekárny, kde jsou osoby se zdravotním postižením zaměstnávány. Navazujícím projektem je záměr podpořený z Integrovaného operačního programu (IOP) s názvem Transformace DOZP Stod – I. etapa, který plánuje přesun 68 klientů do samostatného bydlení v lokalitách v okolí města Stod. V současné době je v přípravné fázi projekt Transformace DOZP Stod – II. etapa.¹⁴⁸

pekárna „Mlsný anděl“ – Sociálně terapeutické centrum

Pekárna Mlsný anděl má 12 zaměstnanců, ti jsou zaměstnáni v běžném pracovním poměru s DOZP. 8 uživatelů bydlí přímo CSS Stod a 3 uživatelé nejsou obyvateli CSS. Zde se uživatelé podílejí na výrobě pečiva, úklidu a celkovém chodu pekárny a pekařství, které je s ním spojeno. Vyrobené pečivo jde do prodeje jak v pekařství, tak je vyváženo do dalších firem a prodejen k dalšímu prodeji. Sociálně terapeutické centru bylo ještě donedávna vedeno jako chráněná dílna, avšak s novelou zákona č. 435/2004 o zaměstnanosti, jsou v centru již pouze chráněná pracovní místa. Celé zařízení a hlavně pekařství je velice pozitivně přijímáno veřejností.

Chráněné bydlení

Sociálně terapeutické centrum DOZP Stod bylo vystavěno v rámci plánované transformace. Centrum se nachází v centru města Stod. Komplex je tvořen sociálně terapeutickou dílnou - pekárna a chráněným bydlením, které je uzpůsobené i pro párové soužití.

Chráněné bydlení tvoří 12 bytů celkem pro 16 osob s potřebou nízké míry podpory.

Uživatelům jsou k dispozici každý všední den asistentky, které se střídají na ranní a odpolední směnu stejně jako pracující uživatelé. Asistentky pomáhají uživatelům při běžném obstarávání domácnosti. S vařením, nákupy, s větším úklidem, při hospodaření s penězi, při jednání s úřady, při cestování. Asistentky také s každým z uživatelů sestavují individuální plány. Tyto plány se zaměřují převážně na cíle jako vaření, praní, žehlení, cestování dopravními prostředky, nakupování. Jelikož jsou uživatelé přes noc,

¹⁴⁸ CENTRUM SOCIÁLNÍCH SLUŽEB, *Aktuální dění v DOZP Stod*, [online]. 2014 [cit. 2014-11-29]. Dostupné z: (oline), <http://www.dozpstod.eu/index.php?str=vyves1>.

o víkendech a svátcích v budově sami, bylo nutné je naučit používat telefon. Telefony jsou umístěny v budově dva a jsou na nich přednastavené důležité kontakty, které mohou uživatelé použít v případě nouze.

Chráněné bydlení je určeno pouze pro klienty, kteří mají stálý příjem

Na tomto chráněném bydlení mohou bydlet pouze pracující uživatelé nebo uživatelé, jejichž příjmy (starobní nebo invalidní důchod + PNP) kompletně pokryje náklady za nájem a bydlení. Pouze jeden jediný uživatel zde nepracuje a náklady platí ze svého starobního důchodu, pánovi je 61 let. S penězi si uživatelé hospodaří sami. V pondělí, středu a v pátek dostávají stravné na nákup snídaní, svačín a večeří. Na obědy docházejí do DOZP Stod, nebo jsou jim zavázeny do zaměstnání. Ti, kdož mají problémy s hospodařením s penězi, chodí nakupovat s asistentkou.

Podmínky ubytování v chráněném bydlení

Někteří uživatelé nikdy nenavštěvovali školu. Proto jsou veškerá oznámení na nástěnce prezentována formou obrázků s popiskami, aby sdělením všichni uživatelé rozuměli.

V budově se všichni uživatelé musejí řídit podle Domácího řádu, který je podobný jako v "běžném" nájemním domě. V budově je zakázáno kouřit a přechovávat větší domácí zvířata. Při porušení domácího řádu následuje rozhovor s asistentkou, která musí o problému vyhotovit zápis. Dojde-li k dalším porušením, proběhne rozhovor s ředitelem nebo s vedoucím úseku sociálních služeb. Při dlouhodobém porušování pravidel může dojít k ukončení bydlení na chráněném bydlení na základě rozhodnutí komise. Tato komise se skládá z ředitele DOZP Stod, vedoucího úseku sociálních služeb, sociální pracovnice, vedoucí chráněného bydlení a zástupce etické komise.

Týdenní porady

Jednou týdně se konají porady, na kterých uživatelé společně s asistentkami zhodnotí uplynulý týden a prodiskutují vyvstálé problémy. O těchto poradách se pořizují zápisy, které pak po přečtení souhlasící uživatelé podepíší. Nechtějí-li názor

nebo stížnost vyjádřit veřejně, je k dispozici schránka na stížnosti. Uživatelé mají právo kdykoliv ukončit svůj pobyt na chráněném bydlení.¹⁴⁹

¹⁴⁹ Rozhovor s ředitelem zařízení Mgr. Radomírem Bednářem

7 Vlastní šetření

Vlastní šetření spočívalo především v rozhovorech (8 respondentů) a v dotazníkovém šetření (28 respondentů) s uživateli CSS Stod. Komunikace s klienty probíhala vždy za souhlasů respondentů samotných i jejich opatrovníků. Rozhovory a následné dotazníkové šetření se odehrávaly vždy v soukromí pokojů jednotlivých klientů, tak aby se cítili příjemně. Délka jednotlivých rozhovorů se pohybovala v rozmezí 25 – 30 minut formou řízených otázek i volného vyprávění. Začátek rozhovoru byl věnován vytvoření vhodné a důvěrné atmosféry, aby se uživatelé nebáli odpovídat. V průběhu rozhovoru byly vkládány i doplňující otázky, pomocí kterých se udržoval smysl rozhovoru. Rozhovory jsem zaznamenávala na diktafon, později je analyzovala a poté jsem postupně vyhodnotila u každého uživatele každou oblast zvlášť.

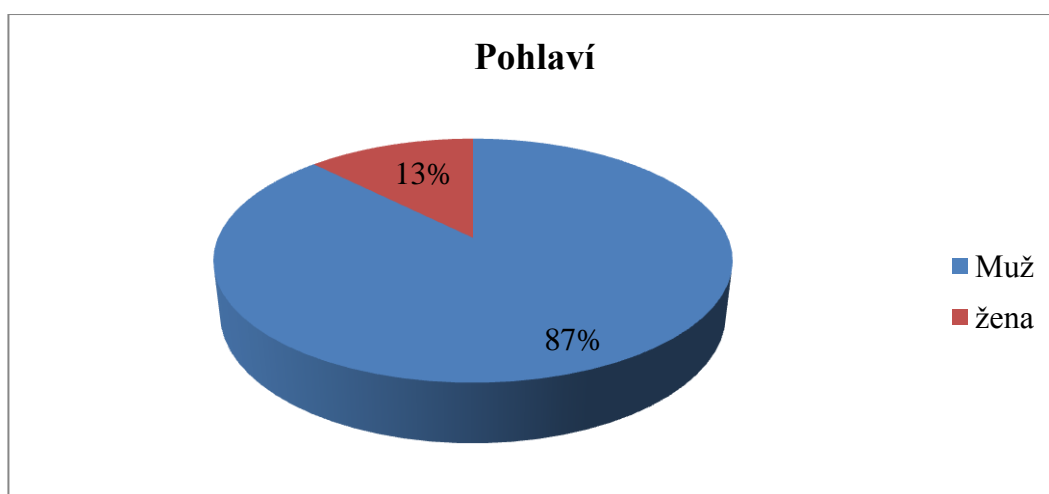
7.1 Interpretace výsledků

Do připraveného schéma pro realizaci rozhovorů jsem zařadila mimo jiné oblasti, které přímo nevyplývají ze zadání mé diplomové práce. Těmito oblastmi jsou společenské život, bydlení a budoucnost. Má práce pojednává o sebepojetí lidí s mentálním postižením v návaznosti na jejich pracovních aktivitách. Myslím si však, že u zkoumaných klientů všechny výše uvedené oblasti podstatným způsobem ovlivňují vnímání jich samých. Jsem proto přesvědčena, že jejich zařazení do polostrukturovaného rozhovoru povede k lepšímu prozkoumání a pochopení celé problematiky. Stejně tak se i určité oblasti, které nepřímo souvisejí s prací či pracovní aktivitou objevily v dotazníku.

7.1.1 Obecné informace o zkoumaných osobách, kvalitativní výzkum

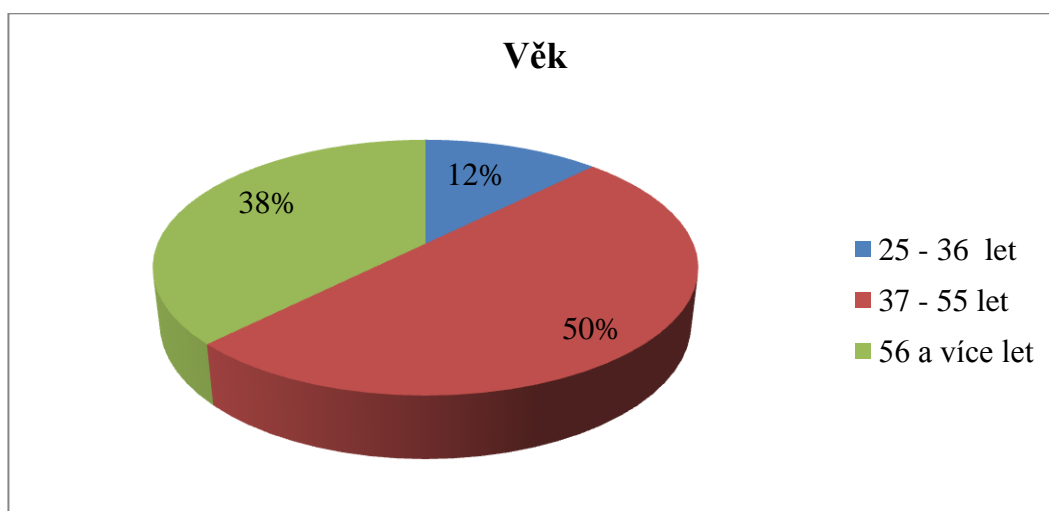
Jak rozhovorů, tak následně i dotazníkového šetření se zúčastnili klienti Centra sociálních služeb Stod. V následujících grafech je uvedeno rozdělení respondentů u kvalitativního výzkumu, jejich rozdělení podle pohlaví, věku, stupně mentálního postižení a doby, po kterou jsou zaměstnání nebo vykonávají pracovní aktivitu v rámci pracovní terapie.

Graf č. 1: Rozdělení respondentů podle pohlaví

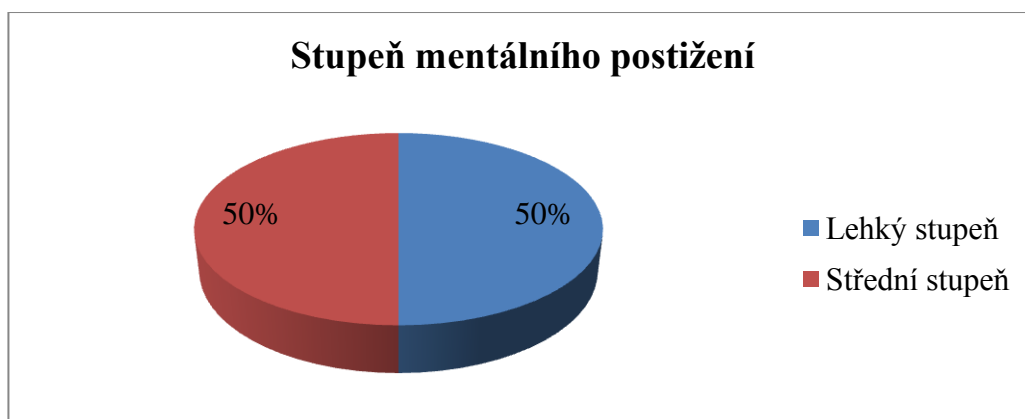
Z následujícího grafu vyplývá, že rozhovorů se účastnilo 7 mužů (87%) a pouze jedna žena (13%).

Graf č. 2: Rozdělení respondentů podle věku

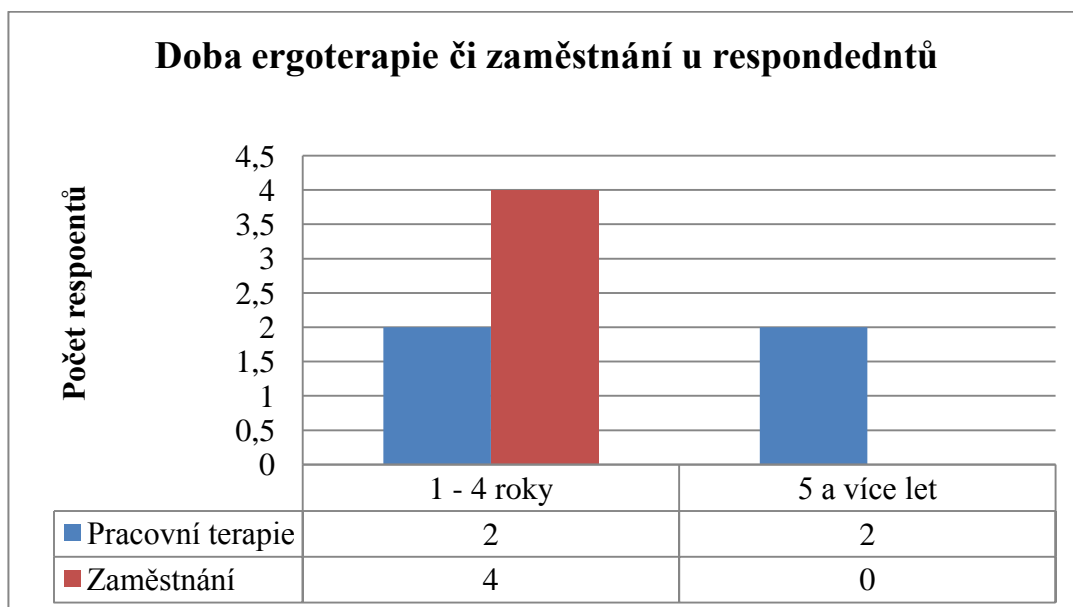
Nejvyšší skupiny zde představovali lidé ve věku 37 – 55 let, tu zastupovali 4 respondenti (50%), další skupinu 56 let a výše zastupovali 3 respondenti (38%) a poslední skupinu 25 - 36 let zastupoval pouze 1 respondent (12%). Z výše uvedeného grafu vyplývá, že většina zkoumaných osob je již vyššího věku.

Graf č. 3: Rozdělení respondentů dle stupně mentálního postižení

Respondenti byli v obou skupinách rovnoměrně zastoupeni, obě tyto skupiny tvořili 4 lidé (50%), v každé byli dva klienti s lehkým stupněm mentálního postižení a dva klienti se středním stupněm mentálního postižení.

Graf č. 4: Rozdělení respondentů dle doby vykonávání práce či pracovní aktivity.

Všichni zaměstnaní klienti, tedy 4 osoby (100%) pracují v pekárně maximálně čtyři roky, je to proto, že tak dlouho toto zařízení vůbec funguje. Ostatní respondenti byli dotazováni na délku trvání jejich poslední pracovní aktivity. Dva klienti z pracovní rehabilitace (50%) pobývajících v tomto zařízení už velice dlouho mají svou stálou aktivitu déle než 5 let, ostatní dva klienti (50%) jsou z hlediska jejich zdravotního stavu

neschopni vykonávat pravidelnou pracovní aktivitu a proto spíše jen vypomáhají s úklidem.

7.2 Rozhovory

7.2.1 První skupina respondentů – výcvikové chráněné bydlení, skupina pracovní rehabilitace

Toto oddělení je nazýváno penzión, jsou zde umístěni klienti, kteří potřebují nižší míru podpory. Je to příprava na samostatné bydlení. Učí se sami hospodařit s penězi, nakupovat, starat se o domácnost. Všichni, pokud jim to umožňuje jejich zdravotní stav, vykonávají nějakou pracovní činnost (od terapeutické dílny až po pomoc v kuchyni, na zahradě nebo při úklidu). Celodenně jsou klientům k dispozici 3 asistentky. V suterénu budovy se nacházejí dvě dílny pracovní rehabilitace – keramická a svíčkařská. Je zde 13 bytových jednotek a v současné době 17 uživatelů.

Tabulka č. 3: rozhovor s respondentem č. 1

ZÁKLADNÍ ÚDAJE – respondent č. 1 (výcvikové chráněné bydlení)
Věk- 52 Pohlaví - muž Jak dlouho pracuje – přes 5 let (pracovní terapie) Stupeň ment. postižení – lehký
OBLAST SEBEPOJETÍ
Jste sám se sebou spokojený? V čem nejvíc? <i>„Sem spokojenej, sem dobrej kamarád.“</i> Cítíte se ve své životě důležitý? V čem? <i>„Jo, já natírám šišky, de mi to dobře“ (poté ukazuje prsty od barvy)</i> Jste důležitý pro ostatní lidi? Proč? <i>„Nejvíc se bavim s kamarádama z pokoje, to jako spolu kamarádíme nejvíc. Sme tam tři.“</i> Jak vnímáte sám sebe, jaký jste? <i>„Dělám si svoje a mam hodně kamarádů.“</i> Co se u vás změnilo od doby, co pracujete, jak se vnímáte nyní? <i>„Mam rád svůj klid, mam teď víc kamarádů než dřív.“</i>
OBLAST BYDLENÍ

<p>Kde bydlíte?</p> <p><i>„Bydlím v Holýšově, musím sem každé den dojíždět autobusem, já jezdím autobusem, už jsem si zvyk. Bydlíme v bytě, máme každé svůj pokoj, sme tam tři.“</i></p> <p>S čím jste na současném typu bydlení spokojen nebo naopak nespokojen?</p> <p><i>„Je to tam fajn, znam to tam. Sami si chodíme ven, bydlíme tři, já i vařím.“</i></p>
<p>OBLAST PRÁCE</p>
<p>Co pro vás znamená práce?</p> <p><i>„Já pracuju v šikovný myši, baví mě to, rád pracuju, dneska mam ranní. Rád i uklízím a dělám v kuchyni.“</i></p> <p>Co vám práce přináší?</p> <p><i>„Je to lepší, když chodim do práce. Jsem v dílně rád.“</i></p> <p>V čem práce změnila váš život?</p> <p><i>„Baví mě to, chodim tam rád, mam co dělat. Jsou tam kamarádi.“</i></p> <p>Máte pocit, že svůj čas trávíte aktivně?</p> <p><i>„Já uklízím, vařím, koukám na televizi, chodim ven.“</i></p> <p>Nudíte se často?</p> <p><i>„Ne, já se nenudim, mam jinou práci.“</i></p> <p>Jak nejčastěji trávíte svůj volný čas?</p> <p><i>„Koukam na televizi, poslouchám rádio, vařím, chodím ven, poslouchám CD.“</i></p>
<p>OBLAST SPOLEČENSKÉHO ŽIVOTA</p>
<p>Kolik máte kamarádů?</p> <p><i>„Já mam nejvíc kluky z Holýšova, to jsou nejlepší kamarádi.“</i></p> <p>Kolik nových kamarádů máte od té doby, co jste zaměstnaný?</p> <p><i>„Spoustu, v práci je hodně lidí, taky doma v baráku.“</i></p> <p>Jaké aktivity s kamarády rád provozujete?</p> <p><i>„Koukáme na televizi, posloucháme rádio, chodíme ven, uklízíme.“</i></p> <p>Navštěvujete nějaké kulturní akce?</p> <p><i>„Moc ne, sem spíš doma, v klidu.“</i></p>
<p>OBLAST BUDOUCNOSTI</p>
<p>Jaké máte plány do budoucna (cca 1 rok)?</p> <p><i>„Chci pořád chodit do práce, jinak nic nemam, jsem spokojenej.“</i></p>
<p>ROZHOVOR S ASISTENTKOU</p>

<p>Jaký klient je?</p> <p>Změnilo se jeho sebevnímání po nástupu do práce?</p> <p><i>„R1 je velice šikovný, manuálně zručný, není ale moc komunikativní, na ostatní lidi si musí chvíli zvykat. Žil s matkou v bytě, po její smrti byl krátkou dobu v DOZP, naše zařízení byt po matce odkoupilo, zrekonstruovalo a Pepa je tam nyní zpět ještě se dvěma dalšími. Je tak ve svém přirozeném prostředí. Je hodně soběstačný, umí počítat, sám je schopen si nakoupit. Po pobytu v zařízení a potom, co začal navštěvovat dílnu, šel hodně psychicky nahoru, začal si víc věřit.“</i></p>

Tabulka č. 4: rozhovor s respondentem č. 2

ZÁKLADNÍ ÚDAJE – respondent č. 2 (výcvikové chráněné bydlení)
<p>Věk- 48</p> <p>Pohlaví - muž</p> <p>Jak dlouho pracuje – pouze vypomáhá s úklidem, nyní asi rok, předtím pracoval v kuchyni a na zahradě (dále není možné, klient je velice konfliktní, psychické onemocnění) – v rámci ergoterapie</p> <p>Stupeň ment. postižení – střední</p>
OBLAST SEBEPOJETÍ
<p>Jste sám se sebou spokojený? V čem nejvíc?</p> <p><i>„Sem, mám tady Ládíčka, pomáhám mu, uklízím.“</i></p> <p>Cítíte se ve své životě důležitý? V čem?</p> <p><i>„Já sám uklízím celej pokoj, vytírám, pomáhám Ládíčkovi.“</i></p> <p>Jste důležitý pro ostatní lidi? Proč?</p> <p><i>„Já tady uklízím chodbu, pomáhám ostatním, dělám si všechno sám.“</i></p> <p>Jak vnímáte sám sebe, jaký jste?</p> <p><i>„Dobře, umim pracovat.“</i></p> <p>Co se u vás změnilo od doby, co pracujete, jak se vnímáte nyní?</p> <p><i>„Já nemůžu pracovat, sem byl v dílně, mě vyhodili, sem byl zlej, sem se rozčiloval, teď mam klid, nikdo na mě nekřičí.“</i></p>
OBLAST BYDLENÍ
<p>Kde bydlíte?</p> <p><i>„Bydlim už dlouho v tady (DOZP), budu tu pořád, já nikam nepudu, s Ládíkem sme tady už přes 11 let.“</i></p> <p>S čím jste na současném typu bydlení spokojen nebo naopak nespokojen?</p>

<p>„Jsmo tu s Ládou spokojený, líbí se nám tu, nikam se stěhovat nebudem.“</p>
<p>OBLAST PRÁCE</p>
<p>Co pro vás znamená práce? <i>„Já jsem užitečnej, baví mě to, hlavně uklízení. Každý ráno uklízím. Dřív jsem dělal na kuchyni a pak jsem dělal na dílnách.“</i></p> <p>Co vám práce přináší? <i>„Mě to jako baví, to uklízím rači než ta televize a rádio.“</i></p> <p>V čem práce změnila váš život? <i>„Sem tam nemh dělat, mě rozčilovalo, jak se tam ostatní hádají.“</i></p> <p>Máte pocit, že svůj čas trávíte aktivně? <i>„Celej den něco dělám, mam pořád práci.“</i></p> <p>Nudíte se často? <i>„Ne.“</i></p> <p>Jak nejčastěji trávíte svůj volný čas? <i>„Spim, odpočívam, pouštím si Eso, ven moc ne, jen s Ládkem, sbíram plyšáky, všechno mam srovnaný.“</i></p>
<p>OBLAST SPOLEČENSKÉHO ŽIVOTA</p>
<p>Kolik máte kamarádů? <i>„Moc ne, hlavně Ládíka, to je spolubydlící a pak eště dva. Tady jsou kluci zlí, to je furt, se hádaj, perou, hulákaj. To je každej den, je mi to protivný.“</i></p> <p>Kolik nových kamarádů máte od té doby, co jste zaměstnaný? <i>„Moc ne, spíš jenom Ládíka a kluky.“</i></p> <p>Jaké aktivity s kamarády rád provozujete? <i>„Já mam rád klid. Spíš sem na pokoji, někdy jdeme ven, na kličku, já mam rád kličku.“</i></p> <p>Navštěvujete nějaké kulturní akce? <i>„Spíš sem na pokoji, nekouřím, nepiju alkohol, do kina nechodim. Ten kravál (Šestý den) taky nemusim.“</i></p>
<p>OBLAST BUDOUCNOSTI</p>
<p>Jaké máte plány do budoucna (cca 1 rok)? <i>„To je furt stejný, budu uklízet, mam klid, to mi vyhovuje.“</i></p>
<p>ROZHOVOR S ASISTENTKOU</p>

<p>Jaký klient je?</p> <p>Změnilo se jeho sebevnímání po nástupu do práce?</p> <p><i>„R2 je manuálně zručný, ale u práce moc dlouho nevydrží, nemá trpělivost a často měl konflikty s ostatními klienty, poté je agresivní. Pracoval nejdříve v dílně, pak v kuchyni a na zahradě, ale nikde dlouho nevydržel. Je nespolehlivý, dost labilní. Sama naše psycholožka si s ním zatím moc neví rady.</i></p> <p><i>Potřebuje vysokou míru podpory a kontroly. U jeho jediného (ze všech oslovených respondentů na výcvikovém chráněném bydlení) došlo ke zhoršení psychického stavu.“</i></p>
--

Tabulka č. 5: rozhovor s respondentem č. 3

ZÁKLADNÍ ÚDAJE – respondent č. 3 (výcvikové chráněné bydlení)
<p>Věk- 51</p> <p>Pohlaví - muž</p> <p>Jak dlouho pracuje – v rámci pracovní terapie už dlouhou dobu pracuje v prádelně</p> <p>Stupeň ment. postižení – lehký</p>
OBLAST SEBEPOJETÍ
<p>Jste sám se sebou spokojený? V čem nejvíc?</p> <p><i>„Jsem spokojenější, já dělám v prádelně. Taky hodně pomáhat, v prádelně, na oddělení, Pavlovi taky pomáham (spolubydlící, který je slepý). Nejvíc ta práce, to mě baví.“</i></p> <p>Cítíte se ve své životě důležitý? V čem?</p> <p><i>„Jo, hlavně v práci, jinak si taky uklízím pokoj a pomáham Pavlovi.“</i></p> <p>Jste důležitý pro ostatní lidi? Proč?</p> <p><i>„Ano, já pomáham, dělám, co se dá.“</i></p> <p>Jak vnímáte sám sebe, jaký jste?</p> <p><i>„Jsem užitečnější a zodpovědnější, na tu práci prostě.“</i></p> <p>Co se u vás změnilo od doby, co pracujete, jak se vnímáte nyní?</p> <p><i>„Člověk má program, je to lepší, hezčí, pestý.“</i></p>
OBLAST BYDLENÍ
<p>Kde bydlíte?</p> <p><i>„Tady v ústavu, já jsem tu už 29 let, ale pak budeme s Pavlem v bytovce, už to tam teď opravujou, budeme v Nýřanech.“</i></p> <p>S čím jste na současném typu bydlení spokojen nebo naopak nespokojen?</p> <p><i>„Sem spokojenější se vším, je to tu fajn, líbí se mi tu, jinam se mi moc nechce.“</i></p>
OBLAST PRÁCE

<p>Co pro vás znamená práce?</p> <p><i>„Prádelna, já pracuju v prádelně a nosim to s košíkama po odděleních, baví mě to. Každý den od 7:30 – 10:30. Pracuju v zaměstnání dlouho, baví mě to, sem spokojenej, naprosto. Taky uklízím na pokoji a pomáhám.“</i></p> <p>Co vám práce přináší?</p> <p><i>„Sem užitečnej, já pomůžu všem, pomáhám ostatatním, co se dá.“</i></p> <p>V čem práce změnila váš život?</p> <p><i>„Mam pořád co dělat, práce mě baví, nenudim se. „</i></p> <p>Máte pocit, že svůj čas trávíte aktivně?</p> <p><i>„Jo, mě práce baví, taky pomáhám.“</i></p> <p>Nudíte se často?</p> <p><i>„Ne, mam pořád co dělat, není šance.“</i></p> <p>Jak nejčastěji trávíte svůj volný čas?</p> <p><i>„Koukam na televizi, pouštím si rádio, chodim ven, chodim taky na poštu, do parku. Chodíme ve s Pavlem. „</i></p>
<p>OBLAST SPOLEČENSKÉHO ŽIVOTA</p>
<p>Kolik máte kamarádů?</p> <p><i>„Hodně, my si tady rozumíme, ale nejvíc s Pavlem.“</i></p> <p>Kolik nových kamarádů máte od té doby, co jste zaměstnaný?</p> <p><i>„To taky hodně, po práci si chodíme třeba sednout na kolu.“</i></p> <p>Jaké aktivity s kamarády rád provozujete?</p> <p><i>„Hodně chodíme ven, do města, a poštu, díváme se na DVD, pouštíme rádio. Vyrážíme normálně všude, jako lidi.“</i></p> <p>Navštěvujete nějaké kulturní akce?</p> <p><i>„ Jo, chodíme do kina, do kulturáku, 6. Června bude Šest den, už se těším, vždycky to tu tluče, ale mě se to líbí. Dycky je to velký.“</i></p>
<p>OBLAST BUDOUCNOSTI</p>
<p>Jaké máte plány do budoucna (cca 1 rok)?</p> <p><i>„To co dělám teď, pracovat, chtěl bych chodit do posilovny, teď tam taky chodim.“</i></p>
<p>ROZHOVOR S ASISTENTKOU</p>

<p>Jaký klient je?</p> <p>Změnilo se jeho sebevnímání po nástupu do práce?</p> <p><i>„R4 je velice pracovitý, aktivní a velice schopný. Velice pomáhá svému nevidomému spolubydlicímu, stal se jeho očima. Ti dva spolu neustále něco podnikají. Hodně pomáhá ostatním na oddělení. Je v zařízení už skoro 30 let, vždy měl nějakou pracovní aktivitu, hodně na tom visí, práce ho baví. Je schopen si sám obstarat své záležitosti, nakupuje si jídlo, nosí na Poštu dopisy z celého zařízení.“</i></p>
--

Tabulka č. 6: rozhovor s respondentem č. 4

ZÁKLADNÍ ÚDAJE – respondent č. 4 (výcvikové chráněné bydlení)
<p>Věk- 51</p> <p>Pohlaví - muž</p> <p>Jak dlouho pracuje – v rámci pracovní terapie už přes 10 let pracuje v prádelně</p> <p>Stupeň ment. postižení – lehký</p>
OBLAST SEBEPOJETÍ
<p>Jste sám se sebou spokojený? V čem nejvíc?</p> <p><i>„Jsem spokojenější, já dělám v prádelně. Taký hodně pomáhat, v prádelně, na oddělení, Pavlovi taky pomáhám (spolubydlicí, který je slepý). Nejvíc ta práce, to mě baví.“</i></p> <p>Cítíte se ve své životě důležitý? V čem?</p> <p><i>„Jo, hlavně v práci, jinak si taky uklízím pokoj a pomáhám Pavlovi.“</i></p> <p>Jste důležitý pro ostatní lidi? Proč?</p> <p><i>„Ano, já pomáhám, dělám, co se dá.“</i></p> <p>Jak vnímáte sám sebe, jaký jste?</p> <p><i>„Jsem užitečnější a zodpovědnější, na tu práci prostě.“</i></p> <p>Co se u vás změnilo od doby, co pracujete, jak se vnímáte nyní?</p> <p><i>„Člověk má program, je to lepší, hezčí, pestý.“</i></p>
OBLAST BYDLENÍ
<p>Kde bydlíte?</p> <p><i>„Tady v ústavu, já jsem tu už 29 let, ale pak budeme s Pavlem v bytovce, už to tam teď opravujou, budeme v Nýřanech.“</i></p> <p>S čím jste na současném typu bydlení spokojen nebo naopak nespokojen?</p> <p><i>„Sem spokojenější se vším, je to tu fajn, líbí se mi tu, jinač se mi moc nechce.“</i></p>
OBLAST PRÁCE

<p>Co pro vás znamená práce?</p> <p><i>„Prádelna, já pracuju v prádelně a nosim to s košíkama po odděleních, baví mě to. Každý den od 7:30 – 10:30. Pracuju v zaměstnání dlouho, baví mě to, sem spokojenej, naprosto. Taky uklízím na pokoji a pomáham.“</i></p> <p>Co vám práce přináší?</p> <p><i>„Sem užitečnej, já pomůžu všem, pomáham ostatatním, co se dá.“</i></p> <p>V čem práce změnila váš život?</p> <p><i>„Mam pořád co dělat, práce mě baví, nenudim se. „</i></p> <p>Máte pocit, že svůj čas trávíte aktivně?</p> <p><i>„Jo, mě práce baví, taky pomáham.“</i></p> <p>Nudíte se často?</p> <p><i>„Ne, mam pořád co dělat, není šance.“</i></p> <p>Jak nejčastěji trávíte svůj volný čas?</p> <p><i>„Koukam na televizi, pouštím si rádio, chodim ven, chodim taky na poštu, do parku. Chodíme ve s Pavlem. „</i></p>
<p>OBLAST SPOLEČENSKÉHO ŽIVOTA</p>
<p>Kolik máte kamarádů?</p> <p><i>„Hodně, my si tady rozumíme, ale nejvíc s Pavlem.“</i></p> <p>Kolik nových kamarádů máte od té doby, co jste zaměstnaný?</p> <p><i>„To taky hodně, po práci si chodíme třeba sednout na kolu.“</i></p> <p>Jaké aktivity s kamarády rád provozujete?</p> <p><i>„Hodně chodíme ven, do města, a poštu, díváme se na DVD, pouštíme rádio. Vyrážíme normálně všude, jako lidi.“</i></p> <p>Navštěvujete nějaké kulturní akce?</p> <p><i>„ Jo, chodíme do kina, do kulturáku, 6. Června bude Šest den, už se těším, vždycky to tu tluče, ale mě se to líbí. Dycky je to velký.“</i></p>
<p>OBLAST BUDOUCNOSTI</p>
<p>Jaké máte plány do budoucna (cca 1 rok)?</p> <p><i>„To co dělám teď, pracovat, chtěl bych chodit do posilovny, teď tam taky chodim.“</i></p>
<p>ROZHOVOR S ASISTENTKOU</p>

Jaký klient je?

Změnilo se jeho sebevnímání po nástupu do práce?

„R4 je velice pracovitý, aktivní a velice schopný. Velice pomáhá svému nevidomému spolubydlicímu, stal se jeho očima. Ti dva spolu neustále něco podnikají. Hodně pomáhá ostatním na oddělení. Je v zařízení už skoro 30 let, vždy měl nějakou pracovní aktivitu, hodně na tom visí, práce ho baví. Je schopný si sám obstarat své záležitosti, nakupuje si jídlo, nosí na Poštu dopisy z celého zařízení.“

7.2.2 Druhá skupina respondentů – zaměstnání, pekárna „Mlsný anděl“

Podmínkou pobytu je zde to, že klienti musí mít dostatečné příjmy na zaplacení nájemného a energií. Další kritéria přijetí jsou také zvládání komunikace, základní péče o svoji osobu, být schopen zůstat sám v noci, schopen fungovat sám. Všichni klienti kromě jednoho zde pracují. Je zde osm chráněných bytů, dva dvoulůžkové a šest jednolůžkových. U klientů je zde minimální potřeba podpory.

Tabulka č. 7: rozhovor s respondentem č. 5

ZÁKLADNÍ ÚDAJE – respondent č. 5 (chráněné bydlení Stod)
Věk- 36 Pohlaví - muž Jak dlouho pracuje – pracuje v pekárně (cca 3roky), dříve pracoval v jiných podnicích jako topič Stupeň ment. postižení – střední
OBLAST SEBEPOJETÍ
Jste sám se sebou spokojený? V čem nejvíc? <i>„ Sem spokojene, sem. Jó, mě se tady líbí.“</i> Cítíte se ve své životě důležitý? V čem? <i>„ Jo, jako hlavně v práci, to mě baví, práce mi nevadí.“</i> Jste důležitý pro ostatní lidi? Proč? <i>„ Už sem tady s ostatníma sehranej, já už dělal v Jitoně, já měl víc prací předtim, topil jsem, taky sem dělal v ústavu v kuchyni. Nehádam se.“</i> Jak vnímáte sám sebe, jaký jste?

<p>„Dobře, já jako umím dělat, třeba třídím plechy, válím těsto.“</p> <p>Co se u vás změnilo od doby, co pracujete, jak se vnímáte nyní?</p> <p>„Líbí se mi tady, mam větší volnost, se třeba vždycky domluvim s vychovatelkou.“</p>
<p>OBLAST BYDLENÍ</p>
<p>Kde bydlíte?</p> <p>„Předtím jsem byl nahoře (přípravné chrán. bydlení) eště s jedním kamarádem, ale museli sme sem, ted' sme tady taky spolu.“</p> <p>S čím jste na současném typu bydlení spokojen nebo naopak nespokojen?</p> <p>„Sem spokojenej, chodim na zábavy, mě spíš baví ty zábavy, máme dost volno, můžem si jít kam chcem, máme hodně volno. Je to tady hezký, mě se tu líbí všechno, je to hodně o volnosti.“</p>
<p>OBLAST PRÁCE</p>
<p>Co pro vás znamená práce?</p> <p>„Pekárna je nejdůležitější, mě to tam baví, já se jako práce nebojim.“</p> <p>Co vám práce přináší?</p> <p>„Tak tam povídám s kamarádama, mam tam kamarády, baví mě to.“</p> <p>V čem práce změnila váš život?</p> <p>„Baví mě to. Mam jako volnost.,,</p> <p>Máte pocit, že svůj čas trávíte aktivně?</p> <p>„Jo, to jo, já uklízím, chodim ven, já se nenudim nebo se dívam na televizi, normálně nakupuju každej den, dostávam peníze.“</p> <p>Nudíte se často?</p> <p>„Ne, já se nenudim.“</p> <p>Jak nejčastěji trávíte svůj volný čas?</p> <p>„Já pořád někam chodim, jezdím na výlety na Šumavu, se spolubydlícím, s bratrancem, chodim na dovolenou na Šumavu, taky k bráchovi, ten co je tady se mnou má bráchu, tak s tim. Jinak mezi lidi, na zábavy chodim spíš sám.“</p>
<p>OBLAST SPOLEČENSKÉHO ŽIVOTA</p>
<p>Kolik máte kamarádů?</p> <p>„Jó, to je tady dost kamarádů, bavim se normálně se všema.“</p> <p>Kolik nových kamarádů máte od té doby, co jste zaměstnaný?</p>

<p>„Já znam spoustu lidí, se bavím i s lidma v pekárně, když nakupují.“</p> <p>Jaké aktivity s kamarády rád provozujete?</p> <p>„Povídáme, chodíme ven, každé den dělám nákupy, buď sám nebo s Míšou, nu taky třeba uklízím nebo třídím prádlo nebo du za klukama.“</p> <p>Navštěvujete nějaké kulturní akce?</p>
<p>„ Šestý den, tam chodím rád, teď budou kulatiny, X. ročník, to bude bohatý. Jezdím taky každé rok vlakem na soutěž, dělám fotbal a přehazovanou, jinak chodím i na hry, dřív sme jezdili autem, teď jezdíme vlakem, je to jednou za rok, jsou tam právě jiný ústavy. „</p>
<p>OBLAST BUDOUCNOSTI</p>
<p>Jaké máte plány do budoucna (cca 1 rok)?</p> <p>„Já mam rád pejsky, zvířata, chtěl bych pejska, ale tady to nejde, to chce barák se zahradou, tady nepatří do bytu. Já chodím s pejskama s kamarádem.“</p>
<p>ROZHOVOR S ASISTENTKOU</p>
<p>Jaký klient je?</p> <p>Změnilo se jeho sebevnímání po nástupu do práce?</p> <p>„R4 předtím bydlel v Holýšově na CHB, má ale problémy s alkoholem, tak musí být víc kontrolován a byl přesunut sem. Pracuje dobře, je šikovný, manuálně zručný, do zaměstnání chodí pravidelně, baví ho to. Je také velice společenský a kamarádský. Jeho uvědomění si větších souvislostí však není moc velké, spíše funguje v najetém režimu. Hodně času tráví po restauracích.“</p>

Tabulka č. 8: rozhovor s respondentem č. 6

<p>ZÁKLADNÍ ÚDAJE – respondent č. 5 (chráněné bydlení Stod)</p>
<p>Věk- 58</p> <p>Pohlaví - muž</p> <p>Jak dlouho pracuje – pracuje v pekárně (cca 4 roky), dříve pracoval i jinde</p> <p>Stupeň ment. postižení – lehký</p>
<p>OBLAST SEBEPOJETÍ</p>
<p>Jste sám se sebou spokojený? V čem nejvíc?</p> <p>„Ano, jsem spokojenej, hlavně ve volnosti.“</p> <p>Cítíte se ve své životě důležitý? V čem?</p> <p>„ Jó, jo já pomůžu jako hodně, já tady jedinej umim vytočit číslo na telefonu, to sem jednou volal i kamarádovi sanitku, měl záchvat.“</p>

<p>Jste důležitý pro ostatní lidi? Proč?</p> <p><i>„ Já hodně pomáham, hlavně v pekárně.“</i></p> <p>Jak vnímáte sám sebe, jaký jste?</p> <p><i>„Voni už mě tady znaj dlouho, řek bych, že nejsem svatoušek. Umim pracovat, většinou mě chválí, já chc,i aby mě chválili. Já hodně někoho zastupu, pomáhám, když někdo potřebuje.“</i></p> <p>Co se u vás změnilo od doby, co pracujete, jak se vnímáte nyní?</p> <p><i>„Sem svobodnej, hlavně ve volnosti, taky nejvíc ta práce, já tím žiju.“</i></p>
<p>OBLAST BYDLENÍ</p>
<p>Kde bydlíte?</p> <p><i>„Předtím sem byl nahoře,měl sem pokoj sám pro sebe, pak sem bydlel tady dva roky s přítelkyní, ale už spolu nebydlíme, chtěla mít klid, bejt sama, že tady pořád zvonil telefon a chodili sem kamarádi. Ted' se jenom navštěvujeme a je to lepší. Ted' sem tady s kamarádem, rozumíme si akorát je to bordelář, já mu musim pořád říkat, aby si něco udělal.“</i></p> <p>S čím jste na současném typu bydlení spokojen nebo naopak nespokojen?</p> <p><i>„Líbí se mi tu, ale je to hodně drahý. Akorát můj soused je hroznej bordelář, ale sám bych to nestačil s penězma.“</i></p>
<p>OBLAST PRÁCE</p>
<p>Co pro vás znamená práce?</p> <p><i>„Znamená pro mě hodně, jinak bych se ukousal nudou, kdybych nemoh bejt v práci. Válim těsto, dělám rohlíky, housičky, pletýnky, umim uválet i chleba.“</i></p> <p>Co vám práce přináší?</p> <p><i>„Hlavně tu volnost, je to ve volnosti. Taky samostatnost a zábavu, protože mě to baví.“</i></p> <p>V čem práce změnila váš život?</p> <p><i>„Já potřebuju pracovat, takhle se mi to líbí.“</i></p> <p>Máte pocit, že svůj čas trávíte aktivně?</p> <p><i>„Jo, já uklízim, koukam na televizi, jezdím a kole, jezdím k bratrancovi vlakem a autobusem, taky nakupuju, sám si vařim. Taky odpočívam. Já mam rád ale uklizeno, peru si, žehlim.“</i></p> <p>Nudíte se často?</p> <p><i>„Nenudim se, když mam práci, tak se nenudim.“</i></p> <p>Jak nejčastěji trávíte svůj volný čas?</p> <p><i>„Chodíme ve s přítelkyní, navštěvujeme se, hodně jezdím na tom kole.“</i></p>
<p>OBLAST SPOLEČENSKÉHO ŽIVOTA</p>
<p>Kolik máte kamarádů?</p>

<p>„Mám jich dost, některý sou lepší, některý horší, některý odráží, některý sou dobrý. Jezdim taky do Holýšova autobusem, tam mam taky hodně kamarádů.“</p> <p>Kolik nových kamarádů máte od té doby, co jste zaměstnaný?</p> <p>„Já se bavím s lidma normálně, dyž chodim ven. Mam kamarády v Holýšově, ve Staňkově, bavíme se jako normální lidi.“</p> <p>Jaké aktivity s kamarády rád provozujete?</p> <p>„Jezdim za kamarádama, hlavně s Míšou, povídáme. Já sem takovej cestovatel, nejlepší je, dyž se pořád něco děje.“</p> <p>Navštěvujete nějaké kulturní akce?</p>
<p>„ Chodim všude s přítelkyní, na zábavy, jezdíme na návštěvy. Chodim do Mlejna, do Bambusu nebo mi jezdí návštěva sem. Mam rád, když se něco děje, společnosti.“</p>
<p>OBLAST BUDOUCNOSTI</p>
<p>Jaké máte plány do budoucna (cca 1 rok)?</p> <p>„Chci jezdit hodně na výlet, sportovat, to chci taky dělat. Jezdíme na soutěže, takle to má bejt, takhle se mi to líbí, že se to pohybuje.“</p>
<p>ROZHOVOR S ASISTENTKOU</p>
<p>Jaký klient je?</p> <p>Změnilo se jeho sebevnímání po nástupu do práce?</p> <p>„R5 žije už asi deset let v ústavní péči, na CHB je od roku 2011. Dříve pracoval v rámci ergoterapie na zahradě, tam se mu taky líbilo, po přechodu na chráněné bydlení začal pracovat v pekárně, tam je velice spokojený. Je jedním z nejschopnějších klientů tady, nejvíc ze všech si uvědomuje výhody zaměstnání. Od té doby, co je tady se u něj hodně zlepšilo vlastní sebehodnocení, více si začal věřit. „</p>

Tabulka č. 9: rozhovor s respondentem č. 7

<p>ZÁKLADNÍ ÚDAJE – respondent č. 7 (chráněné bydlení Stod)</p>
<p>Věk- 59</p> <p>Pohlaví - ženské</p> <p>Jak dlouho pracuje – pracuje v pekárně (cca 4 roky), je na prodejně (nosí kávu, zákusek, vypomáhá)</p> <p>Stupeň ment. postižení – střední</p>
<p>OBLAST SEBEPOJETÍ</p>
<p>Jste sám se sebou spokojený? V čem nejvíc?</p>

<p>„<i>Jo, sem spokojená, nejlepší je práce.</i>“</p> <p>Cítíte se ve své životě důležitý? V čem?</p> <p>„<i>Já umím moc pomoci, hlavně pro Vaška (přítel), já nevím, jak to mám říct.</i>“</p> <p>Jste důležitý pro ostatní lidi? Proč?</p> <p>„<i>Hlavně pro Vaška. Já se o něj starám.</i>“</p> <p>Jak vnímáte sám sebe, jaký jste?</p> <p>„<i>Pracovitá, hodná.</i>“</p> <p>Co se u vás změnilo od doby, co pracujete, jak se vnímáte nyní?</p> <p>„<i>Baví mě ta práce, sem spokojená tady se všim, bydlíme teď sami, všechno je teď jiný, lepší.</i>“</p>
OBLAST BYDLENÍ
<p>Kde bydlíte?</p> <p>„<i>CHB, v Sokolský, teď jsme tam první týden, předtím sme byli tady dole.</i>“</p> <p>S čím jste na současném typu bydlení spokojen nebo naopak nespokojen?</p> <p>„<i>Líbí se mi, sme s Vaškem spolu, máme klid.</i>“</p>
OBLAST PRÁCE
<p>Co pro vás znamená práce?</p> <p>„<i>Pekárna, líbí se mi tam, taky doma práce, já uklízím a nakupuju.</i>“</p> <p>Co vám práce přináší?</p> <p>„<i>Mě to baví.</i>“</p> <p>V čem práce změnila váš život?</p> <p>„<i>Mě se to líbí, sme s Vaškem spolu.</i>“</p> <p>Máte pocit, že svůj čas trávíte aktivně?</p> <p>„<i>Jo, my pořád něco děláme, pořád někam chodíme, já tak vyšívám. A taky jezdím na kole.</i>“</p> <p>Nudíte se často?</p> <p>„<i>Ne, nenudím.</i>“</p> <p>Jak nejčastěji trávíte svůj volný čas?</p> <p>„<i>Já vyšívám, chodím ven, koukam na televizi, jezdím na kole a skládám puzzle.</i>“</p>
OBLAST SPOLEČENSKÉHO ŽIVOTA
<p>Kolik máte kamarádů?</p> <p>„<i>Hodně tady mam, nejvíc Tonda a Míra a hlavně Vaška.</i>“</p> <p>Kolik nových kamarádů máte od té doby, co jste zaměstnaný?</p> <p>„<i>To moc ne, spíš jenom kluky, já se jinak moc nebavím.</i>“</p> <p>Jaké aktivity s kamarády rád provozujete?</p>

<p>„Povídáme, chodíme ven, chodíme na kolo.“ Navštěvujete nějaké kulturní akce?</p>
<p>„Radši sem doma, Šestý den se mi líbí, mam to rádá, to je fajn.“</p>
<p>OBLAST BUDOUCNOSTI</p>
<p>Jaké máte plány do budoucna (cca 1 rok)? „Bejt pořád v práci, sem zvyklá na práci.“</p>
<p>ROZHOVOR S ASISTENTKOU</p>
<p>Jaký klient je? Změnilo se jeho sebevnímání po nástupu do práce? „R6 přišla z jiného zařízení za přítelem, nějakou dobu předtím si dopisovali, to ale nakonec nevyšlo. Pak se hned seznámila s nynějším přítelem Václavem, hned spolu začali žít. Nyní jsou zcela sami první týden mimo náš areál. Ona je zde již pátým rokem. Je manuálně zručná, pracuje na prodejně (vaří kávu, nosí hostům objednávky). Je spíše uzavřená, má úzký okruh přátel a těch se drží, na ostatní lidi si musí déle zvykat. Práce ji svědčí, začala si trochu více věřit</p>

Tabulka č. 10: rozhovor s respondentem č. 8

<p>ZÁKLADNÍ ÚDAJE – respondent č. 8 (chráněné bydlení Stod)</p>
<p>Věk- 50 Pohlaví - mužské Jak dlouho pracuje – pracuje v pekárně (cca 5 let), je ve výrobě</p>
<p>OBLAST SEBEPOJETÍ</p>
<p>Jste sám se sebou spokojený? V čem nejvíc? „ Celekem to de, jo dobrý. “ Cítíte se ve své životě důležitý? V čem? „ Jo já uklízím, dělám, co je třeba. Taky pomáhám přítelkyni. “ Jste důležitý pro ostatní lidi? Proč? „ Hlavně v pekárně, umim válet chleba, vánočky, všechno. Kluci mě všechno naučili, co je třeba, to udělám. “ Jak vnímáte sám sebe, jaký jste? „ Pracovitá, hodná. “ Co se u vás změnilo od doby, co pracujete, jak se vnímáte nyní? „ Mam hodně kamarádů, bavim se i s lidma v krámu. Máme teď klid, sme sami, to se mi líbí. “</p>

OBLAST BYDLENÍ
<p>Kde bydlíte?</p> <p><i>„CHB, ulice Sokolská, bydlíme s přítelkyní, předtím sme byli dole.“</i></p> <p>S čím jste na současném typu bydlení spokojen nebo naopak nespokojen?</p> <p><i>„Sem spokojenej, ale je tu zima, netopí, bydlím tu s přítelkyní.“</i></p>
OBLAST PRÁCE
<p>Co pro vás znamená práce?</p> <p><i>„Mě baví práce, všechno dělat, teď mam odpolední.“</i></p> <p>Co vám práce přináší?</p> <p><i>„Mě to baví, mam peníze.“</i></p> <p>V čem práce změnila váš život?</p> <p><i>„Je to tady lepší, bydlíme s přítelkyní.“</i></p> <p>Máte pocit, že svůj čas trávíte aktivně?</p> <p><i>„Jo, chodím hodně ven, já chodím rád, hlavně v létě, dyž je teplo. Taky nakupuju a uklízím.“</i></p> <p>Nudíte se často?</p> <p><i>„Ne.“</i></p> <p>Jak nejčastěji trávíte svůj volný čas?</p> <p><i>„Koukam na televizi, pouštím si rádio, hodně chodím ven. Nejlepší je to v létě.“</i></p>
OBLAST SPOLEČENSKÉHO ŽIVOTA
<p>Kolik máte kamarádů?</p> <p><i>„Hodně, já mam všude kamarády.“</i></p> <p>Kolik nových kamarádů máte od té doby, co jste zaměstnaný?</p> <p><i>„Hodně, já furt někam chodím a i v práci hodně.“</i></p> <p>Jaké aktivity s kamarády rád provozujete?</p> <p><i>„Povídáme, chodíme spolu ven na vycházky, chodíme do Tipáče na kolu.“</i></p> <p>Navštěvujete nějaké kulturní akce?</p> <p><i>„Moc ne, do kina vůbec, ani do kulturáku, ale Šestý den se mi líbí, tam chodím.“</i></p>
OBLAST BUDOUCNOSTI
<p>Jaké máte plány do budoucna (cca 1 rok)?</p> <p><i>„Chci to je teď.“</i></p>
ROZHOVOR S ASISTENTKOU

Jaký klient je?

Změnilo se jeho sebevnímání po nástupu do práce?

„R8 přišel z rodiny, v našem zařízení je od roku 2011. Po smrti matky ale přesušil veškeré kontakty, odmítá jezdit domů. Dříve pracoval v Jitoně, pak byl závod zrušen. Je to svérázný typ, má rád svůj klid, nemá rád, když se mu něco diktuje. Je hodně aktivní, chodí hodně na vycházky, na kolo. Do práce chodí pravidelně, líbí se mu tam, má tam přátele. Je hodně šikovný. Psychicky šel teď hodně nahoru, hlavně od té doby, co má přítelkyni..“

7.3 Vyhodnocení výzkumných otázek

7.3.1 Výzkumná otázka č. 1

Mají lidé s mentálním postižením, kteří jsou zaměstnáni kladnější sebehodnocení, než lidé s mentálním postižením, kteří se věnují určité pracovní aktivitě jen ve svém volném čase?

K této otázce se v polostrukturovaném rozhovoru vztahovala oblast č. 1 - sebebpojetí.

Tabulka č. 11: Společné výpovědi respondentů první skupiny (pracovní terapie)

Sebebpojetí	Jsem se sebou spokojený.
	Když jsem pracoval, měl sem každodenní program.
	Všichni respondenti se vnímají pozitivně („dobře“). Nejčastěji svoji cenu vztahují ke kamarádství s ostatními, ke svým schopnostem, aktivitám.
	Jsem důležitý zejména v aktivitách, které vykovávám, v tom co umím, zvládnou.
	Pro ostatní lidi jsem důležitý proto, že pomáhám ostatním, jsem kamarádký.

Tabulka č. 12: Společné výpovědi respondentů druhé skupiny (zaměstnání - pekárna)

Sebepojetí	Jsem se sebou spokojený. Líbí se mi, jak žiju.
	Práce mě baví, líbí se mi tady (bydlení), mám větší volnost.
	Všichni respondenti se vnímají dobře. Nejčastěji svoji cenu vztahují ke kamarádství a pracovitosti.
	Jsem důležitý zejména v práci.
	Pro ostatní lidi jsem důležitý proto, že umím pracovat, pomůžu (zejména v práci), jsem kamarádský.

Shrnutí

Z předchozího shrnutí vyplývá, že obě skupiny ve vnímání své osoby příliš neliší. Obě se vnímají pozitivně. Svoji hodnotu podmiňují zejména svými schopnostmi, dovednostmi a kamarádskými vztahy. První skupina se vztahuje zejména k oblasti osobního života, druhá skupina pak zejména k oblasti pracovní.

7.3.2 Výzkumná otázka č. 2

Představuje nástup do zaměstnání u lidí s mentálním postižením podstatné ovlivnění jejich integrace do většinové společnosti a může se tím tak i pozitivně měnit jejich vnímání sebe sama?

K této otázce se v polostrukturovaném rozhovoru vztahovala oblast č. 2, 3, 4 - bydlení, práce a společenský život.

Tabulka č. 13: Společné výpovědi respondentů první skupiny (pracovní terapie)

Bydlení, práce, společenský život	Líbí se mi bydlení, jsem spokojený.
	Práce mě baví.
	Mám co dělat, nenudím se.
	Svůj čas trávím aktivně, zejména uklízením, díváním na televizi, posloucháním rádia (většinou jsou to aktivity v rámci pokojů).
	Ve svém volném čase uklízím, dívám se na televizi, poslouchám rádio, mám nějaký koníček (zde jsou aktivity také spíše v rámci pokojů).
	Nemám moc kamarádů, spíše jsou mi nejbližší spolubydlíci.
	Kulturní akce moc nevyhledávám, ale „Šestý den“ je oblíbený.
	Nemám moc nových přátel z práce, bavíme se, ale moc spolu nekamarádíme.
	S kamarády koukáme na televizi, posloucháme rádio, uklízíme (opět spíše společné aktivity v rámci pokojů). Mám spíše rád svůj klid.

Tabulka č. 14: Společné výpovědi respondentů druhé skupiny (zaměstnání - pekárna)

Bydlení, práce, společenský život	Líbí se mi bydlení, jsem spokojený, mám volnost.
	Práce mě baví. Mám tam kamarády. Práce mi přináší volnost.
	Nenudím se, vždy se zabavím.
	Svůj čas trávím aktivně, zejména uklízením, díváním na televizi, posloucháním rádio, každý den nakupuji, chodím ven, setkávám se s kamarády.
	Ve svém volném čase uklízím, dívám se na televizi, poslouchám rádio, často někam cestuji, navštěvuji přátele a rodinu, jezdím na kole, chodím se bavit.
	Kamarádů mám hodně. Všude.
	Chodím na zábavy nebo si sednout, jinak moc ne. Šestý den mám rád/a. Jezdíme na sportovní soutěže.
	Ve své práci jsem potkal i nové kamarády.
	S kamarády povídáme, chodíme si sednout, jezdíme na kole, na výlety, jezdím i za kamarády z jiných měst.

Shrnutí

Jak je v předchozím výčtu jasné, práce představuje pro obě skupiny klientů nedílnou součást jejich životů. Díky současné legislativě mají nyní lidé s mentálním postižením možnost prožívat plnohodnotný a aktivní život. Jejich integrace závisí na mnoha faktorech a jeden z nejpodstatnějších je právě práce. Ta umožňuje mentálně postiženému člověku možnost osamostatnit se, potkat nové přátele, být nezávislejší. Obě skupiny v rozhovorech uváděly, že jsou spokojené se svým životem. Jsou zde však patrné rozdíly. Vše závisí na životním stylu a možnostech jednotlivců. Zatímco klienti

první skupiny spíše preferují menší počet přátel, klienti druhé skupiny mají více přátel a také více možností, kde nové přátele potkat. Obě skupiny respondentů uvedli, že jsou přesvědčeni o tom, že svůj volný čas tráví aktivně. První skupina uvedla nejčastěji tyto aktivity: uklízení, dívání se na televizi, poslouchám rádio, bavím se s přáteli. Druhá skupina je pak ještě doplnila o chození ven, nakupování, setkávání se přáteli a cestování. Tyto aktivity se tedy moc nelišily, je zde ale vidět rozdíl. Druhá skupina respondentů uvedla vícekrát a častěji aktivity, které probíhají mimo jejich bydliště. Jak i sami klienti zmiňovali, jsou si vědomi větší volnosti a tuto možnost proto často a rádi využívají. Podle jejich výpovědí je pro ně právě větší volnost jednou ze zásadních výhod chráněného bydlení. V oblasti kulturního vyžití jsou také patrné rozdíly. Zatímco první skupina kulturní akce moc nevyhledává (s výjimkou akce „Šestý den“), druhá skupina má bohatší kulturní život (více cestují, navštěvují různé podniky, účastní se soutěží, častěji navštěvují své přátele). Vše je zde opět podmíněno větším okruhem přátel a větší volností u druhé skupiny respondentů. Práce má v životě lidí s mentálním postižením zásadní význam. Ať už se jedná o činnost v rámci pracovní terapie nebo přímo o zaměstnání, přináší lidem s mentálním postižením nové možnosti. Obě skupiny vnímají práci pozitivně, uvádějí, že naplňuje jejich život, baví je. Sami sebe hodnotí na základě svých pracovních aktivit. S rozšířením transformace CSS Stod se zásadním způsobem změnili životní podmínky jejich klientů. Je zde snaha o to, aby všichni klienti se podle svých schopností a možností co nejvíce účastnili společenského života. Tato snaha je z pohledu občanů Stodu a dalších měst, kde se transformace rozjela hodnocena pozitivně. Pekárna je pak občany hodnocena velice kladně.

7.3.3 Výzkumná otázka č. 3

Mají lidé s mentálním postižením, kteří ve své životě vykonávají zaměstnání jasnější představy o své budoucnosti, než lidé, kteří zaměstnání nevykonávají?

K této otázce se v polostrukturovaném rozhovoru vztahovala oblast č. 5 - budoucnost.

Tabulka č. 15: Výpovědi respondentů první skupiny (pracovní terapie)

Budoucnost	Chci pořád chodit do práce, jinak jsem spokojený (R1).
	Budu pořád uklízet, to mě baví (R2).
	Chci sbírat časopisy rybářství a dávat se ji do desek (R3).
	Chci pracovat, chci chodit do posilovny (R4).

Tabulka č. 16: Společné výpovědi respondentů druhé skupiny (zaměstnání - pekárna)

Budoucnost	Chtěl bych si pořídit pejska (R5).
	Chci sportovat, cestovat, stále pracovat (R6).
	Chci být pořád v práci (R7)
	Chci, to, co je teď (tzn. práce, společné bydlení s přítelkyní) (R8).

Shrnutí

Každý z klientů má vlastní přání, které se odvíjí od jeho koníčků a zálib. V předchozím výčtu můžeme vidět, že tak je tomu i ve výpovědích respondentů. Protože člověk s mentálním postižením nemá takovou představivost jako zdravý člověk, upíná se spíše na aktivity, které se mu v minulosti nějakým způsobem osvědčily nebo ho baví. Jak můžeme vidět, ústřední roli zde opět hraje pojem práce a v celém kontextu je to pak pracovní činnost, kterou tito lidé pravidelně vykonávají. Zde je vidět, jak je pro ně důležitá. Ještě markantnější je to ve druhé skupině, kde téměř všichni klienti chtějí mít ve své budoucnosti stále svoje zaměstnání. Klienti druhé skupiny si více uvědomují, že takový život, jaký chtějí, jejich práce podmiňuje, dává jim tak více

možností. Klienti chráněného bydlení tedy lépe reflektují svojí životní situaci a ví přesněji, co od života očekávají.

7.3.4 Výzkumná otázka č. 4

Představuje pojem práce u obou zkoumaných skupin jednu z nejvyšších hodnot v životě? Pokud ano, proč?

K této otázce se v polostrukturovaném rozhovoru vztahovala oblast č. 3 – práce.

Tabulka č. 17: Společné výpovědi respondentů první skupiny (pracovní terapie)

Práce	Práce mě baví.
	Práce je pro mě úklid, starost o sebe.
	Práce je pro mě Šikovná myš, prádelna.
	Předtím jsem také pracoval, teď ale už nemůžu.

Tabulka č. 18: Společné výpovědi respondentů druhé skupiny (zaměstnání - pekárna)

Práce	Práce pro mě znamená hlavně pekárna.
	Práce mě baví. Líbí se mi v pekárně.
	Neumím si život bez práce představit.
	Práce mi dává volnost.
	Práce je pro mě také úklid a obstarávání domácnosti.

Shrnutí

V první skupině si při pojmu práce klienti představovali zejména aktivity související s jejich běžným životem v domácnosti, jako je úklid, nákup nebo výpomoc

při úklidu společných prostor. Byl však vidět rozdíl, dva klienti, kteří v rámci pracovní terapie vykonávají určitou činnost, dávali tuto činnost na první místo, až poté zmiňovali péči o domácnost. Klienti výcvikového chráněného bydlení, kteří ze zdravotních důvodů nemohou pracovat, také uváděli své předchozí pracovní zkušenosti. V obou případech však tyto aktivity naplňují celodenní program klientů a tvoří tak kostru jejich dne. Tyto aktivity je podle jejich slov baví nebo bavili. Druhá skupina si při slově práce okamžitě vybavila svoje zaměstnání, tedy pekárnu. Práce se pro ně stala také každodenních součástí jejich životů. Klienti z chráněného bydlení dokážou již lépe reflektovat, jaké výhody z jejich pracovní poměru vyvstávají (možnost samostatného bydlení, větší volnost, možnost žít v párech, lepší finanční situace,...). Všichni prohlásili, že práce je pro ně základ, baví je a nedokážou si představit život bez ní. Práce tedy u obou skupin představuje jednu z nejvyšších hodnot v životě, všichni jí vnímají velice pozitivně (viz. srovnání dotazníkové šetření).

7.4 Dotazníkové šetření

7.4.1 Vlastní průběh dotazníkového šetření

Před provedením vlastního dotazníkového šetření jsem provedla předvýzkum.¹⁵⁰ Na vzorku pěti respondentů jsem si ověřila jasnost a srozumitelnost jednotlivých otázek. Jelikož jsem pracovala s respondenty s mentálním postižením, všechny termíny jsem jim pokaždé vysvětlila a vztáhla je k oblasti jejich života, která jim byla známa. Průvodní dopis jsem vynechala, neboť jsem s klienty spolupracovala přímo a vše jim hned objasnila.

Respondenti mého dotazníkového šetření byli předem vybráni sociálními pracovníci CSS Stod. Šetření jsem opět prováděla na skupině klientů s lehkým nebo středním mentálním postižením, kteří vykonávají či vykonávali určitou pracovní činnost nebo byli či jsou přímo zaměstnání.

Distribuce dotazníku proběhla tedy osobní formou. Toto šetření probíhalo v měsíci lednu 2015. Bylo osloveno celkově 28 respondentů, všichni byli klienty CSS Stod.

¹⁵⁰ Srov. CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2007, s. 175.

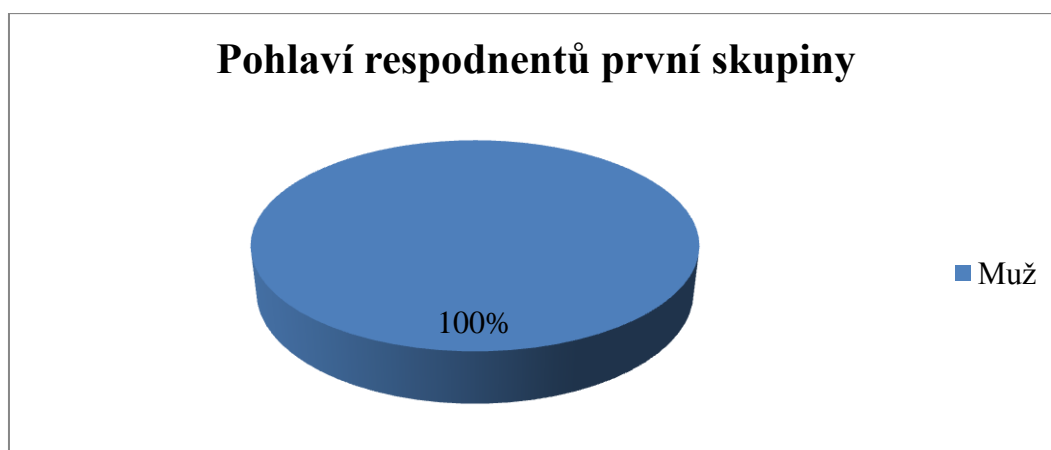
7.4.2 Výsledky a vyhodnocení výzkumu

Cílem tohoto dotazníkového šetření bylo zjistit, jaké konkrétní oblasti jsou v životě člověka s mentálním postižením ty nejdůležitější, jaké uznává hodnoty. Všechny vybrané termíny se nějakým způsobem vztahovaly k práci nebo k pracovní činnosti. Výzkum byl opět rozdělen na dvě skupiny:

- na skupinu výcvikového chráněného bydlení
- na skupinu chráněného bydlení.

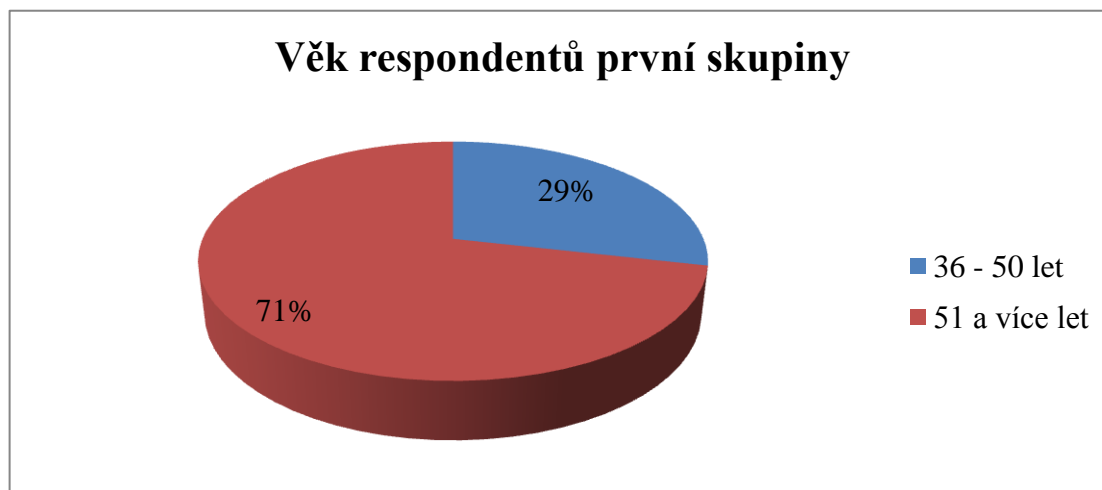
První skupina respondentů – výcvikové chráněné bydlení

Graf č. 5: Rozdělení respondentů první skupiny podle pohlaví.

Skupinu respondentů u první skupiny představovali jen muži. Bylo zde osloveno 14 osob (100%).

Graf č. 6: Rozdělení respondentů první skupiny podle věku.

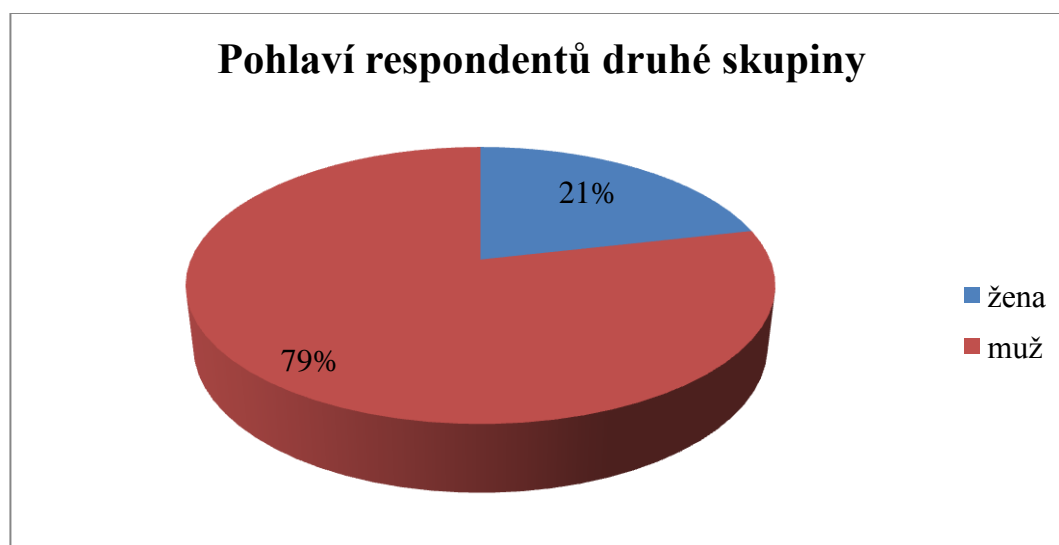
V první skupině respondentů byli ve věku 36–50 let čtyři osoby (29%), deset osob bylo pak starších 51 let (71%).

Tabulka č. 19: Výsledky škálového dotazníku u první skupiny respondentů.

Hodnoty	Průměr	Pořadí
Práce	4,64	1
Přátelé	4,5	2
Klid	4,21	3
Zábava	4,14	4
Samostatnost	4,00	5
Užitečnost	3,85	6
Volno	3,78	7
Peníze	3,64	8
Kontakt s lidmi	2,71	9
Spol. uplatnění	1,92	10
Prac. kariéra Vzdělávání se	1,85	11

Druhá skupina respondentů - chráněné bydlení

Graf č. 7: Rozdělení respondentů druhé skupiny podle pohlaví.

Ve druhé skupině se výzkumu účastnilo 11 mužů (79%) a pouze 3 ženy (21%).

Graf č. 8: Rozdělení respondentů druhé skupiny podle věku.

Ve druhé skupině bylo ve věku 36 – 50 let šest osob (43%), ve skupině 51 a více let bylo osm osob (57%).

Tabulka č. 20: Výsledky dotazníkového šetření u druhé skupiny respondentů.

Hodnoty	Průměr	Pořadí
Práce, samostatnost	5,00	1
Přátelé	4,92	2
Užitečnost	4,78	3
Peníze, prac. kar.	4,71	4
Zábava, volno	4,64	5
Kontakt s lidmi	4,14	6
Klid	3,85	8
Spol. uplatnění	2,78	9
Vzdělávání se	1,92	10

Shrnutí

Jak je vidět ve výsledcích zhodnocení dotazníkové šetření, můžeme u obou sledovaných skupin sledovat určité rozdílnosti. Zatímco v první skupině považují respondenti za nejdůležitější oblasti ve svém životě práci, poté jsou pro ně velice důležití přátelé a na dalších místech je klid a zábava. Druhá skupina některé z těchto hodnot vnímá podobně a umístila je také na přední místa ve svých preferencích. U druhé skupiny se na prvním místě objevila také práce, na dalších místech jsou pak přátelé, užitečnost a pracovní kariéra. Je zde tedy přímo vidět, že pojem práce je pro respondenty jednoznačně největší hodnotou. V dalších bodech poté také dochází k blízkému vnímání jednotlivých hodnot. Jak se můžeme podívat, na čtvrtém místě se u první skupiny umístila zábava, u druhé skupiny je to pak pracovní kariéra a peníze, následovaná však také zábavou a volnem.

Zde je viditelné rozdílné vnímání, rozdílnost životních stylů. Zatímco klienti první skupiny žijí spíše méně aktivně, ve volném čase se věnují zejména sledování televize, respondenti druhé skupiny hodnotí svůj život globálněji, vědí, že jejich práce je základem jejich samostatného bydlení, tím pádem větší volnosti a více možností. Uvědomují si také, že k tomu všemu jsou zapotřebí peníze.

U obou skupin se poté další hodnoty, jako volno a kontakt s lidmi umístili až na dalších místech. Respondenti vnímají tyto hodnoty jako důležité, ale ne jako bezprostředně nutné k životu. Jako nejméně důležité oblasti vnímali ve svém životě obě skupiny společenské uplatnění a vzdělávání se.

Myslím, že rozdíly, které jsou mezi skupinami, jsou zapříčiněny odlišným způsobem života a absencí zkušeností z pracovního života (ze zaměstnání) u první skupiny klientů. Jak již bylo v předchozím zkoumání této problematiky uvedeno, druhá skupina klientů si jasněji uvědomuje možnosti a výhody, které jim jejich zaměstnání přináší. Dokážou lépe reflektovat, jakým způsobem se jim po nástupu do zaměstnání změnil jejich život a jaké nové možnosti se jim tím otevírají.

Jednoznačně však mohu říci, že práce (také ve smyslu pracovní aktivita) je u obou skupin prioritní. Díky ní naplňují svůj život, vyplňují svůj čas, setkávají se s novými lidmi, nalézají přátelé, vzniká jim jasná struktura dne. Sami sebe na základě své práce hodnotí a vztahují ji k sobě.

Diskuze a závěr

Trend v péči o osoby s mentálním postižením má vzrůstající tendenci a řešení otázky jejich socializace a integrace, je stále více aktuálním tématem. Společnost začíná být vůči lidem s postižením různého charakteru benevolentnější a nahlíží na jejich problém mnohem lidštějším způsobem, než tomu bylo v minulosti. Mentální postižení dnes není považováno za stigma, naopak, je snaha člověka s mentálním postižením v co nejvyšší možné míře zapojit do většinové společnosti. Chceme-li, aby tento vzor fungoval, musíme vytvářet vhodné podmínky. Jednou z nich je i pracovní uplatnění člověka s mentálním postižením. Ať už se jedná o pracovní činnost v rámci pracovní terapie nebo o zaměstnání na chráněném pracovním místě, důsledky těchto činností jsou pro lidi s mentálním postižením takřka stejné. Práce výrazně posiluje osobnostní rozvoj lidí s mentálním postižením a to v mnoha oblastech jejich života, např. posílení sebedůvěry, sebevědomí, zodpovědnosti a samostatnosti. Pravidelná práce pomáhá člověku s mentálním postižením také strukturovat čas a dává tak jeho životu jistý řád. Rozšiřuje životní možnosti a přispívá k jeho seberealizaci.

Základním tématem této výzkumné práce bylo tedy zjistit, jaký vliv má práce a pracovní činnost na sebepojetí mentálně postiženého člověka. Vlastní výzkum byl rozdělen do dvou částí. V první části byl výzkum realizován pomocí kvalitativního výzkumu. Jako jednu z výzkumných metod jsem použila metodu polostrukturovaného rozhovoru s použitím facilitátora, tedy mě. Tuto metodu považuji vzhledem k cíli výzkumu za vhodnou, jelikož výzkum probíhal mezi osobami s mentálním postižením. Tyto rozhovory probíhaly vždy v přirozeném prostředí klienta za asistence pracovníků Centra sociálních služeb Stod. Realizovala jsem tedy osm rozhovorů s klienty, kdy jsem určila pět okruhů, které mi pomohly více se zorientovat v dané problematice. Vždy se jednalo o klienty v pásmu lehkého až středního mentálního postižení. Po předchozí konzultaci byli jednotliví respondenti vybráni vedoucími pracovníci CSS Stod.

Ve druhé části výzkumu jsem využila informací, které se mi od klientů dostalo a proběhlo ještě dotazníkové šetření. Cílem tohoto kvalitativního šetření bylo ověření informací vzešlých z rozhovorů. Uvedla jsem zde oblasti života, které úzce souviseli s jejich sebepojetím a prací, a pro zjednodušení sestavila škálový dotazník.

Ve svém výzkumu jsem chtěla zodpovědět tyto výzkumné otázky:

1. Jaký vliv má práce a pracovní činnost na sebepojetí mentálně postiženého člověka?
2. Jaké oblasti v životě mentálně člověka byly v největší míře ovlivněny po nástupu do zaměstnání?
3. Je rozdílné vlastní vnímání člověka s mentálním postižením v závislosti na tom, zda je zaměstnaný či není? Vnímají se zaměstnaní klienti CSS lépe?

Z obou výzkumů tedy vyplynula následující zjištění: práce a pracovní činnost má bezesporu kladný vliv na sebepojetí mentálně postiženého člověka, bez rozdílů, zda se jedná přímo o zaměstnání nebo o pracovní činnost v rámci terapie. Všichni respondenti, se kterými jsem pracovala, hodnotili práci jako jednu ze zásadních hodnot ve svém životě, je pro ně zdrojem radost, baví je, díky ní se realizují. Všichni sami sebe hodnotili na základě své práce, toho co umí, co se naučili. Díky práci si klienti více věří, stoupá jejich sebevědomí i sebehodnocení. Učí se komunikovat s ostatními, mají pocit užitečnosti a samostatnosti.

Dá se říci, že práce ovlivňuje naprosto všechny oblasti života mentálně postižených lidí. Nejmarkantnější je to samozřejmě v oblasti bydlení a finančního zabezpečení. V práci ale klienti také potkávají nové přátele, to je pro ně taky jedna z velice důležitých věcí. Pracovní uplatnění mění zásadním způsobem způsob života. V dřívějších dobách žili lidé s mentálním postižením separovaní od většinové společnosti, jejich denní program nabyval nikterak zajímavý ani různorodý, vše se realizovalo jen v rámci určitého zařízení. To se ale mění. Lidé s mentálním postižením mají možnost nyní prožívat velice aktivní a plnohodnotný život. Naplno se zajít do společnosti, věnovat se činnostem, které je baví, žít tak, jak sami chtějí.

Pro obě zkoumané skupiny byla práce jednou z nejvyšších hodnot v jejich životě. Všichni respondenti podmiňovali svou hodnotu právě prací, tím co umí, dokážou. Všichni se hodnotili kladně, a to právě díky své práci nebo pracovní činnosti. Není tedy rozdíl mezi vnímáním zaměstnaných klientů a klientů, kteří mají určitou pracovní činnost jen v rámci svého volného času.

Rozvoj transformace se již rozběhl a v současné době začíná nabírat na intenzitě v rámci celé České Republiky. Mění se vnímání většinové společnosti k lidem s mentálním postižením, mění se i sebepojetí mentálně postižených lidí. Ráda bych zde zmínila, že můj výzkum byl příliš úzký na to, abych podchytila všechny aspekty, ale

chápu ho jako studii, která dává impulsy svými zjištěními pro další výzkumné úvahy. Je však zřejmé, že vývoj tímto směrem, je ten správný. Jistě zde působí spoustu dalších faktorů, ale tento proces je jednou ze zásadních věcí při začleňování mentálně postižených lidí do společnosti.

Seznam použitých zdrojů

Tištěné

ARMSTRONG, M. *Řízení lidských zdrojů- Nejnovější trendy a postupy – 10. vydání.* Praha: Grada Publishing, 2007.

BALCAR, K. *Úvod do studia psychologie osobnosti.* Praha: SPN, 1983.

BLATNÝ, M. *Sebepojetí v osobnostním kontextu.* Brno: Masarykova Univerzita, 2001.

BLATNÝ, M., PLHÁKOVÁ, A. *Temperament, inteligence, sebepojetí.* 1. vyd. Brno: Albert, 2003. 150 s. ISBN 80-86620-05-0.

BLATNÝ M., OSECKÁ L., MACEK P. *Sebepojetí v současné kognitivní a sociální psychologii,* Československá psychologie, 454, roč. 37, Praha: 1993.

BLATNÝ, M., OSECKÁ, L. *Rosenbergova škála sebehodnocení: struktura globálního vztahu k sobě.* In *Československá psychologie.* Praha: Československá akademie věd, 1994. č. 6, ISBN 0009-062X.

BOKOROVÁ, V. *Význam ego - struktur v psychické a sociální regulaci.* Československá psychologie, č. 2, 1988.

BUCHTOVÁ, B. a kol., *Nezaměstnanost. Psychologický, ekonomický a sociální problém.*

1. vydání. Praha: Grada Publishing a.s., 2002. 240 s. ISBN 80-247-9006-8.

BUREŠ, Z. *Psychologie práce a její využití.* 3. vydání. Praha: Práce, vydavatelství a nakladatelství ROH: 1989. 324 s. ISBN 508-21-862.

ČADOVÁ, N. *Subjektivní vnímání důležitosti zaměstnání a jeho různých charakteristik. Jak je v Česku vnímána práce.* Praha, Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2006.

ČAČKA, O., *Psychologie vrstev duševního dění osobnosti a jejich autodiagnostika.* 3. vyd. Brno: Doplněk, 2009. 384 s. ISBN 80-7239-107-0.

ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování.* Praha: KU Karolinum, 1997. 415 s. ISBN 80-7066-534-3.

ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele.* Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80- 7367-273-7.

ČERNÁ, M. *Česká psychopedie. Speciální pedagogika osob s mentálním postižením.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008. 222s. ISBN 978-80-246-1565-3.

- DOLEŽEL, R., VÍTKOVÁ, M. *Zaměstnávání osob se zdravotním postižením*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-143-0.
- DRAPELA, J. V. *Přehled teorií osobnosti*. 3. vydání. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-505-9.
- FRANIOK, P., *Vzdělávání osob s mentálním postižením*, Repronis Ostrava: 2005. 142 s., ISBN: 80-7368-150-1.
- GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124 - 4.
- HARTL, P.; HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000.
- HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 280 s. ISBN 978-80-247-1168-3.
- HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, vydání: 2. aktualizované, Praha – Portál: 2005.
- CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. 1.vyd. Praha: Grada, 2007. 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
- JAHODA, LAZARFELD, M, ZEISEL, P. F., MARIENTHAL H., The Study of Unemployment Community (Kráčeno - vybral Sekot, A., přeložil Pálenský, P.) *Nezaměstnanost. Psychologický, ekonomický a sociální problém*. Brno: Masarykova univerzita.
- JAN PAVEL II., *Encyklika Laborem Exercens*, 1991.
- JELÍNKOVÁ, J., KRIVOŠÍKOVÁ, M., ŠAJTAROVÁ, L. *Ergoterapie*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-583-7.
- JEŘÁBEK, H., *Úvod do sociologického výzkumu*, Praha: Karolinum, 1992. ISBN 8070666625.
- JOHNOVÁ, M., STUPKOVÁ, V., TRAMPOTOVÁ, M., VITÁKOVÁ, P., *Podporované zaměstnávání*. Praha: 1999. APZ RYTMUS.
- KOHOUTEK, R. *Základy psychologie osobnosti*. Brno: CERM, 2006. ISBN 80-7204-8.
- KREJČÍŘOVÁ, O. *Projektování chráněných pracovišť a dílen pro uplatnění absolventů praktických škol*. Olomouc: ÚP, 2002. ISBN 80-244-0389-7.
- KREJČÍŘOVÁ, O. *Psychopedie., Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002.

- LADA, S., VODÁKOVÁ, I. *Texty k pracovní výchově osob vyžadujících zvláštní péči*. Praha: SPN, 1984.
- LANGER, S. *Mentální retardace*. Hradec Králové: Kotva, 1996. ISBN 80-900254-8-X.
- LEČBYCH, M., *Mentální retardace v dospívání a v mladé dospělosti*, 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. Monografie, 248 s. ISBN 978-80-244-2071-4.
- LECHTA, V. *Symptomatické poruchy řeči u dětí*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-572-5.
- MACHALOVÁ, M.. *Psychológia vo vzdelávaní dospelých*. Bratislava: Gerlach Print. 2006. 222 s. ISBN 80-89142-07-9.
- MICHALÍK, J., 2011. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-807-3678-593.
- MONATOVÁ, L., *Pedagogika speciální*. Brno: MU, 1995. ISBN 80-210-1009-6.
- MÜHLPACHR, P. *Vývoj ústavní péče*. Brno: MU, 2001. ISBN 80-210-2512-3.
- NAKONEČNÝ, M.. *Motivace pracovního jednání*. Praha: Management Press, 1992. 258 s. ISBN 8085603-01-2.
- Národní plán vytváření rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2010-2014: schválený usnesením vlády České republiky ze dne 29. března 2010 č. 253.*, 2010. Praha: Úřad vlády České republiky, sekretariát Vládního výboru pro zdravotně postižené občany. ISBN 978-80-7440-024-7.
- NYKL, L. *Pozvání do Rogersovské psychologie*. Brno: Barrister a Principal, 2004. ISBN 80-86598-69-1.
- NYKL, L. *Carl Ransom Rogers a jeho teorie, přístup zaměřený na člověka*, Praha: Grada, 2012. 184 s. ISBN 978-80-247-4055-3.
- OPATŘILOVÁ, D., ZÁMEČNÍKOVÁ, D. *Somatopedie*. Brno: Paido, 2007. 123 s. ISBN 978-80-7315-137-9.
- PAUKNEROVÁ, D. a kol. *Psychologie pro ekonomy a manažery*. Praha: Grada Publishing. 2006. 254 s. ISBN 80-247-1706-9.
- PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 229 s. ISBN 80-7178-295-5.
- PIPEKOVÁ, J.: *Pedagogika osob s mentálním postižením - psychopedie*. Brno: Paido, 2004. 466 s. ISBN 80-7315-071-9.

- PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-120-0.
- PIPEKOVÁ, J. *Osoby s mentálním postižením ve světle současných edukativních trendů*. Brno: MSD, 2006. ISBN 80-86633-40-3.
- PROCHÁZKOVÁ, L. *Podpora osob se zdravotním postižením při integraci na trh práce*. Brno: MSDL, spol. s r. o., 2009. 172 s. ISBN 978-80-7392-094-4.
- PROVAZNÍK, V., KOMÁRKOVÁ, R. 1996. *Motivace pracovního jednání*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze.
- ROGERS, C. R. *Způsob bytí*. Praha: Portál, 1998. 292s. ISBN 80-7178-233-5.
- ROGERS, C., R., *On becoming a person: a therapist's view of psychotherapy*. Boston: Houghton Mifflin, 1961.
- RŮŽIČKA, J.; MATOUŠEK, O.; HLADKÝ, A. *Člověk a práce*. Praha: Nakladatelství Svoboda .1972.
- SHAVELSON, R. J., HUBNER, J., STANTON, K. G. C. *Self-Concept : Validation of construct interpretations*. Review of Educational Research, 1993. s. 664.
- SMĚKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2002. 512 s. ISBN 80-85947-80-3.
- ŠAUEROVÁ M., ŠPAČKOVÁ K., NECHLEBOVÁ E., *Speciální pedagogika v praxi*, Praha:Grada Publishing, 2012. počet str. 248, ISBN: 978-80-247-4369-1.
- ŠERÁK, M. *Zájemové vzdělávání dospělých*. 1.vyd. Praha: Portál, 2009. 208 s. ISBN 978-80-7367-551-6.
- ŠIFFELOVÁ, D. *Rogersovská psychoterapie pro 21. století*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978- 80-247-2938-1.
- ŠIŠKA, J., *Mimořádná dospělost: edukace člověka s mentálním postižením v období dospělosti*, Praha: Karolinum, 2005. 100 s. ISBN: 80-246-0992-4.
- ŠTECH, S., VÁGNEROVÁ, M., HADJ-MOUSSOVÁ, Z., *Psychologie handicapu. Část 1, Handicap jako psychosociální problém*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 1997. ISBN 80-7083-208-8.
- ŠVARCOVÁ, I., *Mentální retardace, vzdělávání, výchova, sociální péče*, Praha: Portál, 2003. 187 s., ISBN: 80-7178-821-X.

- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004.
- VÁGNEROVÁ, M. *Učební text pro vychovatele obor spec. ped.* Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2000. ISBN 80-7083-378-5.
- VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha: Univerzita Karlova, 2004. ISBN 80-246-0841-3.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997. 170s. ISBN 80-7184-488-8.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 528 s. ISBN 80-7178-308-0.
- VALENTA, M., MÜLLER, O. *Psychopedie: teoretické základy a metodika*. 1. vyd. Praha: Parta, 2003. 440 s. ISBN 80-7320-039-2.
- VAN DER WERFF J.: *The problem of self-conceiving*. In: Blatný, M.: *Sebepojetí v osobnostním kontextu*. MU, Brno 2001.
- VÍTKOVÁ, M. a kol., *Integrativní speciální pedagogika*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-51-6.
- VÍZDAL, František. *Techniky poznávání osobnosti*. Brno: IMS, 2005.
- VYMĚTAL, J., REZKOVÁ, V. *Rogersovský přístup k dospělým a dětem*. Praha: Portál, 2001.
- WATKINS, D., DHAWAN, N. *Do we need distinguish the construct of self-concept and self-esteem?* Journal of Social Behaviour and Personality, 1989.
- WEDLICHOVÁ, I. *Sebepojetí dospívajících a způsob výchovy v rodině*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2008. 243 s. ISBN 978-80-7414-096-9.
- WEHMEN, P., BRICOUT, J., TARGETT, P., 2000. Supported employment for persons with traumatic brain injury: a guide for implementation. In R. T. Fraser, & D. C. Clemmons (Eds.), *Traumatic brain injury rehabilitation: practical vocational, neuropsychological, and psychotherapy interventions*.

Zákony

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti § 69 – 74

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, § 39

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, § 81.

novela zákona č. 376/2011 Sb., zákon o veřejném zdravotním pojištění § 75-76

Rozhovor

Rozhovor s Mgr. Radomírem Bednářem 15.10.2014

Elektronické

Základní druhy pracovních činností. [online]. 2011 [cit. 2013-12-14] Dostupné z: http://www.vstupnatrhprace.cz/vyuka/poavp/volba_z1.htm.

ET LABORA, *Povolání, zaměstnání, pracovní pozice nebo profese* [online]. 20012 [cit. 2013-12-14] Dostupné z: <http://www.etlabora.cz/povolani-zamestnani-pracovni-pozice-profese/>.

JÍŘINCOVÁ B. *Studijní podklady k předmětu: Lidé v organizaci.* [online]. 2007 [cit. 2013-12-14] Dostupné z: <http://www.unium.cz/materialy/zcu/fpe/bozena-jirincova-v35905.html>.

SVOBODOVÁ L. *Svět práce a kvalita života* [online] Praha. Výzkumný ústav bezpečnosti práce. 2010 [cit. 2013-12-14]. Dostupný z [www: http://www.szu.cz/uploads/Svobodova_Svet_prace_a_kvalita_zivota.pdf](http://www.szu.cz/uploads/Svobodova_Svet_prace_a_kvalita_zivota.pdf)

INTELLECTUAL DISABILITY, *DSM V*, 2013, [online].[citováno 7. 01.2014]. Dostupné na: [http: dsm5.org/Documents/Intellectual%20Disability%20Fact%20Sheet.pdf](http://dsm5.org/Documents/Intellectual%20Disability%20Fact%20Sheet.pdf), stránka American psychiatric association

PORTNER M., *Psychoterapie lidí na základě přístupu zaměřeného na člověka.* Quip 2008., projekt Pro změnu, financováno z evropského sociálního fondu a státního rozpočtu České republiky. Odborná korektura Mgr. Michaela Petišťová, [online]. 2008 [cit. 2014-11-27]. Dostupné z: <http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/004/000534.pdf>

CENTRUM SOCIÁLNÍCH SLUŽEB STOD, *Úvod*, [online]. 2014 [cit. 2014-11-29].
Dostupné z: <http://www.dozpstod.eu/index.php>.

CENTRUM SOCIÁLNÍCH SLUŽEB STOD, *Výroční zpráva 2013*, [online]. 2014 [cit. 2014-11-29].
Dostupné z: http://www.dozpstod.eu/data/download/Vyrocní_zpráva_za_rok_2013.pdf

CENTRUM SOCIÁLNÍCH SLUŽEB, *Aktuální dění v DOZP Stod*, [online]. 2014 [cit. 2014-11-29]. Dostupné z: (oline), <http://www.dozpstod.eu/index.php?str=vyves1>.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Sociální rehabilitace (§ 70) a sociálně terapeutické dílny (§ 67)*, 2014, [online].[citováno 7. 01.2014]. Dostupné na:
<http://www.mpsv.cz/cs/13929>

WORLD WIDE WEB, 2014, [online].[citováno 7. 01.2014]. Dostupné na:
http://www.helpnet.cz/data/articles/down_33878.pdf

WORLD WIDE WEB, 2014, [online].[citováno 7. 01.2014]. Dostupné na:
<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

Seznam příloh

- Příloha I. Schéma pro realizaci rozhovorů
- Příloha II. Škálový dotazník
- Příloha III. Vyhodnocení dotazníku, skupina výcvikové chráň. bydlení
- Příloha IV. Vyhodnocení dotazníku, skupina chráněné bydlení
- Příloha V. Fotografie Centra sociálních služeb Stod
- Příloha VI. Fotografie chráněného bydlení, pekárna „Mlsný anděl“
- Příloha VII. Fotografie výrobků klientů CSS Stod

Přílohy

Příloha č. I. Strukturovaný rozhovor – schéma pro realizaci rozhovorů	
OBECNÉ OTÁZKY Co chci zjistit: <ul style="list-style-type: none">• věk• pohlaví• pracujete, pokud ano, jak dlouho?	
1. OBLAST SEBEPOJETÍ Co chci zjistit: <ul style="list-style-type: none">• spokojenost sama se sebou• pocit užitečnosti• pozice ve skupině• vlastní hodnocení• zda se něco změnilo od té doby, co je zaměstnaný	OTÁZKY <ul style="list-style-type: none">• Jste sám se sebou spokojený? V čem nejvíc?• Cítíte se ve svém životě užitečný? V čem?• Jste důležitý pro ostatní lidi? Proč?• Jak vnímáte sebe sama, jaký jste?• Co se u vás změnilo od té doby, co jste zaměstnaný, jak se vnímáte nyní?
2. OBLAST BYDLENÍ Co chci zjistit: <ul style="list-style-type: none">• současný stav bydlení (sám, s kamarády, v CHB, v areálu DOZP ...)• spokojenost s typem bydlení	OTÁZKY <ul style="list-style-type: none">• Kde bydlíte – místně, typově?• S čím jste na současném typu bydlení spokojeni nebo naopak nespokojeni?
3. OBLAST PRÁCE Co chci zjistit: <ul style="list-style-type: none">• co znamená práce• co přináší práce• co se změnilo po nástupu do zaměstnání• pocit z vyplnění dne• pocit nudy• volný čas	OTÁZKY <ul style="list-style-type: none">• Co pro vás znamená práce?• Co vám práce přináší?• V čem práce změnila váš život?• Máte pocit, že svůj čas trávíte aktivně?• Nudíte se často?• Jak nejčastěji trávíte svůj volný čas?

<p>4. OBLAST SPOL. ŽIVOTA Co chci zjistit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zda má hodně kamarádů • zda získal nové kamarády od té doby, co je zaměstnaný • co s kamarády rádi podnikají • účast na společenských akcích 	<p>OTÁZKY</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kolik kamarádů máte? • Kolik nových kamarádů máte od té doby, co jste zaměstnaný? • Jaké aktivity s kamarády rádi provozujete? • Navštěvujete nějaké kulturní akce?
<p>5. OBLAST BUDOUCNOSTI Co chci zjistit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • plány do budoucnosti (cca 1 rok) 	<p>OTÁZKY</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jaké konkrétní cíle máte stanové do budoucnosti cca 1 roku?

Příloha č. II. Škálový dotazník

Co je pro vás v životě nejdůležitější. Ke každé hodnotě vyznačte, za jak důležitou ji považujete, vždy vyznačte jen jednu možnost, které nejlépe vystihuje vaše preference.

Respondent číslo:	Pohlaví:
Věk:	zaměstnaný x pracovní aktivita v rámci VČ (vyhovující podtrhnout)

Jaký význam připisujete následujícím hodnotám ve vašem životě?(číslo 1 jako nejnižší hodnota - nejméně, číslo 5 jako nejvyšší - nejvíce)

Jednotlivým stupňům škály přiřaďte koeficienty od 1 do 5 následovně:

1 = vůbec nevýznamné

2 = nevýznamné

3 = z části významné

4 = významné

5 = velmi významné

Práce	1	2	3	4	5
Zábava	1	2	3	4	5
Samostatnost	1	2	3	4	5
Užitečnost	1	2	3	4	5
Peníze	1	2	3	4	5
Klid	1	2	3	4	5
Pracovní kariéra	1	2	3	4	5
Přátelé	1	2	3	4	5
Kontakt s lidmi	1	2	3	4	5
Volno	1	2	3	4	5
Společenské uplatnění	1	2	3	4	5
Vzdělání	1	2	3	4	5

Příloha č. III. Vyhodnocení dotazníkové šetření – skupina výcvikového chráněného bydlení

Práce koeficient	Počet odpovědí	Výsledná hodnota
1	0	0
2	0	0
3	1	3
4	3	12
5	10	50
Σ	14	65
65/14		r= 4,64

Zábava koeficient	Počet odpovědí	Výsledná hodnota
1	0	0
2	2	4
3	0	0
4	4	24
5	6	30
Σ	14	58
58/14		r= 4,14

Samostatnost koeficient	Počet odpovědí	Výsledná hodnota
1	0	0
2	0	0
3	3	9
4	8	32
5	3	15
Σ	14	56
56/14		r= 4,00

Užitečnost koeficient	Počet odpovědí	Výsledná hodnota
1	0	0
2	0	0
3	5	15
4	6	24
5	3	15
Σ	14	54
54/14		r= 3,85

Peníze koeficient	Počet odpovědí	Výsledná hodnota
1	0	0
2	2	4
3	5	15
4	3	12
5	4	20
Σ	14	51
51/14		r= 3,64

Klid koeficient	Počet odpovědí	Výsledná hodnota
1	0	0
2	0	0
3	3	9
4	5	20
5	6	30
Σ	14	59
59/14		r= 4,21

Prac. kariéra koeficient	Počet odpovědí	Výsledná hodnota
1	6	6
2	6	12
3	0	0
4	2	8
5	0	0
Σ	14	26
26/14		r= 1,85

Přátelé koeficient	Počet odpovědí	Výsledná hodnota
1	0	0
2	0	0
3	1	3
4	5	20
5	8	40
Σ	14	63
63/14		r= 4,5

Kontakty koeficient	Počet odpovědí	Výsledná hodnota
1	2	2
2	4	8
3	6	18
4	0	0
5	2	10
Σ	14	38
38/14		r= 2,71

Volno koeficient	Počet odpovědí	Výsledná hodnota
1	1	1
2	1	2
3	0	0
4	5	20
5	6	30
Σ	14	53
53/14		r= 3,78

Spol. upl. koeficient	Počet odpovědí	Výsledná hodnota
1	0	0
2	5	10
3	4	12
4	0	0
5	1	5
Σ	14	27
27/14		r= 1,92

Vzdělávání se koeficient	Počet odpovědí	Výsledná hodnota
1	7	7
2	4	8
3	2	6
4	0	0
5	1	5
Σ	14	26
26/14		r= 1,85

Příloha č. IV. Vyhodnocení dotazníkové šetření – skupina chráněné bydlení

Práce koeficient	Počet odpovědí	Výsledná hodnota
1	0	0
2	0	0
3	0	0
4	0	0
5	14	70
Σ	14	70
70/14		r= 5,00

Zábava koeficient	Počet odpovědí	Výsledná hodnota
1	0	0
2	0	0
3	0	0
4	5	20
5	9	45
Σ	14	65
65/14		r= 4,64

Samostatnost koeficient	Počet odpovědí	Výsledná hodnota
1	0	0
2	0	0
3	0	0
4	0	0
5	14	70
Σ	14	70
70/14		r= 5,00

Užitečnost koeficient	Počet odpovědí	Výsledná hodnota
1	0	0
2	0	0
3	1	3
4	1	4
5	12	60
Σ	14	67
67/14		r= 4,78

Peníze koeficient	Počet odpovědí	Výsledná hodnota
1	0	0
2	0	0
3	1	3
4	2	8
5	11	55
Σ	14	66
66/14		r= 4,71

Klid koeficient	Počet odpovědí	Výsledná hodnota
1	0	0
2	1	2
3	4	12
4	5	20
5	4	20
Σ	14	54
54/14		r= 3,85

Prac. kariéra koeficient	Počet odpovědí	Výsledná hodnota
1	0	0
2	0	0
3	1	3
4	2	8
5	11	55
Σ	14	66
66/14		r= 4,71

Přátelé koeficient	Počet odpovědí	Výsledná hodnota
1	0	0
2	0	0
3	0	0
4	1	4
5	13	65
Σ	14	69
69/14		r= 4,92

Kontakty koeficient	Počet odpovědí	Výsledná hodnota
1	1	1
2	0	0
3	0	0
4	8	32
5	5	25
Σ	14	58
58/14		r= 4,14

Volno koeficient	Počet odpovědí	Výsledná hodnota
1	0	0
2	0	0
3	1	3
4	3	12
5	10	50
Σ	14	65
65/14		r= 4,64

Spol. upl. koeficient	Počet odpovědí	Výsledná hodnota
1	2	2
2	5	10
3	4	12
4	0	0
5	3	15
Σ	14	39
39/14		r= 2,78

Vzdělávání se koeficient	Počet odpovědí	Výsledná hodnota
1	5	5
2	5	10
3	4	12
4	0	0
5	0	0
Σ	14	27
27/14		r= 1,92

Příloha č. V. Fotografie Centra sociálních služeb Stod, výcvikové chráněné bydlení

Příloha č. VI. Fotografie chráněného bydlení, pekárna “Mlsný anděl”

Příloha č. VII. Ukázky výrobků klientů CSS Stod

Abstrakt

CHMELÍKOVÁ, A. *Vliv práce a pracovní činnosti na sebepojetí mentálně postiženého člověka*. České Budějovice 2015. Diplomová práce. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Mgr. ed. Mgr. Karolina Diallo.

Klíčová slova: mentální postižení, sebepojetí, sebehodnocení, práce, pracovní aktivita, terapie, integrace, společenský život, samostatnost, nezávislost, společenské uplatnění.

Diplomová práce *Vliv práce a pracovní aktivity na sebepojetí mentálně postiženého člověka* se zabývá zapojením lidí s mentálním postižením do určité pracovní aktivity, ať již v rámci zaměstnání či pracovní terapie a vlivem této činnosti na vlastní sebepojetí člověka.

Práce je zaměřena na popis okolností, které doprovázejí současnou oblast problematiky osob s mentálním postižením a jejich integraci do společnosti v rámci jejich zapojení na pracovní trh. Dále jsou v práci zpracována také oblast sebepojetí a její popis z hlediska humanistické psychologie.

Vlastním cílem výzkumné práce je pak zjistit, jaké oblasti života osob s mentálním postižením se nejvíce změnilo po jejich nástupu do zaměstnání či po začátku vykonávání pracovní rehabilitace. Jak tyto změny působí na sebepojetí těchto osob.

Výzkumná část práce tak přinese přehled nejdůležitějších oblastí změny sebepojetí, které si jednotlivci po nástupu do zaměstnání či pracovní terapie osvojili.

Abstract

CHMELÍKOVÁ. A. *The influence of work and work activities for self-concept of mentally handicapped person*. České Budějovice 2015. Dissertation. Faculty of Theology. Pedagogy department. Head of dissertation: Mgr. ed. Mgr. Karolina Diallo.

Keywords: mental disability, self-concept, self-esteem, work, work activity, therapy, integration, social life, autonomy, independence, social use.

This thesis deals with the involvement of people with intellectual disabilities in a work activity, whether in employment or occupational therapy and the impact of this activity on their own self mentally handicapped person.

The work is focused on the description of the circumstances that accompany the current issues of persons with intellectual disabilities and their integration into society as part of their participation in the labour market. Further, there is also prepared a theme of self-concept and its description in terms of humanistic psychology.

The very aim of the research work is to determine what area of life of persons with intellectual disabilities is changed the most after their entry into employment or after the beginning of the execution of vocational rehabilitation. How these changes influence the self-identity of these persons.

The research part will bring the survey of the most important areas of self-concept changes that individuals acquired after the entry into employment or occupational therapy.